OM
SUBJEKTIVA VILKOR
FÖR
RÄTT ATT IDKA HANDEL ENLIGT SVENSK RÄTT.

AKADEMISK AFHANDLING

AF

PEHR VON SETH

JURIS DOKTOR.

I OCH II.

INLEDANDE SPÖRSMÅL. SUBJEKTIVA VILKOR FÖR SVENSKA UNDERSÅTAR FÖR VINNANDE AF HANDELSRÄTTIGHET.

JÖNKÖPING 1897.

C. J. LUNDGRENS ENKAS BOKTRYCKERI

(GUSTAF LUNDIN).

OM SUBJEKTIVA VILKOR FÖR RÄTT ATT IDKA HANDEL ENLIGT SVENSK RÄTT

I och II

INLEDANDE SPÖRSMÅL. SUBJEKTIVA VILKOR FÖR SVENSKA UNDERSÅTAR FÖR VINNANDE AF HANDELSRÄTTIGHET

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

REKTOR OCH VIDTLAGFARNA JURIDISKA FAKULTETEN

VID KONGL. UNIVERSITETET I UPSALA

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

Å LÅROSALEN N:R IX ONSDAGEN DEN 29 SEPT. 1897 KL. 10 F. M.

AF

PEHR von SETH

JURIS DOKTOR

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548913_0024

OM

SUBJEKTIVA VILKOR

FÖR

RÄTT ATT IDKA HANDEL ENLIGT SVENSK RÄTT.

AKADEMISK AFHANDLING

AF

PEHR VON SETH

JURIS DOKTOR.

JÖNKÖPING 1897.

C. J. LUNDGRENS ENKAS BOKTRYCKERI

(GUSTAF LUNDIN).

Använda arbeten, hvilkas fullständiga titlar icke i texten angifvits.

Samling af Sveriges gamla lagar, på Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning utgifven af dels H. S. Collin och C. I. Schlyter, dels den sistnämnde ensam.

Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar angående Sveriges Rikes Commerce, Politie och Œconomie uti gemen, uppå Hans Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning gjord af Cantzlie Rådet And. Anton von Stiernman, cit. Stiernman.

Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån år 1528 in til 1701 angående Justitiæ- och Executions-Åhrender, med en förteckning på stadgarne främst och ett fullkommeligt ordaregister efterst vid verket öfver thes innehåld; Uppå Hans Kongl. May:ts allernådigste befalning och privilegier til thet almänne bästas tienst och hwars och ens särskilte nytto sålunda med flijt samlade och genom trycket i dagsliuset befordrade af Joh. Schmedeman, cit. Schmedeman.

Utdrag utur Publique Handlingar, Plakater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer, som Riksens styrsel samt invärtes Hushållning och Författningar i gemen, jemväl ock Stockholms stad i synnerhet angå (7 Dec. 1718—1795) utgifne först af Cancelli-Rådet R. G. Modée och sedan af hans enka och arfvingar, cit. Modée.

Ny Lagsamling, utgifven af J. H. Backman, cit. Backman.

Handbok, innehållande uppgift af de fläste från äldre tider intill och med år 1825 utkomne Svenska Författningar, rörande ärender, som höra till Sveriges Rikes Styrelse, Försvar, Hushållning, Police, Bergverks- och Bruksdrift, Handel, Slöjder och Handtverkerier, eller angå Personers och Egendomars, Inrättningars eller Lägenheters rättigheter och skyldigheter, med mera af Wettenskaplig, Ecclesiastique, Militairisk, Cameral, Œconomisk och Commerciel egenskap. I alphabetisk ordning författad af Johan Gustaf Branting, f. d. Kamarråd i Kongl. Maj:ts och Rikets Kamar-Collegio, Riddare af K. N. O., cit. Branting.

Sammandrag af gällande Författningar rörande Handtverkerier och Manufakturer samt In- och Utrikes Handel och Sjöfart, med dertill hörande Tullverk samt Lots- och Båkinrättning; så ock andre dermed gemenskap egande samt till Commerce-Collegii befattning hörande ämnen: På Kongl. Maj:ts Nådiga befallning författat och utgifvit af G. M. Danckwardt, Assessor i Kongl. Commerce-Collegium, cit. Danckwardt.

Samling af gällande Författningar rörande Norrköpings stads Styrelse- och Rättegångswerk, Drätsel och Hushållning, Politiväsende, Församlingsangelägenheter, Undervisningsanstalter, Sjuk- och Fattigvård m. m., utgifven af Fr. Hertzman.

Anmärkningar till Sveriges Rikes Lag, hvilka innehålla korta utdrag utur Kongl. Förordningar, Resolutioner, Bref och Kundgörelser etc., som förklara eller ändra almänna Lagen, eljest röra de derunder begrepne ämnen eller annars, i det, som hörer till särskildt förordnade Domsäten eller angår Œconomie- och Politie-ärender, med mera, vid något Lagens rum anföras kunna, författade, tillika med ordaregister, af Emanuel Drangel, cit. Drangel.

Forelæsninger over den almindelige Retslære af C. Goos, Professor i Retsvidenskaben, 1 del och särskildt 2 del 1—2 Hefte, Retten i de borgerlige Samfundsforhold.

Försök till en lärobok i Allmän Samhällslära från den Boströmska filosofiens ståndpunkt af L. H. Åberg, Docent i praktisk filosofi, cit. Åberg.

Det ekonomiska Samhällslifvet, Handbok i Nationalekonomi. Delvis efter G. Schönbergs Handbuch der politischen Œkonomie, med särskild hänsyn till skandinaviska och finska förhållanden, under medverkan af flere fackmän utarbetad af Johan Leffler, Axel Raphael, Carl Rosenberg, Gustav Sundbärg och Emil Svensén, cit. Ekonomiska samhällslifvet.

Allgemeine oder theoretische Volkswirthschaftslehre von Adolph Wagner. Erster Theil. Grundlegung, cit. Wagner.

Nationalökonomik des Handels und Gewerbefleisses. Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende von Wilhelm Roscher (3:dje delen af samme förf:s System der Volkswirthschaft), cit. Roscher.

Gustav Schönbergs Handbuch der politischen Œkonomie (särsk. art. Handel af Lexis), cit. Schönberg.

Sveriges Ekonomirätt af Lars Gustaf Linde, cit. Linde.

H. Blomberg, Den Nordiska Förvaltningsrätten, 5:te delen af Nordisk Retsencyklopedi, cit. Blomberg.

Th. Rabenius, Handbok i Sveriges gällande förvaltningsrätt, II Handbok i Sveriges gällande lagstiftning för Justitie-, Civil- och Ecklesiastik-Förvaltningen, cit. Rabenius Förvaltningsrätt.

Svenska Handelns och Näringarnes historia, af A. W. af Sillén, cit. Sillén.

Om Näringsfrihetens utveckling. Akademiskt program af Olof Matthias Theodor Rabenius. I Upsala universitets årsskrift 1867.

Om Handtverksskrån, Näringsfrihet och Arbetets organisation af J. Lundell, Professor i Administrativ Rätt och Nationalekonomi, cit. Lundell.

Historisk framställning af den Svensk-Finska Handelslagstiftningens utveckling från Gustaf Wasas regering till 1766. Akademisk Afhandling af E. G. Palmén (Helsingfors 1876), cit. Palmén.

Bidrag till Svenska Städernas och Borgarståndets historia före 1633, af Clas Theodor Odhner, cit. Odhner.

Näringsfriheten och arbetets framtidsutsigter. Några uttalanden med anledning af Industristyrelsens cirkulär den 8 Juli 1885 af O. Olander. Helsingfors 1886.

Något om Sveriges städer. En blick på Handeln och Näringarna, samt våra allmänna Författningar rörande desamma, under de sistförflutna trenne Århundraden. På fleres begäran aftryckt ur Statstidningen.

Om rätt att idka gårdfarihandel enligt finsk Förvaltningsrätt. Akademisk Afhandling af Karl Willgren, Juris Utriusque kandidat, cit. Willgren.

Om Landsköp af Christian Naumann, Lund 1838, cit. Naumann.

Nytt Juridiskt Arkiv, Afd. I. Tidskrift för lagskipning (cit. Holm) och Afd. II. Tidskrift för lagstiftning m. m. (cit. Holm II), utgifvet af G. B. A. Holm, v. Häradshöfding.

Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och Realencyklopedi, innehållande upplysningar och förklaringar om märkvärdiga namn, föremål och begrepp, under medverkan af sakkunniga personer utgifven af D:r N. Linder, cit Nordisk Familjebok.

Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia; efter de äldre Lagarne till sednare hälften af sjuttonde seklet, af J. J. Nordström, Ph. och J. U. D., cit. Nordström.

Sveriges Statsförfattningsrätt af Christian Naumann, cit. Naumann Statsf:R.

Joh. O. Stiernhöök, De jure Sveonum et Gothorum vetusto (Särsk. II boken 2 delen, kap. 1 och 2).

Clas Rålamb, Observationes Juris Practicæ (Särsk. I boken 3 kap. Observ. 1, III boken 2 kap. Observ. 2 samt IV boken 3 kap. Observ. 2 och 3).

Föreläsningar öfver Giftermålsbalken, hålne vid Kongl. Akademien i Lund af David Nehrman, Juris Patrii et Rom. Prof.

Om makars giftorätt i bo och om boets förvaltning, af D:r S. R. D. K. Olivecrona, Justitieråd, (5:te uppl.), cit. Olivecrona.

Schematisk öfversigt af den svenska Familjerätten af Karl M:son Stiernström.

Hustrus förmåga af rättshandlingar efter svensk förmögenhetsrätt af Johannes Hellner, Juris Utriusque Licentiat, Filosofie Kandidat, vice Häradshöfding, cit. Hellner.

Lagcommiteens förslag till Allmän Civillag (Sthlm 1826).

Lagberedningens förslag till Giftermåls-Balk, Ärfda-Balk, Jorda-Balk och Byggninga-Balk (Sthlm 1847).

Lagberedningens Förslag till Handels-Balk och Utsöknings-Balk m. m. (Sthlm 1850).

Nya Lagberedningens förslag till förändrade bestämmelser i fråga om äkta makars inbördes egendomsförhållanden (Sthlm 1886).

Inledning till den svenska jurisprudentiam civilem af Naturens Lagh och

Sveriges Rikes äldre och nyare stadgar uthdragen och upsatt af David Nehrman, Juris Patrii et Rom. Prof. ord.

Tvistemåls Lagfarenheten, utur Sveriges Rikes Lag och Stadgar utdragen och författad af Lars Tengvall, Juris Professor vid Kongl. Carolinska Academien.

Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt, af Fredrik Schrewelius, Professor vid Lunds Universitet, cit. Schrewelius.

Föreläsningar öfver Ärfda-Balken, hållne vid Kongl. Akademien i Lund af David Nehrman.

Anteckningar efter Prof. E. V. Nordlings Föreläsningar öfver Ärfda-Balken, utgifna af Juridiska föreningen i Upsala, cit. Nordling Ä. B.

Sveriges Medeltid, Kulturhistorisk skildring af Hans Hildebrand, cit. Hildebrand.

Samling af endnu gjældende Love og Anordninger m. v. af mere almindelig Interesse, udgiven efter Indenrigsministeriets Foranstaltning (1849—1859) Kjbhvn 1869.

Almindelig Norsk Lovsamling i Udtog og med Henvisninger, udgivet af Otto Mejlænder, Justitiarius i Kristiania Byret.

Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch unter Ausschluss des Seerechts. Text-Ausgabe mit Anmerkungen, den von dem Reichsgericht und dem früheren Reichs-Oberhandelsgericht angenommenen Rechtsgrundsätzen und Sachregister. Herausgegeben von F. Litthauer, Justitzrath, Rechtsanwalt am Kammergericht. Del af Guttentag'sche Sammlung Deutscher Reichsgesetze.

Reichs-Gewerbe-Ordnung nebst Ausführungsbestimmungen. Text-Ausgabe mit Anmerkungen und Sachregister von T. Ph. Berger, Regierungsrath. Auf Wunsch des Herrn Verfassers fortgeführt von Dr. Jur. L. Wilhelmi, Kaiserlicher Geheimer Ober-Regierungsrath und vortragender Rath im Reichsamt des Innern. Samma samling, cit. Berger.

Die durch die Gezetze vom 15 März 1883 und 8 März 1885 abgeänderte und ergänzte *Gewerbe-Ordnung* vom 20 December 1859. Mit allen einschlägigen Gesetzen und Verordnungen, der Erkentnissen des Verwaltungsgerichthofes und mit alphabetischem und chronologischem Register. Manz'sche Gesetz-Ausgabe n:r 2, cit. Manz.

Das allgemeine Handelsgesetzbuch vom 17 December 1862 sammt dem Einführungsgesetze, allen darauf bezüglichen ergänzenden und erläuternden Verordnungen etc. von Dr. Victor Hasenöhrl. Del af Manz'sche Taschen-Ausgabe der österreichischen Gesetze.

Codes et Lois Usuelles par Aug. Roger et Alex. Sorel.

Code de Commerce, expliqué par ses motifs, par des exemples et par la jurisprudence, avec la solution, sous chaque article, des difficultés, ainsi que des principales questions que présente le texte, et la définition de tous les termes de droit; suivi d'un formulaire des actes de commerce par J. A. Rogron. Quatorzième édition, contenant le texte des arrêts-principes, le texte et les explications de toutes

les lois rendues jusqu à ce jour Revue et mise au courant de la legislation nouvelle par G. de Boislisle, vice-president au tribunal civil de la Seine, cit. Boislisle.

Omrids af Den norske Handelsret, til Brug for Christiania Handelsgymnasiums Elever af Francis Hagerup, cit. Hagerup.

Kort Fremstilling af den danske Næringsret ved J. H. Deuntzer, cit. Deuntzer.

Das allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch, mit Kommentar herausgegeben von H. Makower Rechtsanwalt und Notar; Berlin 1880, cit. Makower.

Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts unter Mitwirkung herausgegeben von Dr. V. Endemann, ord. Professor der Rechte an der Universität Bonn, Band I, Leipzig 1881, cit. Endemann.

Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch von Friedrich von Hahn, Band I, Braunschweig 1894, cit. von Hahn.

System des Handelsrechts mit Einschluss des Wechsel-, See- und Versicherungsrechts im Grundriss von L. Goldschmidt, Stuttgart 1892, cit. Goldschmidt, System.

Die deutsche Gewerbe-Ordnung für die Praxis in der preussischen Monarchie mit Kommentar und einem Anhange, enthaltend die Gesetze zum Schutze des Urheberrechts gewerblicher Leistungen und die preussischen Gewerbesteuergesetze von F. Marcinowski, Geheimen Ober Finanzrath und vortragendem Rath im Finanzministerium, Berlin 1884, cit. Marcinowski.

Die deutsche Gewerbeordnung in der Fassung vom 1 Juli 1883 und 1 Juni 1891 nebst den Vollzugsvorschriften des Reiches. Erläutert von Dr. Jur. Julius Engelmann, Erlangen 1891, cit. Engelmann.

Das œsterreichische Staatsrecht (Verfassungs- und Verwaltungsrecht). Ein Lehr- und Handbuch von Dr. Ludwig Gumplowicz, Prof. in Graz, Wien 1891, cit. Gumplowicz.

Compendien des österreichischen Rechtes: Das Handelsrecht für das Universitäts-Studium systematisch dargestellt von Dr. R. Freiherr von Canstein, Ord. Professor der Rechte an der Carl Franzens Universität in Graz, Berlin 1896, cit. Canstein.

Französisches und Englisches Handelsrecht im Anschluss an das allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch. Von W. Späing, Amtsrichter in Berlin, Berlin 1888, cit. Späing.

Repertoire général alphabétique du droit français, contenant sur toutes les matières de la science et de la pratique juridiques l'exposé de la législation, l'analyse critique de la doctrine et les solutions de la jurisprudence, et augmenté sous les mots les plus importants de notions étendues de droit étranger comparé et de droit international privé, publié sous la direction de Ed. Fuzier-Herman, Ancien

Magistrat, par M. M. A. Carpentier m. fl. Se artikeln *Commerçant*, cit. Commerçant.

Russische Rechtskunde. Systematische Darstellung des in Russland geltenden Privat-, Handels- und Strafrechts sowie des Prozesses. Nach dem neuesten Stande der Quellen bearbeitet von Dr. C. E. Leuthold, k. Bergamtsdirektor in Freiberg i. S., Leipzig 1889, cit. Leuthold.

Första hufvudafdelningen.

Inledande spörsmål.

Första kapitlet.

Allmänna synpunkter.

Menniskans lif här i världen bestämmes af två faktorer, hennes tillvaro såsom individ och hennes egenskap af medlem i ett eller flere hvarandra öfver- och underordnade samhällen. Såsom individ är hennes mål ett moraliskt. För att nå detta måste hon emellertid hafva frihet. Friheten är alltså något, som ej kan helt uppoffras, utan att den individuela tillvaron förfelas. Men friheten kan inskränkas. Stode individen ensam, vore naturligtvis en sådan inskränkning utifrån otänkbar och obehöflig. I samma ögonblick åter som en koexistens mellan flere individer föreligger, måste den enskildes frihet lida någon inskränkning till förmån för allas frihet. Förnuftet fordrar, så snart denna förutsättning finnes, upprätthållandet af ett sådant tillstånd, att den ene individen ej af den eller de andra hindras i fullföljandet af sitt speciela mål, eller med andra ord af individernas likaberättigande. Den menskliga egoismen åter gör, att ett sådant tillstånd endast kan upp-

rätthållas genom en yttre, öfver individerna stående magt. Förnuftet måste derför uppställa krafvet på ett rättstillstånd; och detta åter förutsätter ett samhälle, utrustadt med magt att upprätthålla ett dylikt tillstånd. Vore nu samhälls- och rättsideens innehåll härmed uttömdt, skulle uppenbarligen rättens hufvudändamål blifva det att fastslå de inskränkningar i individens frihet, som koexistensförhållandet till andra individer fordrade. Rätten skulle hufvudsakligen blifva privaträtt, och den offentliga rätten komme endast att omfatta reglerna för samhällets magtutöfning i och för den förnuftiga frihetsbegränsningens förverkligande. En rättsordning, byggd på dessa principer, skulle i afseende på individens förhållande till naturen och det goda, den erbjuder menniskan, aldrig kunna komma längre än, beträffande sjelfva naturen, till principen af fri tillgång till tillegnande, i den mån lika fri tillgång kunde beredas alla, och beträffande det en gång tillegnade, till frihet att bearbeta och förbruka detsamma och möjligen att behålla hvad som ej genast förbrukats, i den mån åtminstone som ingen annan lider brist på det nödvändiga. Eller, med andra ord, menniskans naturligen fria befogenhet att från naturen hemta medel för sina behofs tillfredsställande skulle inskränkas endast af de andras lika fria befogenhet dertill. En samhällsordning, byggd på dessa principer, kunde tydligen ej hafva plats för någon enskild eganderätt till jorden eller för någon arfsrätt.

Samhälls- och rättsideens innehåll är emellertid ej härmed uttömdt. En blick på menniskoslägtets historia visar oss nämligen en densamma genomgående utveck-

ling i såväl andlig som materiel kultur. Kulturen åter måste antagas vara en produkt af och ett mål för samhällslifvet[1]). Den kan ej vara en produkt direkt af individernas verksamhet, emedan den fordrar en organisk samverkan emellan flere individer. Den kan icke heller vara ett specifikt mål för individen, ty i sådant fall skulle individernas lif vara förfeladt, i den mån den särskilde individen fått sin plats längre bort från hvarje särskildt kulturstadiums brännpunkter, förfeladt, i den mån det icke infölle på den tid, då kulturutvecklingen nått sitt maximum, och mera förfeladt på ju tidigare stadium af kulturutvecklingen det kommit att infalla. Kulturen måste således vara ett samhällenas specifika ändamål, ett mål öfver individerna, men som samhällena förverkliga genom dem och i dem. Nu är visserligen förhållandet det, att förnuftet i och för sig drifver menniskan att frivilligt inrangera sig i kulturarbetarnes led. Finge det ensamt bestämma hennes handlingar, skulle kulturintresset således ej behöfva något yttre tvång för sitt förverkligande. Menniskans dubbelnatur gör emellertid, att så ej är fallet. Här liksom i fråga om förhållandet till andra individer framträder den sinliga sidan af menniskonaturen i form af en egoism, som, der den får råda, kan ställa individen i strid mot samhällets kulturintresse[2]). Just detta att samhället för sitt kulturarbete har till organer individer, hvilkas handlingar kunna komma att bestämmas af ett sinligt mo-

---

[1]) Jmfr Åberg, sidd. 14 och 15.

[2]) Denna den individuela egoismens motsättning mot kulturintresset är en af grundtankarne i Benjamin Kidds arbete: "Den sociala utvecklingen".

ment, som, lemnadt åt sig sjelft, kan blifva kulturfiendtligt, gör emellertid att samhället ej kan öfverlemna vården af kulturintresset åt individernas fria skön. Då nu å andra sidan individerna hafva ett sjelfständigt ändamål, som fordrar ett visst mått af frihet och som gör, att de ej helt kunna uppgå i kulturarbetet, följer häraf, att samhället ej i kulturens intresse kan helt och hållet upphäfva den individuela friheten utan måste inskränka sig till att begränsa individernas frihet i viss mån. Eller, med andra ord, samhällets kulturverksamhet, som till sin positiva sida tager formen af förnuftig samverkan mellan ett flertal individer, förutsätter upprätthållandet af en i kulturens intresse tillkommen och derefter lämpad rättsordning. Äfven om man således antager ett borgerligt samhälle såsom subjekt för det positiva kulturarbetet, förutsätter dettas negativa sida ett rättssamhälle. En följd af det sagda är vidare, att nämnda inskränkande af den individuela friheten har sina gränser, å ena sidan en maximigräns i individernas berättigade anspråk på det nödvändiga mått af frihet, som erfordras för att de skola kunna förverkliga sitt specifika ändamål, å andra sidan en minimigräns i nödvändigheten för samhället, att, i den mån den för samhällets magtutöfning oåtkomliga inre menskliga friheten tillåter det, så att säga *neutralisera* egoismen. Denna gräns kan sammanfalla med den första, men behöfver, tack vare den förnuftiga sidan i menniskonaturen, ej göra det. I den mån ett mellanrum emellan dessa gränser uppstår, framträder åter individernas förutnämnda, i förnuftet grundade anspråk på samhällets upprätthållande af deras lika berättigande.

Från denna utgångspunkt kunna vi öfvergå till ett betraktande af de s. k. förvärfsrättigheternas natur. Vi sade, att för ett samhälle, hvars rättsordning vore byggd uteslutande på individualistisk grund, plats icke skulle finnas för någon större olikhet i afseende på åtkomsten till det materiela goda. Annat är det, om rättsordningen tillika skall tillgodose ett öfver individerna stående kulturbehof. Samhället får visserligen ej inskränka individernas frihet öfver den af oss angifna maximigränsen, men denna sammanfaller beträffande det materiela goda med existensminimum. Blott en individ har det för lifvets uppehälle nödvändiga, måste han antagas kunna nå det för honom satta moraliska måttet. Hvad naturen härutöfver bjuder kan samhället använda för sina kulturändamål. Öfverskottet blir så att säga en kulturfond. Användandet af denna åter måste till följd af den menskliga naturens beskaffenhet taga formen af ett direkt eller indirekt lönande. Grunden härför är följande. Samhället kan ej genom direkt tvång helt och hållet undertrycka egoismen, dels derför att den inre friheten till en stor del faller utom dess maktsfer och dels emedan det, såsom förut är nämndt, ej får hindra individen att fullfölja sitt speciela ändamål och således, äfven om det hade magt dertill, ej har rätt att beröfva honom det mått af frihet, som härför erfordras. Det måste i sin strid mot egoismen söka sina hufvudsakliga vapen på *annat* håll, tillgripa en annan hufvudsaklig utväg än tvång. Denna utväg blir ovilkorligen den att söka förbinda individens egoistiska intresse med sitt kulturintresse. Detta förbin-

dande åter kan tänkas ske på två sätt. Det ena är att samhället i mån af ett qvantitativt eller qvalitativt högre mått af arbete i kulturens tjenst lemnar individen tillfälle att i större eller mindre mån ur kulturfonden direkt uttaga medel för behofs tillfredsställande. Ett sådant direkt löningssystem från samhällets sida är emellertid omöjligt annat än i ganska ringa utsträckning och omöjligare ju mindre utvecklade samhällsformerna äro. Det skulle nemligen erfordra ett förvaltningssystem af den omfattning, som ännu ingen stat mäktat åstadkomma. Särskildt på den materiela kulturens område skulle det dessutom, såsom erfarenheten visar, äfven med en omsorgsfull gradering af lönevilkoren, ej tillräckligt kraftigt påverka individernas egoism för att fullt motsvara sitt ändamål. Det skulle slutligen, genomfördt i system, tvinga till en mängd olidliga inskränkningar i den personliga friheten till följd af nödvändigheten för samhället att helt och hållet öfvertaga ledningen af produktionen. Samhället har ej annat val än att i hufvudsak öfvergå till det andra möjliga sättet att för sitt kulturintresse vinna individens egoism, det att ställa produktionsmedlen till individernas förfogande och låta dem sjelfva uttaga lönen för sitt arbete. Det är hufvudsakligen genom den på alla områden genomförda enskilda eganderättens och arfsrättens institut, som samhället gör detta. Dessa institut äro så att säga hörnstenarne för en i kulturens intresse tillkommen rättsordning. De äro af kulturintresset föranledda inskränkningar i det individuela likaberättigandet, äro således verkliga rättigheter,

hvarmed samhället utrustat den ene individen gent emot andra individer. Den första verkan af dessa instituts genomförande är uppenbarligen den, att åt den arbetsammare och af naturen rikare utrustade individen beredes möjlighet att hos sig samla en större mängd nyttigheter, som han sedan kan bevara och använda för en rikligare behofstillfredsställelse eller öfverlemna åt dem, som stå honom i ett eller annat afseende nära. Härigenom möjliggöres så småningom en kapitalbildning. Denna verkan är emellertid ej den enda. Naturen bjuder ej öfverallt samma nyttigheter i lika mått. Den ene individen kan derför från det område, hvartill rättsordningen gifvit honom ensamrätt, tillgodogöra sig mera af ett slags medel för materiel behofstillfredsställelse, den andre från sitt område mera af ett annat. Redan denna naturliga arbetsfördelning nödvändiggör emellertid ett utbyte af produkter. Individens verksamhet för den materiela behofstillfredsställelsen öfvergår från att uteslutande hafva varit af occupatorisk art till att blifva verksamhet för utbyte. Genom kapitalbildning, folkstockens ökning och det deraf i förening med den enskilda eganderätten så småningom följande utestängandet af en del individer från det omedelbara tillträdet till naturen och kapitalet, genom behofvens nyanserande i oändlighet etc. befordras ytterligare arbetsfördelningen och i följd deraf antager individens verksamhet för behofstillfredsställelsen allt mer karakteren af bytesverksamhet. Individens rätt i ett kultursamhälle att *genom produktion för byte med andra förvärfva medel för behofstillfredsställelsen* är således ej längre en rätt att såsom vid ett på individualistisk grund organiseradt

samhällsskick, lika med andra, för nämnda ändamål anlita naturen, utan en rätt att, i mån af ett qvalitativt eller qvantitativt större mått af arbete i kulturens tjenst, inom sin eganderättssfer, direkt eller indirekt, indraga en större eller mindre mängd nyttigheter. Införandet af enskild eganderätt och arfsrätt såsom en princip i rättsordningen medför emellertid tillika, att äfven på de områden, der samhället använder det direkta löningssystemet, detta tager formen af ett medgifvande af eganderätt till ett visst förmögenhetsvärde, som samhället öfverlemnar åt individen. Eller med andra ord, arbetet i kulturens tjenst öfvergår till att från individens synpunkt till största delen blifva *förvärfsverksamhet*. Rätten till dylik verksamhet åter blir en rätt af samma slag som eganderätten och som följer af denna såsom ett correlat. Den har liksom eganderätten till sin yttersta grund ett inskränkande af individernas frihet till förmån för kulturarbetet och är liksom eganderätten en verklig rättighet, som samhället förlänat individen. Det vållar ingen ändring häri, om den positiva rätten meddelar denna rättighet genom ett generelt anbud till samhällsmedlemmarne, såsom i regel vår och de flesta moderna samhällenas näringsrätt, eller genom ett specielt antagande af viss individ, vare sig nu detta antagande tager formen af koncession eller af anställning i vanlig mening. Det är således origtigt att härleda förvärfsrättigheterna från individernas naturliga handlingsfrihet[1]). Denna är en befogenhet, som samhället endast

---

[1]) Jmfr Willgren, sid. 56 o. ff.

till en ringa del *kan* inskränka. Till största delen är den oåtkomlig för samhällets maktutöfning, faller utom dess maktsfer. Annat är förhållandet med rätten till förvärf. Den har närmast sin grund i rättsordningens organisation af den materiela produktionens system. Den är en rättighet, hvars rationela innebörd är befogenheten att i mån af större eller mindre arbete i kulturens tjenst uttaga och för egen del behålla en större eller mindre lön ur det för kulturändamålets förverkligande till samhällets disposition stälda förrådet af nyttigheter.

Just detta, att rätten till förvärf är en af samhället åt individen förlänad rättighet, gifver oss emellertid anledning till ett par slutsatser. För det *första* måste samhället hafva rätt att *föreskrifva de vilkor* för förvärfsrättens utöfning, som det anser erforderliga för att organisationen å hvarje särskild utvecklingsståndpunkt skall kunna verka så, som kulturändamålet kräfver. Hvilka dessa vilkor äro, beror åter på det tillfälliga praktiska behofvet och kan ej en gång för alla teoretiskt fastställas. Blott det vilja vi nämna, att samhällets rätt att uppställa dylika vilkor uppenbarligen är större, i den mån verksamheten är af *högre* art, och på den materiela produktionens område större, då verksamheten antager formen af *sjelfständigt företag,* än då den blott är *arbete* i annans tjenst. För det *andra* är rätten, såväl då den i kulturens intresse uppställer dylika vilkor, som då den i öfrigt, likaledes i kulturens intresse, fastslår de inskränkningar i den individuela friheten, som äro nödvändiga förutsättningar för uppkomsten och organisationen af en förvärfsordning, *offentlig rätt.* Först då rättsordningen

öfvergår till att inom dessa af kulturändamålet betingade allmänna gränser gent emot hvarandra upprätthålla individernas frihet och likaberättigande, blir den *privaträtt*.

Den föregående framställningen torde nu lemna oss tillräcklig grund för bedömandet af förvärfsrättigheternas rättsliga karakter. En underafdelning af dessa äro de s. k. *näringsrättigheterna*. Vi vilja derför nu söka lemna en utredning af begreppet näringsverksamhet i allmänhet och dess underafdelningar särskildt enligt den svenska positiva rättens ståndpunkt. Med *näringsverksamhet* i ordets vidsträcktaste betydelse förstår man i allmänhet *hvarje yrkesmässig verksamhet, som direkt egnas åt den materiela kulturens tjenst och som afser att bereda sin utöfvare förvärf*[1]). Ordet näring fattas då såsom i sig innefattande alla den materiella produktionens former, urproduktion, förädling och omsättning eller handel i detta ords vidsträcktaste betydelse. Lundell[2]) tager till en början ordet näring i denna vidsträckta betydelse, ehuru han sedermera, då han med begagnande af en allmänt vedertagen term talar om näringsfrihet, endast afser de så kallade förädlingsnäringarne[3]). Ingendera af dessa båda ytterligheter

[1]) Ännu vidsträcktare är Schönbergs definition (sid. 286) på det tyska ordet Gewerbe, som närmast motsvarar vårt näring. Gewerbe i ordets vidsträcktaste betydelse är, säger han: "Jede berufsmässige Thötigkeit, sofern ihr Zweck der Erwerb ist." Att fatta ordet näring så vidsträckt torde emellertid från rättsvetenskaplig synpunkt vara opraktiskt, liksom det kan ifrågasättas, om nämnda definition ens rigtigt uttrycker hvad ordet Gewerbe betyder, om ej definitionen beror på en förvexling med ordet Erwerb. Jmfr Engelmann, sid. 27.

[2]) Sid. 4.

[3]) Sid. 12.

stämmer emellertid öfverens med den positiva svenska rätten. Dess uppfattning af ordet näring framgår af ordalagen i dels öfverskriften till första afdelningen, dels 1 § af Kongl. Förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 Juni 1864[1]). Nämnda öfverskrift lyder: *Allmänna stadganden angående rättighet att idka handel eller annat näringsyrke.* N. F:s 1 § åter lyder: *Svensk man eller kvinna är med de undantag och inskränkningar samt under de vilkor i öfrigt, som här nedan upptagas, berättigad att i stad eller å landet idka handels- eller fabriksrörelse, handtverk eller annan handtering, att till utrikes ort utföra eller derifrån införa eller inrikes orter emellan fortskaffa varor, äfvensom att reda i skepp för såväl inrikes som utrikes fart.* Det faller genast i ögonen, att lagstiftaren icke räknat urproduktionen till näringarne i den mening, han vid N. F:s affattande tagit detta ord[2]). Vidare framgår af uttrycket *annat nä-*

---

[1]) Hädanefter betecknad N. F.

[2]) Äfven Deuntzer *afskiljer* för den danska rättens del *urproduktionen* från näringarne samt yttrar i öfrigt om begreppet Næring (sid. 1): "Den menneskelige Frembringelsesvirksomhed deles sædvanligt i to Hovedklasser: Den materielle Produktion, der gaar ud paa Fremskaffelse, Bearbeidelse eller Fordeling af Gjenstande, og den immaterielle Produktion, der bestaar i Frembringelsen af nyttige Ideer f. Ex. som Forfatter eller Kunstner eller af personlige Tjenester f. Ex. som Læge, Sagfører, Tyende. Begge Arter af Produktion kunne udøves som Erhvervskilde eller Næringsvei, men til Næringsdrift henregnes saavel efter legal som konventionel Sprogbrug i Almindelighed icke den immaterielle Produktion, selv om den tillsigter ekonomisk Udbytte."

Willgren (sid. 79) definierar begreppet näring från den finska rättens synpunkt som *en under viss tid fortsatt, till förvärf eller sjelfförsörjning afsedd och med god sed förenlig rörelse eller handtering i stad eller på landet.* Han fattar uppenbarligen härvid ordet förvärf inskränktare än vi eller såsom en verksamhet som afser hvad vi kallat *vinst.*

Engelmann (sid. 30) definierar för den tyska rättens del Gewerbe som "*diejenige wirthschaftliche Thätigkeit, welche auf die Umformung von Na-*

ringsyrke i rubriken att endast yrkesmässig, d. v. s. under en viss tidsföljd fortsatt och upprepad verksamhet är att räkna såsom näringsverksamhet[1]. Enstaka yttringar af förvärfsverksamhet höra ej dit. Beträffande dessa har lagstiftaren inskränkt sig till att från offentligrättslig synpunkt fastslå grundvalen för allt förvärf, — den enskilda eganderätten, — och dermed sammanhängande rättsinstitut, och att privaträttsligt ordna förhållandena emellan individerna från synpunkten af deras likaberättigande[2]. Man är således enligt svensk rätt oförhindrad att för *ett enstaka fall* till afsalu eller utbyte tillverka hvad för slags vara som helst, liksom man är oförhindrad att *för en gångs skull* inköpa ett parti varor för att genom deras återföryttrande bereda sig vinst, blott detta föryttrande ej antager sådana former, som af lagstiftaren en gång för alla antagits innebära bevis om yrkesmässighet, nemligen *försäljning i bod* eller *under kringförande*. Det är således först då verksamheten blir *yrkesmässig* som N. F. blir tillämplig på densamma. Att lagstiftaren icke i 1 § N. F., såsom i 2 §, använder uttrycket: "*såsom yrke* utöfva annan handtering", torde ej inverka. Bestäm-

tur- und Arbeitserzeugnissen gerichtet ist, berufsmässig (regelmässig) und mit der Absicht auf Erwerb ausgeübt wird. Den tyska Geverbe-Ordnung omfattar emellertid med sina bestämmelser ej blott hvad som enligt denna definition är Gewerbe utan äfven handel och till och med en del till den immateriela produktionen hörande förvärfsgrenar.

[1] Jmfr Holm 1888 sid. 27, Kongl. Maj:ts utslag den 31 Jan. 1888, enligt hvilket en person ansågs ej hafva idkat handel *i den omfattning* eller af *den beskaffenhet*, att han varit pligtig föra handelsböcker. Jmfr Karl Rydin: Om konkursförbrytelser enligt svensk rätt, sid. 137.

[2] Annat är det t. ex. i franska rätten, der särskilda föreskrifter finnas om omyndigs rätt beträffande enstaka s. k. faits de commerce. Code de commerce art. 3 samt art. 632 och 633. Jmfr Willgren för den finska rättens del sid. 79.

melsen i 2. § afser nemligen blott sådan yrkesmässig handtering, som utöfvas *med biträde af annan än hustru och hemmavarande barn;* och motsatsen uti ifrågavarande hänseende emellan 1 och 2 §§ utgöres således *icke* deraf, att 1 § handlar om icke yrkesmässig handtering, 2 § om yrkesmässig handtering. Den yrkesmässiga verksamhet, som omfattas af begreppet näring, bestämmer nu N. F. sålunda, att till näring höra *handel, fabriksrörelse, handtverk och annan handtering samt transportverksamhet.* Det kunde vid en ytlig betraktelse synas, som om man helt enkelt kunde ersätta de af lagen använda ordalagen med orden förädlings- och omsättningsverksamhet. Så är emellertid ej fallet.

För det första faller all produktion och allt uppköp för eget behof utom näringsbegreppets område. S. k. konsumtionsföreningars verksamhet faller derför ej inom området för N. F:s tillämplighet, vare sig de afse gemensamt inköp eller de taga formen af gemensam tillverkning för medlemmarnes behof. Detta ligger i näringsverksamhetens egenskap af förvärfsverksamhet, som ju, enligt hvad vi förut framhållit, är *produktion för byte med andra.* Af samma skäl måste verksamheten ega rum mot vederlag. Om t. ex. en persons verksamhet går ut på att frambringa nyttigheter för att sedan skänka bort dem, blir en sådan verksamhet, om än regelbundet upprepad, ej näringsverksamhet. Ej heller är hvarje yrkesmässig verksamhet, som afser förädling af råämnen för andras räkning mot vederlag eller omsättning till andra mot vederlag af råämnen eller produkter, näringsverksamhet. I hvarje individuel hushållning, som afser förvärfs-

mässig urproduktion, ingå nemligen moment af mer eller mindre yrkesmässig förädlings- och omsättningsverksamhet. Särskildt är omsättningsverksamheten vid en på privatekonomiska grunder fotad samhällsordning ett nödvändigt moment i hvarje förvärfshushållning, så snart arbetsfördelningen börjat sträcka sig utom familjens trånga krets. Landtbrukaren såväl som den, som exploiterar en grufva, måste afyttra sina produkter för att få annat, i en utvecklad nationel hushållning närmast penningar, i stället. Å andra sidan är det ej alldeles uteslutet, att den, som drifver förädlingsverksamhet, till en mindre del sjelf kan frambringa de derför erforderliga råämnena. Frågan om en yrkesverksamhets hänförande till näringsverksamhet eller ej är beroende på hvad som är *hufvudsak eller bisak.*

Vi kunna derför till en början definiera näringsverksamhet *som en sådan yrkesmässig verksamhet, som har till hufvudsakligt ändamål att ombilda råämnen eller förmedla omsättningen mellan producent och konsument*[1]) *och att härigenom bereda den, som utöfvar verksamheten, tillfälle till förvärf.* Af historiska skäl är emellertid denna definition i viss mån för trång. Till följd af åtskilliga omständigheter hade nemligen under skråväsendets tid till näringsyrkena kommit att hänföras en del yrken, som egentligen afse tillhandahållandet af rent personliga tjenster. Till dessa höra badare- och barberareyrkena; och enligt Kongl. Kung. om afskaffande af fältskärsexamen m. m. den 5 Juni 1896 gälla fortfarande för dessa yrkens utöfvande samma bestämmelser, som

[1]) Vare sig fabrikanten i detta ords vidsträcktaste bemärkelse eller den slutlige konsumenten.

för utöfvande af egentligt näringsyrke. Skorstensfejareyrket i stad, som fordom jemväl varit under skrå, har deremot öfvergått till att vara en ren tjenst: se Brandstadgan för Rikets städer den 8 Maj 1874 § 12. Äfven i andra afseenden är vår definition något inexakt, nemligen med afseende på omsättningsnäringarne. Vi skola emellertid uppskjuta behandlingen häraf tills längre fram, då det gäller att bestämma hvad som enligt N. F. bör anses såsom handel.

Orden *annan handtering* i 1 och 2 §§ N. F. afse under alla förhållanden icke sådana yrken, beträffande hvilka det kan vara tvifvelaktigt, huruvida de äro att hänföra till näringsyrkena eller ej. Det är af stor vigt att fasthålla detta. Vår åsigt styrkes emellertid af en återblick på föregående lagstiftning i ämnet. Då man 1846 öfvergick till ett friare system beträffande näringarne, stadgades bland annat i 3 § af Fabriks- och Handtverksordningen den 22 Dec. s. å. för rättighet att i stad eller å landet hålla handtverksverkstad och med biträde af gesäll, lärling eller annan arbetare till afsalu åstadkomma handtverksarbeten eller med enahanda biträde utöfva *bageri-*, *bryggeri-* eller *slagterihandtering* vissa strängare vilkor. Bland dessa vilkor nämnes under mom. b. att förvärfva mästerskap, då fråga vore om vissa uppräknade handtverk, äfvensom att, då fråga vore om *byggmästare-* eller *murmästareyrkes* utöfvande i stad, förete bevis om vunnen skicklighet i yrket. Utom egentliga handtverk och fabriker utgjordes således de yrken, för hvilkas utöfvande de strängare qvalifikationerna fordrades i 3 § af Fabriks- och Handtverksordningen, af *bageri-*, *bryggeri-*, *slagteri-*, *bygg-*

mästare- och murmästareyrkena. Då nu den samma dag som ifrågavarande Fabriks- och Handtverksordning utgifna handelsordningen icke talar om någon med handel likstäld handtering samt N. F., såsom sjelfva titeln angifver, afsåg att medgifva *utvidgad näringsfrihet* och således utan uttryckligt stadgande utöfningen af andra yrken icke torde få anses enligt densamma träffas af de strängare bestämmelserna i 2 § än de, som förut voro underkastade inskränkande bestämmelser, torde det ej vara för djerft att påstå att med orden *annan handtering* i 1 och 2 §§ N. F. afses just sådana till handtverken egentligen ej hörande förädlingsyrken.

Ännu en sak torde vara att tillägga beträffande begreppet näring. Det spelar ingen rol för frågan om en verksamhets hänförande till näringarne, om verksamheten i sig sjelf är *tillåten* eller icke. Om t. ex. en person yrkesmässigt och i förvärfsafsigt uppköper sprit för att återförsälja den i minut utan att hafva förvärfvat rätt dertill, är hans verksamhet det oaktadt näringsdrift och handel. Det är således oegentligt då för den finska rättens del Willgren[1]) uppställer fordran på att rörelsen skall vara förenlig med *god sed.* En annan sak är att enligt stadgandet i Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879 förenlighet med god sed är ett vilkor för rörelsens *tillåtlighet.*

Då vi i det föregående talat om näringsverksamhet hafva vi dermed afsett all dithörande förädlings- och omsättningsverksamhet, vare sig den är att hänföra till *företagareverksamhet* eller till *arbete i inskränkt bemär-*

---

[1]) Se ofvan återgifna definition sid. 11 anm. 2.

kelse, vare sig den *eger rum i eget namn* eller *i andras tjenst*. Då man talar om rätt att *idka näring*, om *näringsdrift*, afser man emellertid endast sådan verksamhet, som eger rum *i eget namn*, d. v. s. har en mer eller mindre utpreglad egenskap af företag. Häraf följer åter, att verksamheten måste afse förvärf i form af *vinst*[1]) eller, hvilket är liktydigt, att den måste företagas i spekulationsafsigt. *Näringsidkare är således den, som i eget namn och i spekulationsafsigt utöfvar sådan näringsverksamhet, som vi ofvan omtalat.* Öfrig vid näringarne sysselsatt personal, för hvilken det utmärkande är att den arbetar i andras *tjenst* mot *arbetslön*, kunna vi med en från N. F. hemtad terminologi kalla betjente och arbetare. Om dessa senare handla bestämmelserna i N. F:s tredje afdelning. Om näringsidkare deremot handlar samma förordnings första afdelning.

Andra kapitlet.

Handelns begrepp och arter.

Vi hafva i det föregående definierat näringsverksamhet som en sådan yrkesmässig verksamhet, som har till hufvudsakligt ändamål att ombilda råämnen eller förmedla omsättningen mellan producent och konsument och att derigenom bereda den, som utöfvar verksamheten, tillfälle till förvärf. Näringsverksamheten, så bestämd, omfattar två hufvudsakliga grupper: *förädlingsverksamhet* och *omsättningsverksamhet*. Beträffande den-

[1]) Jmfr Ekonomiska samhällslifvet I: 376 o. ff.; II: 267.

na indelning är, liksom då fråga var om indelningen i urproduktion och näringsverksamhet, att märka att den ej är absolut, i det att förädlingsverksamheten i regel såsom ett väsentligt moment i sig innesluter ett yrkesmässigt inköpande af råämnen och föryttrande af produkter af samma art som den egentliga handeln, liksom denna ej är alldeles främmande för en ombildning af objekten för densamma. Skilnaden beror äfven i detta fall på hvilket moment som är det *hufvudsakliga*, ehuru, som vi framdeles skola se, lagstiftaren vid affattandet af N. F. i någon mån uppdragit gränsen annorlunda.

Af omsättningsnäringar åter talar 1 § N. F. endast om två slag: transportnäringar och handel. Då nu, såsom vi ofvan påpekat, orden *annan handtering* endast afse *vissa till förädlingsnäringarna hörande yrken*, som ej kunna direkt hänföras vare sig till handtverk eller fabriksdrift, beror det uppenbarligen på, huru man fattar begreppet handel, om en del omsättningsyrken för den svenska rättens del skola vara att hänföra till näringsverksamhet eller om de skola hänföras till urproduktionen eller till en eller flere särskilda och näringsverksamheten sidoordnade grupper af förvärfsverksamhet. Redan af den definition, vi lemnat på näringsverksamhet, framgår, att vi icke ansett oss böra såsom en art af handel anse sådan verksamhet, som afser att förmedla öfvergången af egande- och nyttjanderätten till fast egendom. En dylik öfvergång är nemligen aldrig en öfvergång från producent till konsument[1]). Skälet

[1]) Annorlunda hos Schönberg (II: 662): "Handel ist der gewerbmässige Betrieb des Eintausches oder Ankaufs von Gütern und der Wiederveräusserung derselben zum Zwecke einer Erzielung von Gewinn." Enligt

hvarför vi ansett oss böra från begreppet handel utesluta dylik verksamhet, är af rent historisk art. Bebestämmelserna om omsättning af fast egendom, såvidt sådana förekommit i våra lagstiftningar, hafva nemligen alltid upptagits i de respektive lagarnes Jordabalkar, men deremot aldrig i Handelsbalkarne. Då, enligt hvad vi förut anmärkt, dylik yrkesverksamhet ej heller kan anses afsedd med orden *annan handtering* i 1 och 2 §§ N. F., följer häraf, att densamma för den svenska rättens del ej är att anse såsom näringsverksamhet[1]).

---

denna definition omfattar handeln tillbytande eller inköp och återföryttrande af rörlig och fast egendom samt värdepapper. Jemför Roscher III: sid. 59. I viss mån vidare fattas begreppet handel från nationalekonomisk synpunkt af Canstein (I: sid. 22), som skiljer handeln från annan näringsverksamhet derigenom, att den afser förmedlande af omsättningen af fast och rörlig egendom och af penningecirkulationen i dess helhet. De utländska handelslagstiftningarne gå i allmänhet i viss mån ännu längre. Så definierar Canstein (I: sid. 23) handeln från österrikiska handelslagstiftningens ståndpunkt såsom: "die mit Spekulationsabsicht unternommene directe und indirecte Vermittelung der Mobiliar-Güter- und der Geldercirkulation sowie die Industri und der Personentransport im Grossen". Jemför för den tyska rättens del Endemann sid. I och ff. I ögonen fallande är, att härvid all omsättning af fast egendom uteslutits, vidare, att verksamheten ej behöfver vara yrkesmessig. Ännu vidsträcktare enligt fransk rätt: se Code de commerce art. 632 och 633. Det är emellertid här att märka, att vid bestämmandet af hvad som är handel enligt dessa lagstiftningar, hufvudsynpunkten ej varit att lagstifta öfver rättigheten att idka dylik verksamhet utan att afgöra öfver området för den särskilda handelslagstiftningens giltighet. Såväl den tyska som den österrikiska Gewerbe-Ordnung tala också om handel i den vanliga bemärkelsen såsom inköp eller tillbytande och återförsäljning i oförändradt skick af varor. Enligt ett österrikiskt Hand-Min. Erl. den 16 Sept. 1883 (Mann, sid. 17) förstås med "Handelsgewerbe im engeren Sinne Handelsgewerbe, bei welchen die Gewerbsanmeldung, beziehungsweise der Gewerbeschein auf den Betrieb des Handels lautet, bei denen also dieser Handelsbetrieb das alleinige Geschäft bildet, und nicht als ein Ausfluss des den Gewerblichen Producenten Zustehenden Rechtes, mit ihren Erzeugnissen und Waaren Handel zu treiben, erscheint".

[1]) Jemför Kongl. Maj:ts utslag den 18 December 1884. Holm, sidan 555.

Lika litet torde af samma skäl, eller att bestämmelserna derom, i den mån en antydan till sådana funnits[1]), ej varit upptagna i respektive lagars Handelsbalkar, en verksamhet, afseende att förmedla omsättning af sådan lösegendom som byggnader å annans grund, grufvor och grufvedelar falla under N. F:s bestämmelser.

Men äfven frånsedt dessa verksamhetsgrenar hafva vi ett vidsträckt område af yrkesmässig omsättningsverksamhet, beträffande hvilket det är svårt att afgöra i hvad mån detsamma är att hänföra till handel eller icke. Att *sådan fristående och yrkesmässig verksamhet, som direkt afser att genom uppköp eller tillbytande och återföryttring i väsendtligen oförändradt skick af produkter, vare sig dessa äro resultat af urproduktion eller förädlingsverksamhet, förmedla dessa produkters (varor* i egentlig mening) *omsättning tills de nå sin slutliga bestämmelseort, är att hänföra till handel,* derom torde ej råda något tvifvel.

Mera tvifvelaktigt är om handel med *värdepapper,* såvida den bedrifves yrkesmässigt och fristående, och de delar i öfrigt af *den s. k. oegentliga handeln,* som ej äro att hänföra till transportnäringarne, skola anses såsom handel i den mening, N. F. tager detta ord[2]). Af dessa den egentliga handeln sidoordnade hjelpyrken äro en del af den positiva rätten dels organiserade såsom

---

[1]) T. ex. bestämmelserna om lega af hus i stad i 16 kap. J. B.

[2]) Det är så mycket vigtigare att klargöra denna fråga, som, derest den besvaras nekande och dylika yrken således ej äro att hänföra till näringsverksamhet, på dem ej kunna tillämpas vare sig bestämmelserna om särskilda qvalifikationer i 2 § eller om gift qvinna och omyndig i 4 och 6 §§ N. F.

tjenstebefattningar, exempelvis mäklareyrket[1]), dels i öfrigt gjorda till föremål för speciel lagstiftning, såsom t. ex. bankrörelse, som utöfvas af aktiebolag, hypoteksföreningar, sparbanker eller folkbanker och försäkringsrörelse, som utöfvas af aktiebolag. Dessa verksamhetsgrenar torde derför ej vara att inrangera under N. F:s bestämmelser, ehuru det genast faller i ögonen, att med ett undantag, nemligen beträffande stiftare af sparbank, alla bestämmelser utöfver sådana angående svenskt medborgerskap saknas om särskilda qvalifikationer för dem, som företräda dylik bank och försäkringsrörelse. Deremot qvarstå särskildt såsom föremål för tvifvel hvart de äro att hänföra *handel med värdepapper, bankir- och vissa arter af kommissionsrörelse,* jemte en del mindre vigtiga yrkesgrenar. *Å ena sidan* äro de till sin natur så likartade med den egentliga handeln, att det ej vore ur vägen, om samma bestämmelser gälde beträffande rätten att utöfva dem som angående rätten att idka egentlig varuhandel. Denna likhet har också gjort, att de beträffande skyldigheten att föra handelsböcker och att anmäla firma äro underkastade samma bestämmelser, som gälla för utöfning af egentlig handel[2]). *Å andra sidan* faller det genast i ögonen, att ordalagen i N. F. ej gifva någon antydan om att ordet handel fattats vidsträcktare än som ren *varuhandel.* Särskildt anmärkningsvärda äro i detta hänseende ordalagen i

---

[1]) Se Mäklareordningarne den 6 Juli 1720, Modée I: 266; den 6 Juli 1748 (Sammandrag hos Danckwardt, sid. 212) m. fl., senast den 9 Juni 1893.

[2]) Se särskildt Kongl. Förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar den 4 Maj 1855 §§ 1 och 2 samt Lag angående handelsregister, firma och prokura den 13 Juli 1887 § 8.

N. F:s 2 §, då der talas om rätt att idka *grosshandel* eller försälja *varor* från bod eller från annat upplagsställe. Här är uppenbarligen ej fråga om annat än varuhandel; och det finnes ej någon anledning, hvarför icke lagstiftaren, om han under ordet handel i 1 § N. F. förstått äfven delar af den s. k. oegentliga handeln, skulle fordrat samma qvalifikationer för utöfningen af dessa yrken som för utöfningen af egentlig handel. Det är visserligen sant, att, såsom vi förut nämnt, i brist på uttryckligt lagstadgande sådana qvalifikationer ej heller nu kunna fordras af dem, som vilja utöfva dylika yrken, men detta är då beroende på att de ännu icke varit af den betydelse hos oss, att de ansetts behöfva göras till föremål för lagstiftning, icke derpå att lagstiftaren ansett dylika qvalifikationer obehöfliga. Ej heller torde af historiska skäl, då det i N. F. talas om handel, dermed afses annat än den s. k. egentliga handeln. Att icke den *äldsta* lagstiftningen behöft taga hänsyn till annat än den egentliga handeln är klart, da de arter af förvärfsverksamhet, hvarom nu är fråga, först vid en längre framskriden kultur och deraf följande arbetsdelning framträda såsom särskilda fristående verksamhetsgrenar.

Hvad särskildt handeln med värdepapper angår, förekommer den väl knappast ännu hos oss och har ännu mindre förekommit såsom sjelfständigt yrke, utan har, i den mån den förekommit, utöfvats antingen i samband med bank- och bankirrörelse eller med mäklare-[1]) och annan kommissionsverksamhet, så att nå-

[1]) Jmfr särskildt förbud den 28 April 1747, den 13 Augusti 1766 (Modée VIII: 7189) och i Kongl. Förordningen om vissa delar rörande

got behof att underkasta densamma särskilda bestämmelser ej förefunnits. Om bankrörelse hafva vi förut talat. Hvad bankirrörelsen åter angår hämmades den liksom bankrörelsen i sin utveckling dels af de stränga bestämmelserna mot ocker och dels af kreditens jemförelsevis ringa utveckling. Denna rörelse, som här i landet nästan genast öfvergick till bankrörelse, ansågs äfven från första början böra göras till föremål för särskilda privilegier[1]). Också förekomma ingenstädes i våra gamla lagar några uttryck, som tyda på att med *handel* afsetts annat än den *egentliga varuhandeln*. Detsamma gäller om de olika stadganden och mandat om köphandeln och de handelsordningar, som under femton-, sexton- och sjuttonhundratalen tid efter annan utkommo, och om 1734 års lag[2]).

---

vexelhandeln den 12 December 1798 § 3 mot att afsluta, köpa eller sälja vexlar annat än genom edsvurna mäklare.

[1]) Se de för Johan Palmstruch den 30 November 1656 meddelade Lånebanks och Vexelbanks privilegier Stiernman II: 800 och 806.

[2]) 4, 5 och 6 kap H. B. Jemför vidare t. ex. Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 Stiernman I: 72; Mandat om köphandeln d. 4 April s. å. ibm I: 75; Mandat emot handelns missbruk af alla städer den 11 Aug. 1580 ibm I: 299; Ordinantie om köphandeln 1594 ibm I: 417; Handels- och seglationsordning och stadga den 10 Februari 1614 ibm I: 591; Förklaringsplakat öfver några punkter i Örebro handelsordinantie den 23 Febr. 1615 ibm I: 655; Ordinantie huruledes köphandeln af riksens inbyggare såväl som främmande drifvas skall den 12 Oktober 1617 ibm I: 690; Handelsordinantie den 21 Mars 1673 ibm IV: 6; Förordning om handelns obehindrade lopp den 21 April 1719 (ordet effekter tages här, såsom af sammanhanget i öfrigt framgår, uppenbarligen icke i den mera moderna betydelsen af värdepapper, jemför t. ex. Schönberg II: 664) Modée I: 57; Allmän förordning för dem som här i Riket vilja lära och drifva handel den 19 Dec. 1734; Modée II: 1204 m. fl. författningar. Jemför dock 1673 års Handelsordinantie, der det i 5:te punkten talas om handel med vexlar. Likaledes Ad. Priv. den 16 Okt. 1723 hos Backman under H. B. 4: 1.

Hvad åter angår *kommissionsverksamheten*, förekomma visserligen åtskilliga stadganden derom äfven i vår äldre handelslagstiftning, men ingenstädes talas om annan kommissionsverksamhet än den, som direkt afser inköp och försäljning af *varor*[1]). Ej heller Handelsordningen den 22 December 1846 torde angått annat än den rena varuhandeln, vare sig den utöfvades uteslutande för egen räkning eller såsom kommissionshandel. Man behöfver för att komma till denna slutsats blott jemföra bestämmelserna i Handelsordningens 1 och 2 §§, der det dels talas om att för idkande af handel fordrades burskap, dels heter, att burskap kunde meddelas antingen särskildt å *grosshandel* eller *minuthandel* eller på *båda* gemensamt, och dels slutligen bestämmes, att en hvar, som i någon stad vunnit rättighet att idka handel, egde att inom denna stad och å rikets marknader drifva handel med alla slags inhemska och lofli-

---

[1]) Jemför t. ex. MEStL Köpm. B XXXIII § 4: "Nw kan gæsten nokrom byamanne fa sit godz at han skal thet at honum sælia, æntiggia lönlika ella openbarlika i sinna gatubodh helum *stykkiom* ella *halffwm lærept, spisseri helum dusinum* eller *halffwm* eller huru han widher komber, *salt pundum* ella huru han widher komber, medh them köpenskattenum eller andrum, winter ella somar, hwat han instædis ær eller eigh; wardher han tillwnnen medh twæggia manna witnum, böte gæsten XL marker konungenom ok stadhenum, ok haffwi forgiort thet han til salu leet, ok then som sælia skulde böte LXXX marker pæninga som för war sakt, ok taki malsæghanden ther aff XX marker"; Handels- och Seglationsordning och -stadga den 10 Febr. 1614 Stiernman I: 601; Handelsordinantien den 21 Mars 1673 ibm IV: 9. Dessa stadganden afse uteslutande att hindra kringgående af bestämmelserna om utländings handelsrätt. Utförligare bestämmelser om kommissionshandel lemnas i Reglemente, hvarefter alla de som i Stockholms stad vilja drifvå handel med inrikes manufakturvaror och utländskt till införsel och försäljning här i riket tillåtet *kram*, hafva sig att rätta den 27 Okt. 1749 Art. IV, Om kommissionshandel med *kram*. Modée IV: 2889.

gen införda utländska *varor*, och att den, som endast till grosshandels- eller till minuthandelsrörelse blifvit berättigad, likaledes egde idka handel med alla slags *varor*, dock med den i lag stadgade inskränkning i afseende å varubeloppen.

Beträffande handel å landet var den uttryckligen inskränkt till inhemska *varor* och vissa särskildt angifna varuslag af utländskt ursprung.

Då nu ordalagen i N. F. ej tydligt angifva, att lagstiftaren vid dess affattande utgått från någon ny uppfattning af begreppet handel, torde vi kunna fastslå, att med *handel* endast afses sådan *yrkesmässig förvärfsverksamhet, som afser tillbytande eller inköp af varor och deras återföryttrande*, och att såväl *omsättning af värdepapper* som öfriga arter af *den s. k. oegentliga handeln* med undantag af transportnäringarne *ej enligt svensk rätt äro att hänföra till vare sig handel eller näringsverksamhet i allmänhet* och således falla utom området för N. F:s giltighet.[1] [2]).

---

[1]) Annorlunda har den finske lagstiftaren gått tillväga. Han har under näringarna subsumerat såväl *handels-, fabriks- och handtverksrörelse som ock annan till förvärf eller försörjning afsedd rörelse eller handtering i stad och å landet* med vissa särskildt angifna undantag. Kejserl. Förordning om näringarne den 31 Mars 1879, § 1, 2:dra stycket.

Med *handel* har han sedermera i följande § likstält *annan dermed likartad rörelse*. Men det fordras också sådant tydligt tillkännagifvande från lagstiftarens sida för att en ny lag skall kunna anses under samma termer omfatta mera än den äldre lagstiftning, den afser att ersätta. Samma ståndpunkt som vår rätt intager deremot den norska, jemför Hagerup sid. 9, § 4. Äfven Deuntzer synes för den danska rättens del hafva ungefär samma uppfattning, ty han talar blott om *varor*.

[2]) Gift qvinna, som sammanlefver med mannen, torde derför endast behöfva hans samtycke för utöfningen af dylikt yrke. Någon ansvarighetsförbindelse från hans sida behöfves deremot icke. Att mannens

Sedan vi sålunda begränsat begreppet handel i afseende å *objektet* för densamma, torde vi böra söka uppdraga gränsen emellan handeln och öfriga näringsgrenar. Hvad angår *transportnäringarne*, torde begränsningen angifvas af sjelfva namnet transportnäring.

Svårare är emellertid att uppdraga gränsen emellan handel och *förädlingsnäring*. Vi hafva redan förut påpekat, hurusom gränsen emellan dessa näringsgrenar ej är någon absolut, utan beroende på hvilketdera, omsättnings- eller förädlingsmomentet, som är det hufvudsakliga, liksom att den positiva svenska rätten emellertid uppdragit gränsen något annorlunda. Ett afvikande från den rationela gränsen kan uppenbarligen ske antingen så, att, så fort ett förädlingsmoment ingår i en näringsverksamhet, denna hänföres till förädlingsnäringarne, eller tvärtom att, så snart förädlingsverksamhe-

samtycke fordras, äfven om hustrun på företaget icke riskerar annat än förmögenhet, hvaröfver hon eger sjelfständigt förfoga, följer åter deraf, att dylik yrkesutöfning är något mera än ren förvaltning. Hustrun insätter i företaget äfven sin arbetskraft, och i afseende på denna står hon, oafsedt förvaltningsrätten, fortfarande under mannens husbondevälde (Jfr Hellner sid. 158 o. ff.). Det faller af sig sjelft, att mannens samtycke kan vara tyst, äfven då firmaanmälan skall föregå, så till vida som något särskildt intyg derom vid anmälan af firma ej behöfves, blott det är klart, att *sjelfva* denna *anmälan* sker med mannens samtycke. Har mannen ej gifvit något uttryckligt och generelt tillstånd till sjelfva rörelsens utöfvande, torde emellertid särskildt samtycke från hans sida erfordras för hvarje rättshandling hustrun ingår, såvidt derigenom afses att upplåta någon rätt i boets egendom, i den mån ej förvaltningen af densamma tillkommer hustrun ensam. Något sådant bemyndigande innebär nemligen ej ens mannens tillstånd till firmaanmälan. Hvad omyndig angår, är han uppenbarligen förhindrad att utan förmyndarens samtycke egna sig åt ett dylikt yrke, ej heller kan han utan förmyndarens samtycke på företaget riskera annan förmögenhet än sådan, som han sjelf förvärfvat. Att äfven i öfrigt endast fordras vanlig civilrättslig kapacitet, hafva vi förut antydt. Bestämmelsen i 3 § N. F. gäller således ej heller dylika yrken.

ten kombineras med inköp af råämnen och produkternas försäljning, verksamheten hänföres till handel[1]. I förstnämnda hänseende torde något afvikande från den rationelá gränsen ej kunna tillskrifvas den svenska rätten. Om t. ex. en handlande inköper större sammanhängande partier af en vara och sjelf sönderdelar den på ett för afsättningsförhållandena lämpadt sätt, förlorar ej hans verksamhet egenskapen af handel. I det andra hänseendet åter har en icke oväsentlig afvikelse från gränsen egt rum. I regeln är hvarje tillverkare af varor oförhindrad att försälja sina tillverkningar, utan att denna försäljning behöfver särskildt anmälas eller eljest behandlas såsom särskildt näringsyrke. Men för två särskilda fall har lagstiftaren skilt försäljningen och tillverkningen åt och behandlat den förstnämnda såsom sjelfständigt yrke, såsom *handel*.

Det ena fallet är då fabriks- eller handtverksidkare vill försälja sina tillverkningar *i bod* eller *från annat upplagsställe*. I 2 § N. F. heter det nemligen: För rättighet att idka grosshandel eller *försälja* varor i bod eller från annat upplagsställe etc. Att lagstiftaren här, såsom motsats mot *grosshandel*, användt termen *försälja varor* i bod

---

[1]) Jmfr Willgren, sid. 7: "Köpslagan eller handel innefattar således ett köpande och säljande, som göres till näringsfång. Den varuomsättning, som förmedlas af handtverkare, i det dessa uppköpa råmaterial och sedan försälja sina häraf förfärdigade tillverkningar, står, i motsats mot det nyssnämnda fallet (försäljning af landtmännens afvel), principielt betraktadt, mycket nära handeln, fattad i öfverensstämmelse med nyss formulerade begreppsbestämning såsom en näringsgren, men måste dock, på grund af lagarnes uttryckliga stadganden, anses helt och hållet falla utom handelsbegreppet, en distinktion, hvari man måhända kan spåra den kanoniska rättsteorins inflytande". I hvad mån vi dela denna uppfattning, framgår af det följande.

eller från annat upplagsställe, i stället för att, såsom förut varit vanligt och ännu i Kongl. Förordningen om handelsböcker och handelsräkningar den 4 Maj 1855 eger rum, tala om gross- och minuthandel, beror nemligen ej på någon tillfällighet. Våra handtverkare hafva ända långt fram i nutiden tillverkat sina varor hufvudsakligen på beställning. Hvad som vid bristande beställningar förfärdigades, torde merendels hafva afsatts på vecko- och årsmarknader[1]. Vi vilja naturligtvis härmed icke hafva sagt, att en försäljning från verkstaden utan föregående beställning var alldeles utesluten. Tvärtom framgår af ordalagen i ett stadgande uti 21 kapitlet Kon. B. af MEStL. att sådan försäljning icke blott var tillåten utan äfven bruklig[2]. Ifrågavarande stadgande var af följande lydelse: Engin gerningisman ma ella skal flere æmbete oppe halda ella idhkna en enne handa gerning, ok enga *andra köpslaghan*, utan han böte etc. Men denna försäljning var uppenbarligen aldrig af den betydenhet, att den egde rum från särskild försäljningslokal. Den var och förutsattes af lagstiftaren vara mera tillfällig. Betecknande för uppfattningen om handtverkares försäljningsrätt är följande yttrande i 8 punkten af Bimemorialet för Sekreteraren Daniel Behm den 21 Augusti 1646. Han skulle bland annat: *Correspondera med köpmännen att handtverkare blifva vid sitt arbete sittande, och de andre bruka köpenskapen, och hvad tillverkadt blifver*

---

[1]) Ekonomiska Samhällslifvet II: 278.

[2]) Jmfr Willgren, sid. 5.

förytträ[1]. Annat var det, då de s. k. manufakturerna började utveckla sig. Dessa voro från början anlagde på tillverkning för försäljning i större skala. Härtill kom, att hvad som vid manufakturerna tillverkades var sådant, som förut importerats utifrån, och som derför dittills utgjort föremål för handeln. Det är således ej underligt, att manufakturisternas försäljning skulle af den tidens handelsmän betraktas som ett intrång i deras rättigheter, lika litet som att lagstiftaren skulle söka göra detta intrång så lindrigt som möjligt. Betecknande för den rådande uppfattningen är följande bestämmelse i 1668 års Privilegier för de till manufakturernas upphjelpande inrättade Handtverkshusen[2]) sjette punkten: "Såsom uppsåtet af manufakturernas inrättande mest till städernas uppkomst syftar; alltså, på det de af borgerskapet, hvilka med sådana varor, som i handtverkshusen förarbetade varda, sin handel drifva pläga, icke måtte i någon måtto *förnär* ske, är der med detta i akt taget, att de icke allenast sjelfve måge och kunna framför andra göra sig till förlagsmän, och således njuta för deras inskjutne kapital, den nytta, som af varornas försäljande *i gross* kan på dem pro qvota belöpa; det ock androm, så adel som oadel skall tillåtet varda, sedan det först är borgerskapet tillbudit

---

[1]) Den fullständiga titeln är: Bijmemorial öfver de ährender, som Kongl. Maj:t nådigst hafver pålagdt och befalt Secret. Daniel Behm i acht taga och förrätta uthi The Nordländske städerna Söderhambn, Hudvigswald, Sundwald och Härnösand, om deras förbättring och tillwäxt. Stiernman II: 471.

[2]) Kongl. Maj:ts Privilegier, gifne Handtverkshusen, som här och där i Rijket inrättas skola. Datum Stockholm den 18 Septembris Anno 1668. Stiernman III: 699. Citatet, liksom åtskilliga följande af oss moderniseradt.

och dessas medel till ett sådant verk icke förslå vilja; utan ock sedan andra gången hafva af samma varor, när de dem på nytt åter utur deras *gatebodar* försälja, vinst och profit. Till hvilken nästbemälte ände *allt det arbete, som i handtverkshusen förfärdigas, icke annars försäljas skall, än i gross*, och såsom här uppå packhusen hos de främmande ske plägar, vid vite och straff tillgörandes, som här nedanför vidare omtalas". Stadgandet kompletteras af åttonde punkten i samma privilegier, der det, sedan det i föregående punkt talats om inrättande af packhus, vidare heter: "Uti sådane packhus måste handtverkare och arbetsfolket inleverera deras arbete och dersammastädes undfå den, efter ingångne kontrakt, dem tillkommande rigtige betalning; och skall såväl handtverksmannen, som den, som något af hans arbete till sig handla vill, härmed strängeligen och vid varornas konfiskation och arbitralt straff tillgörandes, alldeles vara förbjudet, att handla sins emellan, utom packhuset, hvarinne den, som handla vill, sig angifva måste, och *i gross* med de dertill förordnade personer handla, och icke annorledes". Endast försäljning i *gross* ansågs således af sakens natur förbunden med manufakturisternas rörelse. *Minutförsäljningen* deremot var och förblef tillsvidare en verksamhet, som endast tillkom dem, hvilka i laga ordning vunnit rätt att idka handel, den var och förblef ren *handel*. Detta förbud mot minuthandel från manufakturisternas sida gick det emellertid icke att i längden upprätthålla. Redan i ett Kongl. Bref till Commerce-Collegium angående manufakturisterna den 10 Oktober 1717 [1]) tilläts det sådana manufakturister, *som kunde*

[1]) Stiernman VI: 389.

förlägga sig sjelfva, äfvensom alla entreprenörer och förlagsmän i gemen, som på *egen bekostnad* inrättat någon manufaktur, att sälja *sina varor i öppen bod eller hemma, både i smått och stort*, "dock emot ett billigt kontingent till borgerskapets understöd i den allmänna kontributionen". Deremot *förbjödos* sådana manufakturister, som *icke kunde bestå af eget förlag*, att *hålla öppen bod*. De, som på landet idkade jern- och stålmanufakturer, skulle tillhållas att i städerna hålla öppna bodar, likaledes mot "ett billigt kontingent"[1]). Oaktadt protest från handelsståndets sida bibehöll sig denna frihet äfven för framtiden[2]). Att den emellertid fortfarande ej ansågs, såsom rättigheten att sälja i gross, ligga i sakens natur, framgår deraf, att lagstiftaren alltid ansåg sig böra särskildt framhålla densamma. Den uppfattades såsom ett slags privilegium att öfverskrida den eljest med så mycken stränghet upprätthållna åtskilnaden mellan de olika näringsgrenarne[3]).

[1]) Om landtmanufakturisterna se vidare Kongl. Br. till Comm. Coll. den 31 Oktober 1717. Stiernman VI: 399.

[2]) Jmfr härom bland annat Resolution på städernas besvär den 12 Juli 1731, Modée II: 899; 1734 års lag, 4 kap. 3 § H. B.; Förnyade allmänne manufaktur- och handtverkeriprivilegier den 29 Maj 1739 § 16, Modée II: 1545. Beträffande manufakturister och fabriksidkare se ytterligare K. Br. den 15 Juli 1803 och Commerce Collegii Kung. den 3 Aug. s. å.

[3]) Såsom särskildt betecknande för den rådande uppfattningen torde en redogörelse för stadgandena angående fabrikörers och manufakturisters handel med kram uti Reglementet den 27 Oktober 1749, hvarefter alle de som i Stockholms stad ville drifva handel med inrikes manufakturvaror, och utländskt till införsel och försäljning här i riket tillåtet kram hade att sig rätta, ej vara ur vägen. Ifrågavarande stadganden återfinnas i Reglementets II Art. Sedan här i 1 § talats om fabrikörers och manufakturisters rätt att antingen vid sjelfva handtverkshusen eller hemma i deras enskilda hus sälja i hela stycken, hela och halfva dussin, de vid deras fabriker tillverkade varor, men ej på andra

Då det nya systemet på näringarnes område år 1846 infördes, bibehöll, uppenbarligen till en stor del i följd af den äldre lagstiftningens inflytande, försäljningen i bod fortfarande denna särskilda ställning, och den förbjöds rent af gerningsmän å landet och sådana som undfått tillstånd att endast som försörjningsmedel med egna händer utöfva någon handtering[1]. I öfrigt egde *handtverkare* och *fabrikanter* rätt att efter anmälan till vederbörande magistrat i afseende på den afgift, som för ifrågavarande *handelsrättighet* borde erläggas, i hvilken stad som helst, sjelfve eller genom andra, *förytta sina egna tillverkningar i öppna salubodar* eller från andra *upplagsställen*. Rättigheten uppfattades fortfarande som en särskild *handelsrättighet*, som numera till följd af handtverkenas utveckling tillkom äfven deras utöfvare.[2] [3]).

ställen i staden utom i öppna bodar, heter det i 2 §: "Oansedt minuthandeln för de dervid följande olägenheters skull, icke kan lända fabrikörer och manufakturister till någon synnerlig förmån, och de således sjelfve om försäljning i minut torde vara mindre angelägne, när deras tillverkade varor, igenom de i detta Reglemente faststälda författningar, till vigare ersättning i gross, behörigen kommer att befordras; dock som fabrikörer och manufakturister efter lag och de år 1739 förnyade manufakturprivilegier äro berättigade, att i städerna hålla öppna bodar, och derstädes såväl i som utom marknader deras egna tillverkningar i minut försälja; och dessutom jemväl Kongl. Maj:ts på städernas allmänna besvär år 1741 gifna Resolution är tillåtet, att mindre fabriksidkare, hvilka hvar för sig ej ega så stor tillverkning, som till en bods fyllande eller sortering erfordras, få sätta sig flere tillsammans, att uti en bod hålla deras varor fala, allenast en hvar af dem särskildt till staden *betalar en mot deras bodhandel svarande afgift;* så lemnas dem ock hädanefter ett obehindradt nyttjande af en sådan dem tillerkänd rättighet, enär de iakttaga, hvad här nedanför än vidare förordnas". I 4 § stadgades derefter om anmälningsskyldighet för och taxering af dem, som ville idka dylik bodhandel, och i 5 § om straff för dem, som på annat sätt och med andra vilkor sålde sina varor i minut. Modée IV: 2886.

[1]) Handelsordningen den 22 Dec. 1846 § 3.

[2]) Jmfr Kongl. Kung. den 28 Aug. 1834 § 3.

[3]) De som sålunda vunnit rätt att sälja sina tillverkningar i bod,

Med denna historiska utgångspunkt var det ej underligt, att 1864 års lagstiftare, som ju ej uppstälde några qvalifikationer för tillverkning till afsalu af fabriks- och handtverksvaror, då denna icke eger rum med andra biträden än hustru och hemmavarande barn, företog sig att med vanlig minuthandel likställa detaljförsäljning i bod eller från annat upplagsställe från tillverkarnes sida af produkter af förädlingsverksamhet[1]), oafsedt om sjelfva verksamheten är fri eller icke, under det att försäljning i gross och försäljning från verkstad fortfarande endast förblifvit en sida af sjelfva förädlingsverksamheten. Af den föregående framställningen torde således framgå, att det, att lagstiftaren i 2 § N. F. i stället för ordet minuthandel användt uttrycket *försäljning i bod eller från annat upplagsställe* för att beteckna motsatsen emot *grosshandel*, är fullkomligt afsigtligt och skett just för att beteckna, att det vid fråga om detaljförsäljning ej spelar någon rol, om varorna blifvit inköpta i samma skick, som de utbjudas till salu, eller om de äro tillverkade af bodegaren, eller, med andra ord, att stadgandet ej är begränsadt till att gälla blott egentlig minuthandel. Tydligare än ordet minuthandel uttala de emellertid, att rörelsen skall vara *fast*, d. v. s. icke ega rum medelst varornas kringförande. Liksom ordet minuthandel åter angifva de använda ordalagen, att med desamma ej af-

---

räknades visserligen ej till handlande enligt 26 § Handelsordningen; men detta lagrum, som ju endast afsåg att afgöra, hvilka som skulle vara medlemmar i Handelsförening, räknade ej heller qvinnor, som vunnit handelsrätt, till handlande.

[1]) Detta i full öfverensstämmelse med Ständernas vid riksdagen 1862—63 i ämnet uttalade önskan, se skrifvelse N:o 132 sid. 11 under 10:o.

ses en mera sporadisk försäljning från verkstaden eller fabriken. *De förutsätta ett konstant utbjudande af varor i detalj från något för allmänheten regelbundet tillgängligt rum.*

Den omständigheten, att lagstiftaren betecknat föremålet för försäljningen med ordet *varor*, torde ej vålla någon ändring häri. Dels har nemligen detta ord aldrig någonsin i svenskt lagspråk ansetts beteckna endast föremål, som redan öfvergått från producenterna till mellanhänderna mellan dem och konsumenterna[1]). Dels hade tillägget af nuvarande 2:dra stycket af 11 § N. F. varit fullkomligt obehöfligt, om ordet varor skulle haft den ifrågasatta betydelsen af endast *handelsvaror*. N. F:s 10 § 2 mom. afser nemligen endast dem, som utom hemorten vilja till försäljning annorledes än å marknad kringföra *varor*.

Uppenbarligen är emellertid denna af lagstiftaren gjorda utvidgning af ordet *handels* betydelse till att omfatta ej blott hvad som begreppsenligt hör dit, eller ett yrkesmässigt uppköpande eller tillbytande af varor för att åter föryttra dem, utan äfven hvarje fast och konstant detaljförsäljning från bod eller annat upplagsställe, äfven om denna begreppsenligt endast utgör ett moment i en hufvudsakligen på förädlingsverksamhet anlagd förvärfshushållning[2]), endast under två förutsätt-

[1]) Jmfr t. ex. orden "tillverkade varor" i ofvan delvis återgifna Regl. för Stockholms stad den 27 Okt. 1749 (sid. 31 anm. 3). Se likaledes återgifna delarne af 1668 års Privilegier för handtverkshusen (sid. 29 härofvan) m. fl. ställen.

[2]) Den finska rätten, som haft samma förutsättningar att utgå ifrån som vår, har stadgandena i ämnet hufvudsakligen i 2 och 8 §§ af Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879. Första stycket af

ningar praktiskt relevant. *Den ena* af dessa förutsättningar hafva vi förut delvis påpekat, nemligen då någon, som med biträde af endast hustru och hemmavarande barn tillverkar fabriks- och handtverksarbeten och således ej behöfver anmäla sjelfva utöfningen af sitt näringsyrke eller derför besitta de i 2 § N. F. omnämnda qvalifikationer, vill sälja sina tillverkningar i bod eller från annat upplagsställe. För att få göra detta måste han icke blott göra behörig anmälan utan äfven styrka, att han besitter ifrågavarande qvalifikationer. Detsamma gäller emellertid, såsom af en jemförelse med 11 § N. F. framgår, äfven om *landtman*. Han eger fritt med tillhjelp af endast hustru, hemmavarande barn och lagstadda tjenstehjon tillverka s. k. *alster af husflit*. Vill han emellertid försälja dessa alster från *bod* eller *annat upplagsställe*, måste han på

---

förstnämnda § lyder: "För rättighet att idka handel eller annan dermed likartad rörelse *i öppen bod, kontor eller annat särskildt försäljningsställe* eller att, i öfriga näringsyrken, till arbetsbiträde använda annan än hustru eller egna omyndiga barn erfordras såsom vilkor att hafva god fräjd samt råda öfver sig sjelf och sin egendom. Och åligger det den, som näringsyrke *sålunda* idka vill, att derom å den ort, der yrket utöfvas skall, göra skriftlig anmälan, i stad hos Magistrat eller ordningsrätt och å landet hos Kronofogden i häradet." Första och andra styckena af 8 § åter lyda: "Allmoge och lägenhetsinnehafvare å landet vare obetaget att, utan särskild anmälan, sjelfve eller genom andra, såväl i stad som å landet till salu hålla allt hvad från deras lägenheter erhålles eller af dem och dess husfolk genom hemslöjd åstadkommes. Dylika alster och tillverkningar, såsom ock andra produkter af inhemsk slöjd och fabriksindustri, må jemväl allestädes i landet af en hvar uppköpas och försäljas, dock att *försäljning uti öppen bod, kontor eller annat särskildt försäljningsrum* bör föregås af anmälan eller tillståndsansökan som i §§ 2 och 6 sagdt är". 6 § handlar om huru vanfrejdad person, som råder öfver sig och sitt gods, skall vinna rätt att idka sådan rörelse, som i 2 § omtalas. Willgren tolkar dessa bestämmelser så, att all försäljning af egna produkter är fri (sid. 81).

samma sätt anmäla sig till idkande af handel och styrka sin behörighet dertill[1]. *Den andra förutsättningen* framgår af en sammanställning af stadgandet i N. F:s 9 § 3 mom., Kongl. Förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar den 4 Maj 1855 § 2 samt Lagen angående handelsregister, firma och prokura den 13 Juli 1887 § 8. Enligt sistnämnda lagrum skall firma anmälas af en hvar, som vill idka handel eller annan näring, med hvars utöfvande följer skyldighet att föra handelsböcker. Sådan anmälan befriar enligt åberopade 9 § 3 mom. N. F., derest den är åtföljd af vederbörliga betyg, från den anmälan af näringsyrke, som i N. F:s 9 § 1 och 2 mom. stadgas. Om således en handtverkare, som *med biträde af andra än hustru och hemmavarande barn* tillverkar handtverksarbeten, tillika vill sälja sina tillverkningar i bod, och han vid anmälan af firma, *jemte det han företer erforderliga betyg*, enligt 17 § i åberopade lag om handelsregister, firma och prokura ordentligt *uppgifver rörelsens beskaffenhet*, berättigar en sådan anmälan både till handtverksdriftens utöfning och försäljningen i bod. Skulle åter hans anmälan *brista i något af dessa hänseenden*, eller är handtverksdriften *hufvudsakligen anlagd på tillverkning efter beställning*, så att någon skyldighet att föra han-

[1]) Jmfr bl. a. K. Kung. d. 28 Aug. 1834, der landtmän efter anmälan hos vederbörande Magistrat tillerkännas *särskild* rätt att hålla sina tillverkningar till salu i öppna bodar. Se äfven Handelsordningen den 22 Dec. 1846 § 3 mom. 1. I nu ifrågavarande hänseende är N. F. till och med strängare än nyssnämnda författningar. Enligt dessa fordrades nemligen ej några särskilda qvalifikationer för landtmän, som sålunda ville sälja sina tillverkningar. Uppenbarligen kan det endast sällan förekomma, att genom husflit så mycket varor kunna inom en landthushållning tillverkas, att enbart deras försäljning i bod skulle löna sig.

delsböcker ej förefinnes, måste särskild anmälan ske om handtverksrörelsen och särskild om försäljningen i bod, hvardera åtföljd af de i 9 § 1 och 2 mom. N. F. omförmälda betyg[1]), dock att, om på grund af stadgandena i 9 § N. F. anmälan om bådadera arterna af rörelse skall ske hos samma myndighet, sådan anmälan uppenbarligen kan ske i en skrift med vidfogande endast i ett exemplar af de erforderliga betygen.

Det andra fallet då lagstiftaren till handel hänfört en yrkesmässig försäljning, som egentligen endast utgör ett moment af den förädlingsverksamhet, hvars pro-

---

[1]) För jemförelses skull torde här böra redogöras för ett af Kongl. Maj:t den 20 Febr. 1888 meddeladt utslag, refereradt hos Holm sid. 40. Allmän åklagare tilltalade vid R.-R:n i Malmö skräddaren N. Nilsson derstädes för det han i öppen bod idkade försäljning af manufakturvaror utan att derom hafva gjort i lag föreskrifven anmälan. Nilsson svarade, att hvad i boden försåldes bearbetats och förfärdigats af hans hustru och af arbetare å hans verkstad. Nilsson hade anmält utöfningen af skrädderiyrket. R.-R:n yttrade i utslag den 16 Mars 1886: att som det genom afhörda vittnens berättelser och Nilssons egna uppgifter vore lagligen styrkt, att Nilsson, hvilken drefve skrädderirörelse och för försäljning af alstern af detta handtverk hölle öppen butik i Malmö, i denna butik vid flere tillfällen till salu hållit s. k. herrekiperingsartiklar, hvaribland särskildt byxhängslen, hattar och halsdukar, samt Nilsson icke styrkt sitt föregifvande, att han före försäljningen verkstält bearbetning af dessa artiklar, utan fast hellre den af åkl. förebragta bevisning föranledde, att Nilsson sjelf inköpt dessa artiklar fullständiga; alltså och då Nilsson icke ens föreburit, att han i den ordning, 9 § 1 mom. N. F. föreskrefve, anmält sig till utöfvande af handel, pröfvade R.-R:n rättvist jemlikt 18 och 23 §§ N. F. döma Nilsson att, för det han idkat handel utan behörig anmälan, böta 200 kr. Hofrätten öfver Sk. och Bl. ogillade åtalet af det skäl, att Nilsson fullgjort de i N. F. stadgade vilkor för rättighet att utöfva *näringsyrke*. Kongl. Maj:t fann lika med R.-R:n Nilsson hafva genom *åtalade förfarandet* gjort sig skyldig till ansvar enligt åberopade lagrum och dömde Nilsson att böta 25 kr.

Det synes som om Kongl. Maj:t ej lagt samma vigt på att Nilsson ej visat sig hafva verkstält bearbetning af de försålda varorna som R.-R:n. Två justitieråd voro skiljaktiga och funno ej skäl att i Hofrättens utslag beträffande hufvudsaken göra ändring.

dukter den afser, framgår af en granskning af innehållet i 11 § N. F. Det heter nemligen för det första i 2 mom. af nämnda §: *"Derjemte må den, som anmält sig till idkande af fabrik eller handtverk, ega att utan särskild anmälan eller tillstånd, som i § 10 sägs, sjelf eller genom hustru eller hemmavarande barn till salu kringföra sina egna tillverkningar" etc.* Det är således endast den, som *anmält sig* till idkande af fabrik eller handtverk, som eger denna rätt. Då nu den, som *endast med tillhjelp af hustru och hemmavarande barn* drifver handtverks- eller fabriksrörelse, icke *behöfver* anmäla rörelsen, följer häraf, att, om han icke det oaktadt gjort sådan anmälan och dervid företett de i 9 § 1 och 2 mom. omförmälda betyg, men ändå vill till salu *kringföra* sina tillverkningar i sådan skala, att kringförandet får karakteren af yrkesmässighet, hans verksamhet faller under de bestämmelser, som gälla för *handel under kringförande.* Det är visserligen sant, att lagstiftaren icke tänkt sig denna konseqvens. Den torde emellertid med de använda ordalagen ej kunna undgås, liksom den väl öfverensstämmer med den äldre rätten. Det låg i det merkantila system, som först med 1846 års lagstiftning i hufvudsak fick vika fältet hos oss, att en handtverkare till sin försäljningsrätt var bunden vid den stad, inom hvilken han hade burskap[1]). Det var

[1]) Den rätt ChrLL 7 kap. 1 § Köpm. B. tillerkände de gerningsmän, som bodde å landet, att sälja sina tillverkningar, torde ej heller hafva afsett ett yrkesmässigt kringförande utan endast ett mera sporadiskt försäljande. För öfrigt ansågs denna rätt ej så sjelfskrifven, att den ej behöfde i lag uttryckligen omtalas. I alla händelser tillhör detta stadgande en tid, då handtverket ännu ej blifvit uteslutande stadsmannanäring (Odhner sid. 30). Längre fram i tiden fingo sådane gerningsmän eller,

t. ex. en särskild ynnest, som beviljades Borås' borgerskap, då det uti Brefvet till Borgmästare och Råd i Borås om deras landsköps inställande den 28 Augusti 1640[1]) hette: "Dock på det I så härefter som härtill måge hafva några utvägar att föryttra de varor, som I der hos Eder *tillverka* låten, och I *vane* ären att söka kring om landet Eder näring med, så vele Vi nådigst hafva Eder tillåtit, att I oqvaldt och obehindradt mån föra dem till alla *marknadsplatser* och *inrikes städer* och dem der i *öppne bodar* och *stånd* till hvem Eder lyster och dem till köps begära ovägerligen föryttra och försälja." Enligt Kongl. Kungörelsen den 28 Augusti 1834 tillätos visserligen städernas handtverkare att i hvad *stad* som helst, äfven utom marknader, sina arbeten föryttra, men icke ens detta innebär någon rätt till försäljning under kringförande i egentlig mening. Att manufakturisterna ej heller hade någon rätt att kringföra sina varor till försäljning, framgår af den framställning af deras försäljningsrätt, som vi förut lemnat. I 1846 års Handelsordning talas ej om någon annan rätt till försäljning medelst kringförande än den, som af ålder tillkommit allmogen i sju härader af Elfsborgs län samt städerna Borås och Ulricehamn[2]). N. F. enligt dess första lydelse kände ej heller någon omedelbar rätt för handtverkare och fabrikanter att kringföra sina alster till försäljning. Ett sådant kringförande var helt en-

som de då kallades, socknehandtverkare ej arbeta åt någon *utom den socken*, för hvilken de voro antagne, vare sig för arbetslön eller till salu. Kongl. Res. på städernas besvär den 28 Aug. 1727.

Jmfr härnedan om alster af allmogens husflit.

[1]) Stiernman II: 290.

[2]) Handelsordningen den 22 Dec. 1846 § 19.

kelt gårdfarihandel och föll under bestämmelsen i dåvarande 2 § 2 stycket N. F., hvars första punkt lydde: "Enahanda vilkor (som angående grosshandel och försäljning i bod etc.) gälla för den, som utom den ort, der han är bosatt, vill sjelf eller genom annan *kringföra* och annorlunda än å marknad *till salu utbjuda varor.*" Det faller beträffande detta lagrum genast i ögonen, att lagstiftaren liksom vid fråga om bodförsäljning omsorgsfullt undvikit att använda ordet *handel* utan i stället begagnat den med ordet försälja liktydiga ordställningen *till salu utbjuda*, som uppenbarligen gör det likgiltigt, huru varorna öfverkommits. För betydelsen af ordet *varor* hafva vi förut redogjort[1]).

Vid 1889 års riksdag beslöts emellertid att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om sådan ändring i N. F., att *fabriks-* och *handtverksidkare* måtte erhålla rätt att *utan särskild anmälan eller tillstånd*, sjelfva eller genom hustru eller hemmavarande barn, till salu kringföra sina egna tillverkningar. I anledning häraf inflikades genom Kongl. Förordningen den 30 Juni 1893 i 11 § N. F. dess ifrågavarande andra stycke. I motiveringen[2]) af denna ändring anförde emellertid chefen för civildepartementet, att bestämmelserna rörande gårdfarihandeln fortfarande som dittills icke torde böra ega tillämpning på s. k *sjelfförsörjare*, d. v. s. sådana, som försålde af dem allenast med tillhjelp af hustru och hemmavarande barn tillverkade arbeten. Den åsigten, att dessa s. k. sjelfförsörjare skulle egt att utan vidare kringföra sina tillverkningar till försäljning, här-

[1]) Sid. 34 här ofvan.
[2]) Jmfr Holm II 1889 N:o 14 sidorna 11—14 och 1893 N:o 7 sid. 41.

leder sig uppenbarligen från den rätt för dem att utan anmälan till *afsalu* förfärdiga fabriks- och handtverksarbeten, som e contrario kan härledas ur stadgandena i 2 § N. F. En dylik tolkning borde emellertid konseqvent ledt till den slutsatsen, att äfven de, som *efter anmälan* egde till *afsalu* tillverka dylika arbeten i större skala, skulle egt samma rätt. I motsatt fall skulle nemligen orden *till afsalu* på samma ställe hafva två olika omfattande betydelser, något som väl ej gerna kan antagas. I och med det lagstiftaren således ansett sig behöfva *särskildt* omtala rätten för de egentliga fabriks- och handtverksidkarne att kringföra sina tillverkningar till salu, har han också uttalat sig om betydelsen af orden *till afsalu* på ett sätt, som gör att de *ej* kunna anses i sig innefatta en sådan rätt att *kringföra till försäljning*; ordet *kringföra* taget i den mening, N. F. i öfrigt tager detta ord, eller såsom ett systematiskt förande från ort till ort, ur hus i hus. Det här sagda berör uppenbarligen ej rätten att kringföra och till salu utbjuda alster af *inhemsk husslöjd*, hvarom mera här nedan.

Till enahanda slutsats kommer man äfven i ett annat fall. Dels stadgas nemligen, såsom förut är nämndt, i 1 mom. af 11 § N. F., att landtmän äro oförhindrade att, utan anmälan, med biträde af hustru, hemmavarande barn och lagstadda tjenstehjon till afsalu förfärdiga de *fabriks- och handtverksarbeten*, hvilka, såsom föremål för *husflit*, kunna af dem åstadkommas, dels innehåller 3 mom. af samma § den bestämmelse, att en hvar eger, utan anmälan eller tillstånd, till salu kringföra bland annat alster af inhemsk *husslöjd*. Af en

jemförelse mellan dessa lagrum framgår genast, att ordet *husslöjd* har en annan betydelse än ordet *husflit*. Alstren af sistnämnda verksamhetsart kunna nemligen utgöras af *fabriks- och handtverksarbeten*. Vi torde kunna angifva skilnaden så[1], att, då lagstiftaren talar om *husflit*, han ser på *verksamhetens* och ej på produktens beskaffenhet, under det att tvärtom ordet *husslöjd* har afseende uteslutande på *produktens* beskaffenhet. *Husfliten* är *en supplerande verksamhet, en bisysselsättning, som utfyller de från hufvudsysselsättningen lediga stunderna, och en verksamhet, som idkas utan tillhjelp af särskildt för detta ändamål tillkallade arbetare.* Med *alster af husslöjd* åter förstås *sådana förädlingsprodukter, hvilka inom riket, eller någon del deraf, allmänt äro föremål för folksysselsättning, eller på hvilkas utseende folksmaken tryckt sin särskilda pregel*[2]. Husfliten är ett vidsträcktare begrepp än husslöjden. Dess produkter kunna vara såväl handtverks- och fabriksarbeten som alster af husslöjd. Att tillverkningen af dessa senare ej omnämnes i första stycket af 11 § N. F. beror åter derpå, att densamma, om ock ej i lagstiftningen omnämnd såsom frigifven, enligt alla tiders praxis varit fullkomligt fri, under det att tillverkningen af fabriks- och särskildt handtverksarbeten varit, om vi så få uttrycka oss,

---

[1]) Skilnaden angifven i hufvudsaklig öfverensstämmelse med en serie i öfvertryck utgifna föreläsningar i Näringsrätt vid Kongl. Universitetet i Upsala.

[2]) Jmfr Kongl. Maj:ts två utslag den 6 April 1894, Holm 247. I det sista af dessa torde dock den försålda varan, bleckslagerivaror, såsom underrätterna ansett, rätteligen ej bort hänföras till alster af *inhemsk husslöjd*, utan till sådana alster af *husflit*, som till sin beskaffenhet äro fabriks- eller handtverksarbeten.

bunden näring, af lagstiftaren omgärdad medelst mer eller mindre stränga lagbestämmelser.

Tillåtelsen i 3 stycket af 11 § N. F. att fritt till salu kringföra alster af inhemsk husslöjd kan således ej åberopas såsom skäl för någon rättighet att till salu kringföra alster af husflit i allmänhet. Deremot har man, liksom i fråga om sjelfförsörjare, åt orden *"till afsalu* förfärdiga" i första stycket af 11 § N. F. velat gifva en sådan tolkning, att alster af dylik husflit äfven skulle af tillverkaren få utbjudas medelst kringförande. En dylik uppfattning har af vederbörande föredragande uttryckligen uttalats, då fråga var om införande af den frihet att till försäljning kringföra alster af inhemsk husslöjd, som genom Kongl. Förordningen den 23 September 1887 medgafs[1]). Det förefaller emellertid härvidlag ännu mer än i fråga om s. k. sjelfförsörjare egendomligt, om *landtmän* verkligen utan vidare skulle ega fri rätt att till försäljning kringföra handtverks- och fabriksvaror, såvidt de utgöra alster af husflit, endast på grund af stadgandet 11 § N. F., att de med vissa inskränkningar få *till afsalu* tillverka dylika varor, under det att *handtverkare och fabrikanter*, hvilka efter behörig anmälan ega likaledes *till afsalu* tillverka samma slags varor, ej skulle fått kringföra sina tillverkningar. Orden *till afsalu* skulle då äfven i detta fall haft en vidsträcktare och en inskränktare betydelse. En blick på gångna tiders lagstiftning torde också visa, att man i viss mån misstagit sig i denna sak. Det första kända förbudet mot landthan-

---

[1]) Holm II 1887 n:r 7 sid. 11.

del utfärdades[1]) år 1284 af Magnus Ladulås. Det innehöll, att ingen skulle djerfvas *köpa* eller *sälja* någonting *utom i torgstaden* (Jönköping), vid äfventyr af böter och förlust af varorna. Detta förbud torde emellertid ej få fattas som afseende de tillfälliga utbyten af produkter, som för eget behof alltid måste kunna förekomma; åtminstone torde förbudet i denna stränghet ej kunnat genomföras[2]). Deremot kan det ifrågasättas, om ej allt egentligt kringförande till försäljning redan från början var förbjudet, äfven om det var egna produkter, som kringfördes. Märklig är i alla fall den redan nu framträdande tendensen att hänvisa allmogens egentliga afsättning till stadens *torg*[3]). Det torde nemligen ej vara utan skäl, som ordet *torgstaden* användts. I MEStL 23 kapitel Köpm. B. stadgades helt allmänt förbud mot all köpslagan å landet, "fore thy at *all köp* skola i stadenom göras". Särskildt den sista meningen skulle, om den tolkades ordagrant, medföra en väsentlig inskränkning i rätten att försälja sin egen afvel. Att den äfven tolkades strängt framgår af följande bestämmelse i den s. k. Telgestadgan den 10 Jan. 1380[4]): "3 Articulus är: att foghatha, Læhnsman och thera Budh röfva af fattiga Bondom och Frælsis Landbondom thera Korn, Flæsk, Smör, Humbla, Wadmal och Lærofft, och annor thera æthande Wahror, ther the til

---

[1]) Willgren sid. 3.

[2]) Willgren loc. cit.; Palmén sid. 31.

[3]) Jmfr äfven stadgandet i Vexiö stads privilegier 1342, att inga "gerningsmän" finge bo å landet, utan det så vore, att de vore *jordegande*, i hvilket fall de fingo bo å landet och sin gerning hemma åt sig reda och sedan till *köpstad* föra.

[4]) Återgifvet efter Naumann, sid. 7.

Jernbergh, Kopparbergh eller Staalbergh föra, eller och i thera atherfærd thera Jern eller Staal, som the hafva sina wærdhöra uthi bytt, thet tyckis oss mothe *godho gambla sedhwæhnio* vara. Sammaledis om Landbönder eller Bönder sina æmællan, hvat hældir the æro i Skogbygd eller i slætta Landena, tha maghe the och tolliker sijn emillom skipa och bytha, eller hvar androm sælie thær the ej æru rætta Köpmanna warur, swasum sild, salt eller klæde och annat thet ther wider namper i Stadzrættenom eller Konungabrefvom förbudit ær“. Det är således två arter af föryttring af deras produkter utom i staden, som tillåtas allmogen, den af gammal god sedvänja bekräftade rätten att föra sina produkter till bergslagen och det mera tillfälliga utbytet af alster med grannarna. Intetdera fallet innebär emellertid någon rätt till kringförande till salu i den mening N. F. tager detta ord. Betecknande äro äfven ordalagen i den s. k. Vexiöstadgan (Midsommardagen 1414) om förbud för “allom och en hvar serdelis för sigh, hvare sig lekt eller lærd, alt landsköp att göra, eller någon *afsælgning*, utan efter thy som lagboken utvisar“ [1]). I ChrLL 6 kap. 2 § Köpm. B. återfinna vi ungefär samma stadgande som i Telgestadgan: *Væl mogho landzmen för thera tarfua skuld köpa oc sælia oc byta hvar meth androm korn j nefuir, fisk eller smör oc annat tolkit, oc ætande warur j iern, staal oc kopar, ther tolkit falder, sik til lösn oc nödtorfft, eller annat hvat thet helzt ær som i bondans boo wexir eller falder, naar han ey köper til ath wth praanga oc sælia*

---

[1]) Jmfr citat hos Naumann sid. 8.

bonda waro j köpmanna waru oc twert aa moth". Hvad som menas med köpmannavaror säges i ingressen till samma kapitel. Köpmanna varor äro: *sild, salt, clæde, kryde, spetzeri oc annat tolkit.*

Att af ofvannämnda stadgande draga den slutsatsen, att landtmän skulle vara *oförhindrade* att till försäljning kringföra de produkter, vare sig af jordbruk eller husflit, som de kunde åstadkomma, torde ej vara möjligt. Man måste lägga hufvudvigten på orden: *för thera tarfva skuld* och *sik til nödtorfft*[1]). Det köp här omtalas har endast varit tillfälligt utbyte af landtmannaprodukter. Det saknade all karakter af yrkesmässighet. Så fattadt, blir emellertid stadgandet kanske ännu inskränktare än Telgestadgans bestämmelser. Man kunde visserligen vara frestad att supplera ifrågavarande stadgande med de i början af 6 och 7 kap. af samma lag lemnade definitionerna på landsköp, som enligt desamma skulle bestått i att å landet fara med *köpmanna varor* och att hålla *dylika varor* till salu i sitt hus. Lägger man hufvudvigten på denna bestämning af begreppet landsköp, skulle all försäljning af egen afvel varit alldeles fri. Denna uppfattning har Palmén. Han yttrar (sid. 31): "Då man delvis efter utlandets föredöme först begynte med reglementen och stadgar påskynda och utveckla stånds- och yrkesafdelningen i Sveriges rike, voro förhållandena i stora delar af landet ej på långt när mogna derför,

---

[1]) Naumann sid. 6; Linde sid. 485; Willgren sid. 7; Nordström I sid. 348.

och sträfvandet kunde sålunda blott skenbart hafva framgång. I anslutning till det faktum, att allaredan af ålder en öfvervägande del köpslut uppgjorts vid messor och marknader på landet eller i stad, kunde man väl påbjuda, att handeln såsom näring skulle helt och hållet tillhöra städerna, och att landsköp icke borde ega rum, men i anseende till rikets stora utsträckning, låga kulturståndpunkt, äfvensom särskildt köpmannaståndets svaghet, kunde man ej tänka på att betrakta hvarje på landet skedt varuutbyte som landsköp och olagligt. För den skull undantogos först också landsmarknaderna såsom helt naturliga och nödvändiga, och man gjorde ytterligare den modifikation i begreppet landsköp, att såsom sådant skulle betraktas, *om någon fanns "i landen fara med köpmannavaro (som är sill, salt, kläde, kryddor, speceri och tolkit) och drifver köpslagan, till by och från, säljer och köper ideliga"*. Deremot var det bönderna uttryckligen lofgifvet *icke* blott att aflåta sin egen *afvel*, (= hvad helst det är, som i bondens bo växer eller faller) *till hvem de sjelfva ville; utan* de fingo *äfven* opåtaldt "för deras tarfva skuld, köpa och sälja och byta hvar med androm, korn i näfver, fisk eller smör och annat tolket, och ätande varor i jern, stål och koppar - - - sig till lösen och nödtorft - - - när han ej köper till att utprångla och sälja bondevaru i köpmannavaru och tvärtemot". Det faller genast i ögonen, att vid denna tolkning orden *eller annat hwat thet helzt ær, som i bondans boo wexir eller falder* origtigt utbrutits ur det sammanhang, hvari de i lagrummet i fråga förekomma, och derigenom frigjorts från det beroende af orden: *för thera tarfva*

skuld och *sik till lösn och nödtorft*, hvari lagstiftaren uppenbarligen afsett att ställa dem. Men oafsedt att Palméns tolkning redan härutinnan är felaktig, torde det ej vara rigtigt att fatta omtalade stadganden i början af omhandlade 6 och 7 kapitlen i lagen såsom en modifikation af begreppet landsköp, ett afvikande från MEStL:s ståndpunkt i ämnet, sådan den preciserats genom Telgestadgan[1]). *Dels* skulle nemligen det af oss återgifna stadgandet i 2 § af 6 kapitlet i så fall varit öfverflödigt. *Dels* hade lagstiftaren ej behöft i slutet af §:n såsom särskildt tillåten omtala den gårdfarihandel[2]), som bedrefs af norrländingar och finnar och som troligen till en stor del just afsett sådana föremål, som hos dem tillverkats genom husflit[3]). *Dels* slutligen har det alltid ansetts såsom ett *särskildt privilegium* för Vestgötaallmogen att till salu kringföra alstren af dess husflit, något som uppenbarligen icke varit fallet, om en allmän rätt till kringförande funnits. Så heter det i Kongl. Bref till Landshöfdingen i Elfsborgs län von Vicken den 20 Oktober 1680 om bönderna i Ås och Vedens härader, att "de af urminnes tider brukat den *friheten* med svarfveri, brynstenar och annat smått deras händers arbete (sig) nära och försörja, resande dermed kring landet, enkannerligen upp till bergslagen" och att de der haft och åtnjutit en *uthålldrig häfd och rättighet* på sådant sätt att för-

[1]) Jmfr Naumann sid. 9. Å andra sidan Odhner pag. 30.

[2]) Jmfr Willgren sid. 12.

[3]) Jmfr framställningen hos Sillén. Särskildt finnarne voro kända för sin konstfärdighet. Hvad "gutar" och "öningar" beträffar, är det mera sannolikt, att deras varor kunnat hafva utgjorts af från utlandet härstammande rena köpmannavaror. Jmfr dock Naumann sid. 10.

värfva sig deras föda och uppehälle“ [1]). Denna rätt att kringföra alstren af dess husflit var för Vestgötaallmogen en lika *gammal och god sedvänja* som rätten att föra dess afvel till bergslagen för allmogen i gemen. Den rätt att försälja alstren af dess husflit, som tillkom landtbefolkningen enligt Lands- och Stadslagarne, bestod således i *rätt* till *tillfälliga* köp och byten till nödtorft med grannar och annan allmoge på landet; *rätt* att föra sina alster till stadens torg utan att ännu vara bunden af någon viss stad; *rätt* att besöka de lagliga marknaderna; *rätt* att föra sina produkter till bergslagen och der till nödtorft utbyta dem mot jern, koppar och stål, samt *rätt* att i mån af *särskild häfd* eller *privilegium* kringföra dem till försäljning. Deremot torde landtbefolkningen ej haft någon *allmän rätt* att till försäljning kringföra alstren af sin husflit, såvidt detta kringförande toge formen af gårdfariförsäljning af *farande "til by oc från by"* [2]). Det utmärkande för den art af landsköp, som omtalas i 6 kap. Köpm. B. af ChrLL, torde ej så mycket hafva varit *varornas beskaffenhet* och *åtkomsten af dem* som *sättet*, hvarpå försäljningen skedde. Någon utsträcktare frihet torde ej heller sedermera hafva förekommit, åtminstone före tillkomsten af 1846 års Handelsordning, snarare någon tid tvärtom [3]).

---

[1]) Se citat hos Willgren sid. 15. Se i öfrigt hans framställning sidd. 12—17.

[2]) ChrLL Köpm. B. 6: ingr.

[3]) T. ex. “Närmaste stad“. Plakat emot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580. Stiernman I: 303. Jmfr Handels- och Seglationsordning och Stadga den 10 Februari 1614 8:de och 9:de punkterna ibm: 596. Jmfr äfven Kongl. Bref till Generalmajoren och Landshöfdin-

Stadgandena i 6 kap. af 1734 års lag synas oss nemligen ej utvisa någon annan ståndpunkt än ChrLL:s. Tvärtom finna vi ett visst stöd för rigtigheten af vår åsigt, att någon rätt att medelst kringförande i den mening, N. F. tager detta ord, till salu utbjuda dess alster egentligen aldrig varit allmogen medgifven, uti stadgandet i 4 kap. 5 § H. B., att alla varor, som komme från landet in till salu, skulle föras till stadens torg och hamnar, och ej annorstädes säljas, och att, om någon fördristade sig vid tullen eller å gator och gränder dem köpa eller sälja, den, som sålde, skulle hafva förbrutit varan och köparen sina penningar [1]). Häri styrkas vi ytterligare af ordalagen i en del författningar, som tala om dels allmogens och äfven bergsmännens rätt att sälja sin afvel, om landsköp och om Vestgötaallmogens gårdfarihandel. Så heter det i Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 [2]) 14:de punkten: "Inge bönder skole köpa och under sig slå spannemål eller andra ätande varor och dermed bruka deras köpenskap till prång, utan de, som någon spannemål eller annan fe-

---

gen Sven Ranck, att straxt upphäfva det utgångne förbud om Spannmåls-Handelen ute på Landet i Halland den 10 Oktober 1684. Stiernman IV: 616. Brefvet angår upphäfvande af ett utgänget tillkännagifvande, att, om allmogen hade någon spannmål att afläta till hvarandra, sådant ej finge ega rum på landet, utan att såväl den, som ville sälja, som den, som ville köpa, skulle begifva sig till staden.

[1]) Jmfr beträffande Stockholm Öfverståthållareembetets Kungörelse den 16 Juni 1847, enligt hvilken — jemte det landtmannavarors försäljning annat än å stadens allmänna försäljningsplatser förbjöds — förbud meddelades mot kringförande till försäljning af *handels-*, *manufaktur-* och *handtverksvaror*, dock med undantag för vissa smärre tillverkningar, hvilkas *tillverkare* eller af *dem* antagne personer kunde få tillstånd att till salu kringbära det tillverkade.

[2]) Stiernman I: 74.

talie till *bergen* eller *annorstädes före*[1]) och *sälje* vele, det skall vara dem efterlåtet, så mycket de af deras egen afvel åstadkomma kunne". I Förbud på landsköp att drifva den 28 Augusti 1573[2]) stadgades, att, der någon hade några varor till att sälja eller förbyta, så skulle han föra dem till köpstad. Ännu tydligare uttalas de af oss framstälda principerna i Plakatet emot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580[3]). Sedan allmogen först förbjudits att hos grannar och nägrannar tillhopa slagga spanmål och andra varor, som kunde vara tjenlige till borgarehandel, för att åter utprånga och försälja dem, heter det vidare: "dock må hvar man saklöst föra och sälja så mycken spanmål, ost, smör och alle andre ätande varor[4]) vid våra *bergverk*, som han af sin egen afvel kan åstadkomma och aflåta vill, och derför igen så mycket jern anamma, som han till sin beredskap och annan daglig nytta behöfver," och längre ned: "sammaledes må de ock uti *nästa köpstäderna* försälja alla de varor, som de efter deras egen afvel bekomma", med undantag af vissa skinnvaror. Ännu tydligare blir innebörden af dessa bestämmelser, om man med dem jemför förbuden längre fram i samma stadga mot att allmogen på väg till staden bytte med hvarandra eller afläte sina produkter åt mänglare. I denna stränghet lät emellertid systemet sig ej upprätthålla. Redan i Kongl. Res. på

[1]) Ej kringförande.
[2]) Stiernman I: 234.
[3]) Stiernman I: 299.
[4]) Att här endast talas om ätande varor torde ej bero på en ren tillfällighet, helst lagstiftaren, beträffande försäljning i stad, helt allmänt använder ordet afvel.

Allmogens besvär 1680 medgafs landtmän att föra och föryttra sina varor och afvel på de *orter*, dem beqvämligast fölle, *utan att vara bundne vid nästa köpstäder*[1], endast ingen tullförsnillning derigenom skedde. Just motsättningen af orden *på de orter, dem beqvämligast fölle*, och orden *nästa köpstad* visar tydligt, att det hvarken med denna eller andra författningar, der samma motsättning förekommer, varit meningen annat än att befria allmogen från tvånget att söka afsättning i nästa köpstad. Likaledes tilläts allmogen t. ex. i Kongl. Res. på Calmare stads enskilda besvär den 21 Mars 1689[2], att med sin afvel och bondevaror resa *till hvilkendera stad han ville*, och i Kongl. Res. på Allmogens besvär den 28 Juni 1731 §§ 33, 59 och 60[3]) att likmätigt Kongl. Res. på Allmogens besvär af åren 1680 och 1686 föra och föryttra sina varor och egen afvel på de *orter*, som dem lägligast fölle, utan att vara bundne till *nästa köpstäder*, allenast att intet *landsköp* dermed föröfvades. Ungefär samma ordalag användes i Kongl. Res. på Allmogens besvär den 29 Juni 1752[4]. I stället för ordet landsköp har dock denna Res. ordet *landthandel*, om af något särskildt skäl lemna vi derhän. Handeln med *bergslagen* bibehölls äfven i sin gamla utsträckning enligt åtskilliga författningar[5].

Beträffande marknader säges i Kongl. Res. på Allmo-

[1]) Naumann, sid. 55.

[2]) Branting I: 36.

[3]) Branting I: 36, Modée II: 873.

[4]) Inf. hos Backman under 6: 2 H. B. Jmfr i öfrigt K. Res. på Allmogens besvär den 17 Sept. 1723 § 76, Modée I: 379, och den 9 Dec. 1766 § 5, densamme VIII: 7467.

[5]) Se hänvisning hos Branting I: 36.

gens besvär den 3 Juni 1719[1]) § 5, att som allmogens ansökning angående dess varors förande till *de dem lägligaste marknadsplatser* stödde sig på Kongl. Maj:ts förordningar och i synnerhet af den 21 April s. å. om handelns obehindrade lopp, så ville Kongl. Maj:t *det sådant ingen förvägrades, dock att ej landsköp derunder dreffves.* Enligt Kongl. Brefvet den 4 Mars 1782 och Svea Hofrätts Universal den 26 April s. å.[2]) egde såväl allmogen som landtbrukare i allmänhet att i *hemorten* försälja sin afvel till landtmän och andre eller ock att föryttra densamma *i närmaste köpstad*[3]) *till den eller dem af borgerskapet*, som egde en dylik handel idka. I Kongl. Maj:ts försäkran och stadfästelse å Svenska och Finska allmogens fri- och rättigheter den 4 April 1789 § 4 tillförsäkrades allmogen rätt att dädanefter *på enahanda sätt*, som dittills dem beviljadt varit, inom Riket föra och afsätta sin egen och sina grannars afvel och slöjder[4]). Att man emellertid alltjemt varit oviss om hvar gränsen mellan tillåten och otillåten försäljning borde dragas framgår, utom af detta ständiga upprepande af ungefär samma något sväfvande ordalag, af Kongl. Maj:ts utfästelse i Res. på Städernas besvär den 16 Oktober 1723, att en författning skulle utarbetas, som *tydeligen* förklarade hvad som vore landsköp[5]). Beträffande Vestgötaallmogens gårdfarihan-

---

[1]) Modée I: 94.

[2]) Modée XII: 282.

[3]) Att orden "i närmaste köpstad" här ej få fattas såsom innebärande förbud att sälja i hvilken stad som helst framgår af den föregående framställningen.

[4]) Modée XIV: 319.

[5]) Dens. I: 461.

del[1]) vilja vi inskränka oss till att medelst några citat ur de närmast före 1846 års Handelsordning utfärdade författningar i ämnet söka visa, att äfven *kringförande af uteslutande egen afvel* räknades som *gårdfarihandel* och således *ej kunde vara inbegripen i den allmogen i allmänhet meddelade rätt att föra sina alster hvart den ville.* Så stadgades i Kongl. Landt-, Tull- och Accisordningen den 17 December 1756 kap. 8 § 16[2]), att allmogen kring Borås, isynnerhet uti Ås, Vens, Kinds och Marks samt Bollebygds härader, som fått *frihet* att resa kring med *egen afvel* och *tillverkningar*, alltid måste vara försedde med pass af kronobetjente på sina tillverkade handaslöjder och att de verkligen tillhörde passtagaren eller dess fader eller husbonde och vore af hans *egen tillverkning*, men icke köpte. Commerce-Collegii Kungörelse angående Vestgötaallmogens gårdfarihandel och hvad dervid iakttagas borde den 7 November 1793[3]) innehöll bland annat, *att allmogen* uti Ås, Vedens, Kinds, Marks, Bollebygds, Gäsene och Redvägs härader samt de uti dessa härader boende klockare, nämndemän, gästgifvare och sockneråttare, så framt desse sysslomän verkligen vore *bönder*, skulle ega frihet att efter *erhållen vederbörlig förpassning* till de marknadsplatser, städer och orter inom Sverige, hvilka för dem kunde vara lägligast, föra *sin afvel och tillverkningar*, bestående af finare och gröfre väfnader, bord- och hästetäcken, svarfvade träarbeten, något smått smide samt brynstenar och dem der föryttra; *att* för

[1]) Jemför i öfrigt Willgren, sidd. 17—23; Naumann sid. 71.
[2]) Modée VI: 4317; Drangel sid. 209.
[3]) Modée XV: 481.

den, som ej kunde för *sina varor utskicka någon person allena*, vore obetaget sända dem med sina grannars utskickade eller med någon annan, för hvilken han kunde ega förtroende; *att* allmogen på allt lämpligt sätt borde förmås att inskränka de färdandes antal och inom sig öfverenskomma om minskning derutinnan, samt vederbörande således bringa dem, hvilkas *tillverkningar* funnes vara af ringare antal, derhän att öfverlemna deras varors försäljning till någon af dem, som åstadkomme en mera betydande *tillverkning*, så att handeln ej måtte utbreda sig utöfver *egna slöjder och näringsfång; att ståndspersoner och afskedade underofficerare icke* egde idka ifrågavarande reserättighet[1]); *samt att* landshöfdingen vid passens utfärdande skulle hafva tillsyn derå, att ej någon *från ort, som icke vore berättigad till gårdfarihandels idkande*, erhölle resetillstånd.

Ungefär detsamma stadgades i Kongl. Kungörelsen angående hvad iakttagas borde i anseende till den allmogen i sju härader af Elfsborgs län samt städerna Borås och Ulricehamn beviljade handelsfrihet den 5 Juni 1822. Enligt 1 § i nämnda Kongl. Kungörelse egde allmogen uti ifrågavarande härader idka *gårdfarihandel* för att i de städer och orter inom riket, hvilka den åstundade besöka så väl vid som utom marknader, till salu hålla *varor af dess afvel och tillverkning;* hvarjemte i Kungörelsens 2 § stadgades, att den hemmansegare eller åbo, som af ålder, sjuklighet eller annat giltigt skäl vore hindrad att resan sjelf förrätta, äfvensom enka å besuten hemmansdel finge afsända *sina slöjder och tillverkningar*

---

[1]) Det fanns således ej ens en *allmän* rätt för *invånarne* i nämnda orter att till försäljning kringföra sina egna alster.

med en af deras söner eller drängar, om denne i öfrigt uppfylde vilkoren för erhållande af pass. I 32 § af samma Kongl. Kungörelse uttalades också, att genom dess stadganden i öfrigt ej gjordes någon inskränkning i handeln med kreatur, spannmål och viktualier samt andra landtmannavaror. Den afsåg således just hvad N. F. kallar alster af husflit. I dessa förhållanden torde ej ens Kongl. Kungörelsen angående närmare bestämmande af landtmäns och städernas handtverkares handelsfrihet den 28 Augusti 1834 hafva gjort någon väsentlig ändring. De använda ordalagen tyda nemligen ej på, att det systematiska förandet *från ort till ort, från gård till gård af egna tillverkningar* skulle vara mera fritt än förr. Åtminstone nämnes ej ett ord om, att man ansåg sig göra någon ändring i de om gårdfarihandeln gällande föreskrifterna. Af den föregående framställningen framgår, att, då 1846 års Fabriks- och Handtverksordning i dess 2 §, med bibehållande af den *landtmän dittills medgifna arbets- och slöjdefrihet*, medgaf dem rätt att, utan särskild tillåtelse, med biträde af sina hemmavarande barn och lagstadda tjenstehjon, *till afsalu* förfärdiga de *fabriks- och handtverksarbeten*, hvilka såsom *föremål för husflit* kunde af dem åstadkommas, denna rätt ingalunda innebar befogenhet att, i den mening vi förut fattat detta ord, *kringföra* dylika alster till försäljning. Också lemnas uttryckligen författningarne om Vestgötaallmogens gårdfarihandel oberörda af Handelsordningen s. å. Häri har N. F. uppenbarligen ej heller gjort någon ändring[1]. Dels har

[1]) Till ytterligare stöd för vår uppfattning vilja vi meddela ett utdrag ur Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets vid 1862—1863 års

den nemligen i 13 §, med uteslutande af orden "hittills medgifna arbets- och slöjdefrihet", nästan ordagrant återgifvit bestämmelsen i Fabriks- och Handtverksordningens 2 §. Dels tyder, såsom vi förut påpekat, den

---

riksdag betänkande n:r 119 i anledning af åtskilliga motioner om utsträckt handelsfrihet, ett betänkande, som resulterade i en i nu ifrågavarande delar lika lydande skrifvelse till Kongl. Maj:t. Utskottet yttrar i fråga om upphäfvande af det Vestgötaallmogen särskildt beviljade privilegium på gårdfarihandel: "Genom borttagande af detta privilegium torde dock någon skada ej kunna tillskyndas denna eller andra orters i vissa afseenden privilegierade innevånare, eller någon rubbning i fordna förhållanden behöfva befaras, då rättigheten göres allmän. Då den genom husslöjden utbildade industrien är egendomlig för vissa orter, och, der den finnes, arbetsskickligheten måste vara större och produkternas beskaffenhet bättre, än hvad i fråga om samma alsters tillverkning kan vara förhållandet å andra orter, der arbetskraften är hufvudsakligen rigtad åt annat håll; så bör någon skadlig konkurrens ej kunna befaras, för så vidt angår inhemska produkter. Om rättighet medgifves för en hvar, städernas såväl som landets innevånare, att *obehindradt idka handel med husslöjdalster*, åstadkommes icke någon inskränkning i den genom författningarne om gårdfarihandel medgifna frihet, som endast afser handel med varor, tillverkade i Borås och Ulricehamn eller af allmogen i angränsande landtbygd. I afseende å försäljning af *fabriksvaror* innehålla gårdfarihandelsförfattningarne inga särskilda bestämmelser; utan måste härför nu ligga till grund stadgandena i *Handelsordningen*, som, i fråga om handel med fabriks- och handtverksarbeten i allmänhet, medgifva en större frihet". (Handelsordningen innehöll som nämndt ej någon särskild bestämmelse om rätt att *kringföra* dylika varor, utan åberopar i detta hänseende endast gårdfariförfattningarne). "I ändamål af den inhemska industriens befrämjande, synes också andra inskränkningar i detta hänseende ej böra föreskrifvas, än att anmälan hos vederbörande skall ske, *derest handeln drifves i öppen bod*, hvilken skyldighet ej lärer kunna anses mera betungande än det nu för *gårdfarihandlande* i allmänhet gällande åliggande att i hvarje stad, som af honom besökes, hos vederbörande myndighet förete sitt pass. Allmänna stadganden i ofvannämnda syftning, hvarigenom gårdfarihandels-författningarne blefve öfverflödiga, komme således icke att innefatta förbud för innevånarne i ofvan uppgifna städer, eller för allmogen i trakten deromkring, att kringresa i landet för att afyttra ortens tillverkningar, utan endast att utesluta det dem nu meddelade berättigande *att under resor från gård till gård, än på ett, än på ett annat ställe, för längre eller kortare tid uppsätta en liten handelsbod*". I anslutning härtill föreslog utskottet att å allmänna försäljningsplatser i städerna, äfvensom hvar som

ursprungliga redaktionen af dess 2 §, deri stadgades, att enahanda vilkor, som gälde för idkande af grosshandel och försäljning af varor i bod, skulle gälla äfven för den, som utom den ort, der han vore bosatt, ville sjelf eller genom andra *kringföra* och annorlunda än å marknad *till salu utbjuda varor*, derpå, att lagstiftaren ansett ett dylikt kringförande och utbjudande böra, liksom hvarje försäljning i bod, oafsedt åtkomsten af varorna, göras beroende af särskilda garantier.

Vi kunna således sammanfatta det sagda sålunda, *att det andra fallet, då lagstiftaren med handel likställt en försäljning, som egentligen endast är ett moment i utöfningen af en förädlingsnäring*[1]*, är då någon, som ej*

---

helst å landet, en hvar skulle ega rättighet att utan särskildt tillstånd, vid eller utom marknader, försälja inhemska fabriks-, handtverks- och husslöjdsalster äfvensom landtmannaprodukter utom bränvin; dock att, derest försäljningen skedde *i öppen bod*, anmälan skulle göras. Denna utskottets hemställan vann emellertid, såsom den ursprungliga lydelsen af 1 och 11 §§ N. F. utvisar, alls icke gehör. Deremot har, för att i förbigående återgå till bodförsäljningen, lagstiftaren vid N. F:s affattande delat utskottets mening beträffande detta slag af handel.

[1]) Enligt *finsk* rätt anses, som nämndt, all försäljning af egna produkter medelst kringförande fri, se Willgren sidd. 80 och 81. Detta på grund af stadgandet i Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879 § 10, som fordrar särskild förpassning för att å landet i afseende å försäljning kringföra *handelsvaror* från gård till gård. Likså enligt *norsk* rätt, se Hagerup sid. 10 anm. 4. I *dansk* rätt deremot icke (se Deuntzer sid. 35) i fråga om handtverks- eller fabriksvaror, äfven om de äro förfärdigade af sjelfförsörjare. Undantag göres dock för alster af landtmännens husflit. Enligt *tysk* rätt gälla deremot åtskilliga inskränkningar. Enligt Gewerbe-Ordnung § 59 (se Berger sid. 59, Engelmann sid. 186, Marcinowski sid. 286) är principielt fritt, d. v. s. behöfs icke, Wandergewerbeschein för den som:

"1) selbstgewonnene oder *rohe* Erzeugnisse der Land- und Forstwirthschaft, des Garten- und Obstbaues, der Geflügel und Bienenzucht, sowie selbstgewonnene Erzeugnisse der Jagd und Fischerei feilbietet;

2) in der *Umgegend* seines Wohnortes bis zu 15 Kilometer Entfernung von demselbeu *selbstverfertigte* Waaren, welche zu den Gegenstän-

behörigen anmält sig till utöfning af fabriks- eller handtverksrörelse, vill från ort till ort, ur hus i hus till försäljning kringföra sina tillverkningar af fabriks- och handtverksarbeten, vare sig han gjort tillverkningen deraf till sitt yrke eller varorna endast äro alster af husflit, dock endast för så vidt försäljningen eger rum *utom bosättningsorten*. För en sådan rörelse gälla samma regler som för handel under kringförande i allmänhet[1]).

Äfven i förhållande till *urproduktionen* har lagstiftaren utvidgat *handelns* begrepp till att omfatta jemväl visst slag af försäljning af egna alster. Stadgandet i 2

---

den des Wochenmarktverkehrs gehören, feilbietet oder *gewerbliche Leistungen*, hinsichtlich deren dies *Landesgebrauch* ist, anbietet;

3) selbstgewonnene Erzeugnisse oder selbstverfertigte Waaren, hinsichtlig deren dies Landesgebrauch ist, zu *Wasser* anfährt und von dem Fahrzeuge aus feilbietet;

4) bei offentlichen Festen, Truppenzusammenziehungen oder anderen aussergewöhnlichen Gelegenheiten mit Erlaubniss der Ortspolizeibehörde die von derselben zu bestimmenden Waaren feilbietet.“

Dessutom kunna de särskilda ländernas regeringar i vidsträcktare omfång tillåta kringförande till försäljning af “Gegenständen des gemeinen Verbrauchs“. I hvad mån äfven den sålunda medgifna friheten kan inskränkas se § 59 a och § 60 b.

Enligt *österrikisk* rätt är allt kringförande till försäljning vare sig af producenter eller uppköpare Hausirhandel (d. v. s. gårdfarihandel). Dock undantagas artiklar för dagligt bruk. Derjemte kan vederbörande myndighet tillåta idkare af näring i mindre skala att inom “der Gemeinde von Haus zu Haus“ utbjuda sina produkter. Gewerbe-Ordnung d. 20 Dec. 1859 § 60. Ang. Frankrike och England jmfr Schönberg II sid. 745 anm. 115.

[1]) Jmfr Kongl. Maj:ts utslag den 14 Augusti 1889 Holm 308 och den 13 November 1893 Holm 432. I båda dessa fall har dock den tilltalade varit *handlande* och således icke egt med tillhjelp af andra än *hustru och hemmavarande barn* (således icke af *lagstadde tjenstehjon)* till afsalu tillverka fabriks- och handtverksarbeten. Att äfven senare tiders lagskipning, då det gält att afgöra hvad som hör till gårdfarihandel, lagt hufvudvigten på *sättet*, på hvilket försäljningen egt rum, ej så mycket på *varornas beskaffenhet* och *ursprung*, framgår af Kongl. Maj:ts utslag den 13 November 1891 Holm sid. 551.

§ N. F. om *försäljning* i *bod* eller från annat upplagsställe är nemligen äfven tillämpligt på dem, som sålunda vilja försälja egna alster af dylik produktion. Sådan försäljning har också aldrig ansetts vara en naturlig följd af den landtmän i allmänhet medgifna försäljningsrätt, utan af lagstiftaren behandlats som en alldeles fristaende rättighet[1]). Att orden *bod* eller annat *upplagsställe* här som annorstädes måste beteckna en för försäljningen särskildt afsedd lokal, hvartill på ett konstant sätt tillträde lemnas allmänheten, hafva vi förut påpekat.[2]) [3]).

Det resultat, hvartill vi sålunda kommit, och enligt hvilket vi åt begreppet handel enligt N. F. gifvit ett omfång, som i vissa fall öfverstiger hvad man i allmänhet menar med handel, torde ingalunda kunna anses från rationel synpunkt tillfredsställande, liksom det tydligen strider mot den gängse uppfattningen[4]), och, åtminstone i fråga om s. k. sjelfförsörjares och landtmäns rätt att kringföra sina tillverkningar, icke ens torde kunna sägas öfverensstämma

[1]) Angående landtmäns rätt att hålla bod se särskildt Kongl. Kung. den 28 Augusti 1834 § 3; 1846 års Handelsordning § 3 mom. 1.

[2]) Jmfr för öfrigt af oss härofvan återgifna yttrande af Allmänna Besvärs- och Ekonomiutskottet vid 1862–1863 års riksdag.

[3]) Att ordet *varor* i 2 § N. F. måste anses afse äfven *alster af urproduktion* framgår deraf, att man ansett sig *särskildt* böra från stadgandena i 10 § 2 mom. undantaga de i 11 § 3 stycket omnämnda föremål.

[4]) Jmfr dock Rabenius Förvaltningsrätt (sid. 251), der den till en motsatt ytterlighet ledande åsigten uttalas, att, deraf att handel, som sker under form af *grosshandel*, och af handel i bod eller från annat upplagsställe, ej får idkas af annan än den, som, enligt 2 §, är dertill behörig, äfven skulle följa, att *tillverkare*, då han valde denna form för försäljningen af sina produkter, skulle iakttaga hvad som för rättighet att idka dessa slag af handel vore stadgadt.

med hvad lagstiftaren en gång afsett. Såsom af vår föregående framställning framgår, har emellertid detta resultat föranledts af de ordalag, lagstiftaren användt, och af den tydning, han genom senare ändringar måst anses hafva gifvit åt dem. Det är särskildt användandet af ordställningarna *försälja* och till *salu utbjuda varor* i ursprungliga 2 § och numera äfven i det derifrån utbrutna 2 mom. af 10 §, som vi ansett oss icke kunna undgå att gifva en annan betydelse än ordet *handel*, i deras ställe användt, skulle haft. Möjligen skulle den vidsträcktare innebörden af nämnda ordställningar kunnat motvägas af den frihet att *till afsalu* tillverka fabriks- och handtverksarbeten, som dels enligt 2 § uttryckligen tillerkändes handtverkare och fabrikant efter anmälan om handtverks- eller fabriksrörelsen, och indirekt kunde ur §:ens bestämmelser härledas beträffande sjelfförsörjare, dels enligt ursprungliga 11 § stadgades för landtmän, såvidt varorna producerats genom s. k. husflit. För en sådan tolkning talade då äfven användandet af ordställningen *likaledes utan iakttagande af hvad härofvan föreskrifvet är* i dåvarande 12 § (numera 4 mom. i 11 §), der ordet likaledes uppenbarligen slöt sig till bestämmelsen om landtmän i 11 §. Men då lagstiftaren beträffande handtverkare och fabrikant, som behörigen anmält sin rörelse, genom senare tiders lagstiftning måste anses hafva tydligen uttalat, att orden *till afsalu* ej uteslutit tillämpligheten på egna tillverkningar af förbudet, att under andra vilkor än de för gårdfarihandel stadgade till salu utbjuda varor under kringförande, hafva vi ansett oss ej heller i öfrigt kunna tillmäta sagda ord någon annan betydelse än

den äldre, enligt hvilken de endast inneburit rätt att på beställning förfärdiga eller att ifrån verkstad och fabrik eller under mera tillfälliga former afyttra varor, som man förfärdigat. Det är också att märka, att ordet *likaledes* i 11 § 4 mom. N. F. genom dessa lagändringar kommit att närmast sluta sig icke till stadgandet i samma § 1 mom. utan till bestämmelsen i dess 3 mom. om den en hvar tillerkända friheten att kringföra lifsförnödenheter m. m. Enligt vår uppfattning har det varit svårigheten att helt frigöra sig från den äldre rättens i åtskilliga delar temligen oklara ståndpunkt, som föranledt, att N. F:s ifrågavarande stadganden fått den affattning, de nu hafva. Uppenbarligen vore det rigtigast, att orden *försälja* och *kringföra varor till salu* i 2 § och 10 §:ns 2 mom. N. F. utbyttes mot termerna *idka handel* och *idka handel under kringförande* och att ett allmänt stadgande infördes derom, att all försäljning af egna produkter vore fri på hvad sätt och i hvad myckenhet den än skedde, dervid då såsom undantag kunde tilläggas någon bestämmelse af den art, som 2 mom. af 11 § nu innehåller.

Då vi i det följande komma att tala om rätt att idka handel enligt svensk rätt, mena vi således med handel *en yrkesmässig*[1]) *företagareverksamhet, som går ut på att medelst inköp eller tillbytande eller annat förvärfvande*[2]) *af varor*

---

[1]) Uppenbarligen måste det i fråga om handeln anses såsom fullt *bevis* för rörelsens yrkesmässighet, att varor under *någon tidrymd* utbjudas på så sätt, att det är uppenbart, att utbjudandet eger rum åt *allmänheten*.

[2]) Det spelar uppenbarligen ingen rol antingen handlanden köpt och tillbytt sig sina varor eller han fått dem till skänks eller i kommission af någon annan.

och deras återförytttrande utan väsentlig omarbetning; eller medelst försäljning från bod af egna alster och tillverkningar; eller genom kringförande från ort till ort, ur hus i hus till försäljning af handtverks- eller fabriksarbeten, som man förfärdigat utan att hafva gjort anmälan om idkande af handtverks- eller fabriksrörelse, bereda företagaren vinst. I ordet företagareverksamhet ligger då, såsom af det föregående framgår, att verksamheten skall företagas sjelfständigt, d. v. s. *i eget namn*, hvaremot det är likgiltigt om den företages uteslutande för egen räkning eller i kommission för en annan. I anslutning till vår föregående framställning och med afseende å ämnet för vår afhandling, kunna vi då uppdela handeln i *fast handel, handel under kringförande samt marknads- och torghandel.* Hvad de två sista slagen af handel beträffar torde sjelfva namnen tillräckligt tydligt angifva rörelsens beskaffenhet. Deremot torde någon exakt *positiv* definition på *fast handel* vara svår att åstadkomma[1]). Närmast torde den fasta handeln kunna sägas vara den, som hufvudsakligen drifves från samma ställe. Vi tillägga ordet *hufvudsakligen*, emedan det ej förändrar rörelsens egenskap att vara fast, om handlanden tillfälligtvis vill föryttra en del af sitt lager genom sådan realisation, som omtalas i 10 § 1 mom. N. F., eller om han upprättar filialer. Den rigtigaste definitionen på fast handel är emellertid negativ. Till *fast handel* skulle då räknas *all handel, som icke eger rum under kringförande eller å marknader och torgplatser. Handel under kring-*

[1]) Man råkar härvid ut för samma svårighet, som råder att för den tyska rättens del definiera begreppet Stehender Gewerbebetrieb. Jmfr Marcinowski sid. 90, Engelmann sid. 93, Berger sid. 16.

förande åter är den, som eger rum under varors förande från ort till ort, ur hus i hus. Det utmärkande för detta slags handel är således, att handlanden systematiskt uppsöker sina afnämare i deras hemvist och dervid medför de varor, han vill afyttra, ej blott prof af dem. Deremot är det för frågan om rätten till handels idkande enligt svensk rätt irrelevant om rörelsen drifves för egen räkning eller i kommission, blott den eger rum *i eget namn.*

Tredje kapitlet.

Om subjektiva vilkor för rätt att idka handel i allmänhet.

Af vår föregående framställning framgår, att vi anse staten obetingadt ega rätt att till den gräns, som betecknas af det nödvändiga mått af frihet, individen behöfver för förverkligandet af sitt speciela ändamål, i såväl den andliga som den materiela kulturens intresse inskränka den individuela friheten. Huru långt denna inskränkning bör sträcka sig utgör åter en fråga, hvilken, som vi nämnt, ej kan en gång för alla besvaras. Den har också besvarats i viss mån olika för hvarje något så när stort tidsskede och för hvarje folk. Vi kunna emellertid, hvad angår den materiela kulturen, om man bortser från de mindre olikheterna,

hänföra de olika sätt på hvilka frågan faktiskt besvarats till två särskilda system, det ena med ett mera genomfördt statsförmynderskap, det andra med större frihet för individerna. En absolut frihet uti ifrågavarande hänseende är uppenbarligen praktiskt ogenomförbar. Båda dessa system kunna hafva sitt berättigande. Det förra, så länge utvecklingen hufvudsakligen uppbäres af en förhållandevis ringa del af folket, och isynnerhet om denna del står jemförelsevis lågt i ekonomisk utbildning — något, hvaröfver, hvad särskildt angår det svenska köpmannaståndet, Gustaf I jemt klagar i sina många och detaljerade författningar. Det senare i högre grad ju mera den ekonomiska bildningen, om man får tala om en sådan, breder ut sig bland befolkningens vidare lager. Det är emellertid i fråga om rätten till näringsutöfning, som skilnaden skarpast framträdt. Här talar man om *näringstvångets* (merkantilismens) och *den relativa näringsfrihetens* system.

Båda ifrågavarande system hafva haft sin tid i vårt land. Landskapslagarne och Bjärköarätten känna egentligen ej några begränsningar uti näringsfriheten, om än deras system ej är absolut fritt. Särskildt hvad angår utländingar, finnas redan i Bjärköarätten vissa inskränkningar i deras handelsfrihet[1]). Trälarnes ställning var uppenbarligen sådan, att de ej kunde egna sig åt något sjelfständigt näringsyrke[2]). Detsamma torde för resten i regel hafva varit fallet äfven med dem, som i öfrigt stodo under andras hus-

[1]) Bj. R. 38: § 3; äfven 8.

[2]) Jmfr Om de forna trälarnes rätt i Sverige af Mattias Calonius, sidd. 148—152.

bondevälde[1]). För öfrigt tyda lagarne på, att någon sådan arbetets fördelning, som medger uppkomsten af särskilda näringsyrken, då ännu knappast egt rum.

Den första gren af den materiela produktionen, som redan vid den tiden börjat framträda såsom sjelfständigt yrke, torde hafva varit handeln, och af denna särskildt den utländska handeln. Detta förklarar också hvarför det varit på handelns område, som det tvångsvisa påskyndandet af arbetsfördelningen emellan land och stad först börjat[2]). Härpå och på begränsningen af utländingens handelsrätt gingo också de första inskränkningarne i friheten att grunda ett handelsföretag ut[3]). Ytterligare inskränkningar tillkommo emellertid snart. De äro, så vidt de afse den subjektiva sidan af frågan om rätt till idkande af handel, att hänföra hufvudsakligen till två grupper. Den första omfattar sådana inskränkningar, som afsågo att genomföra arbetsfördelningen emellan de olika grenarne af näringsverksamheten. Hit hör förbudet för handtverkare att idka handel. Den andra gruppen innehåller en del inskränkningar och vilkor af delvis skiftande art. Men ett gemensamt kännetecken för dem alla torde vara, att de afse att garantera omsättningens jemna gång. Hithörande inskränkningar åter äro dels sådana, som afse att höja köpmannabildningen (lärotid, kunskapsprof) och dels

---

[1]) Jmfr stadgandena i ÖstgL. Vins. B. § 81; UplL. Köpm. B. 4; HelsL. Köpm. B. 2; SödermL. Köpm. B. 4.

[2]) ChrLL kände ännu icke, beträffande handtverket, någon genomförd arbetsfördelning emellan stad och land. Jmfr det af oss förut åberopade stadgandet i 7 kap. 1 § Köpm. B. angående gerningsmän å landet.

[3]) Jmfr härom Willgren, sid. 2 och ff.

sådana, som hafva till uppgift att skaffa allmänheten garantier för att köpmannen skall uppfylla sina förbindelser[1]) (frejd, viss religion, rådighet öfver sig och sitt gods, förmögenhet). Ett särskildt slag af inskränkningar, som med tiden tillkommit, äro slutligen sådana, hvilka afse att hindra dem, som innehafva embete eller tjenst, att idka något yrke, som kunde fresta dem att afvika från sin embets- eller tjenstepligt. Detta sista slag af inskränkningar har för öfrigt, åtminstone hufvudsakligen, sin grund uti andra samhällsintressen än de rent ekonomiska och kunna icke vare sig härledas ur den princip, som legat till grund för näringstvångets system eller sägas strida emot ens den ytterst gående uppfattning af näringsfrihetens system. Grunden för dessa inskränkningar ligger utanför systemen. De hafva också, äfven i de lagstiftningar, der näringsfrihetens princip med den största följdriktigheten genomförts, bibehållit sig temligen oförändrade. Hvad detta system i öfrigt angår, hafva visserligen en del dess ifrigaste förfäktare såsom dess önskemål uppstält en absolut frihet. Betecknande för deras uppfattning af saken äro de ord, med hvilka Turgot motiverade sitt upphäfvande af skråväsendet[2]): "I det Gud gaf menniskan behof och gjorde arbetet till hennes hjelpkälla, har han upphöjt rätten att arbeta till en egendom för hvarje menniska. Denna egendom är af alla rättigheter den första, den heligaste och den mest inpreskriptibla. Vi anse det för en af våra förnämsta pligter att befria våra undersåtar från alla bojor, i hvilka denna mensk-

---

[1]) Jmfr Rabenius Förvaltningsrätt, sid. 210.

[2]) Se citat hos Engelmann, sid. 10.

lighetens oförytterliga rättigheter blifvit smidd". Af hvad vi förut utvecklat framgår, att vi anse denna grundåskådning falsk. Den beror uppenbarligen på en förvexling af rätten att vara verksam med den att arbeta för förvärf i ett på privatekonomisk grund fotadt samhälle. Sådant som Turgot tänkt sig det, har ej heller någonsin eller någonstädes hos kulturfolken näringsfrihetens system kunnat eller blifvit genomfördt. Motsatsen mellan näringstvångets och näringsfrihetens system är en gradskilnad, ingen artskilnad, om den än för dem, som lifligast kände behofvet af att afskaffa hvad som hos det förra systemet var föråldradt, framstod såsom en artskilnad. Samhället fortfar alltjemt att i det allmännas intresse inskränka den individuela friheten äfven på näringarnes område, och det är till en stor del samma inskränkningar som qvarstå, äfven om reaktionen mot näringstvånget varit häftig nog och stundom kanske till och med skjutit öfver målet. Af de grupper af frihetsinskränkningar, vi förut framhållit såsom för näringstvångets system utmärkande, äro uppenbarligen de, som afse genomförandet af arbetsfördelningen mellan land och stad och emellan de olika näringsgrenarne, de som tidigast förlorat sitt berättigande. Denna arbetsfördelning, hos oss började egentligen först under 1200-talet, var kanske redan i midten af 1600-talet så pass genomförd, att den kunnat för framtiden bibehållas och utvecklas utan särskildt tvång från statens sida, ehuru det behöfdes nära ett århundrade till, innan man lärde sig fullt inse detta. Annat är deremot förhållandet med de vilkor för rätten att idka handel, som afse att höja köpmanna-

bildningen och att skaffa allmänheten garantier för att köpmannen skall uppfylla sina förbindelser. Så länge samhället har ett kulturintresse att arbeta för och detta arbete måste ega rum under former, något så när jemförliga med de nuvarande, torde samhället ej böra eller kunna öfverlemna åt individerna att helt och hållet sjelfva reglera nu ifrågavarande förhållanden. Frågan gäller blott hvilken väg samhället skall beträda. Den torde i viss mån kunna besvaras olika för hvardera af de båda undergrupper af inskränkningar, hvarom nu är fråga. I fråga om höjandet af köpmannabildningen kan samhället beträda två vägar. Den ena är att göra rätten att idka handel beroende af en kompetenspröfning och möjligen af viss genomgången lärotid. Den andra är att genom handelsskolor, stipendier och dylikt sörja för att den, som vill, kan få erforderlig undervisning, men för öfrigt öfverlemna åt den individuela ansvarighetskänslan att afgöra, om och när tillräcklig kompetens för grundande af ett eget företag vunnits. Den förra utvägen vore uppenbarligen den mest rationela, om den kunde genomföras under sådana vilkor, att man kunde vinna tillräckliga garantier för en opartisk pröfning. Den har vidare större skäl för sig på ett tidigare kulturstadium med jemförelsevis ringa merkantil allmänbildning. Den anlitades också af näringstvångets system. Då emellertid pröfningen af praktiska skäl i regel måste öfverlemnas åt blifvande konkurrenter, ligger häri en fara för att dessa skola använda sin magt till undertryckande af en besvärlig konkurrens, en fara tillräckligt stor att vid omöjlighet att åstadkomma en organisation, som erbjuder erforderliga garantier mot

missbruk, omöjliggöra anlitandet af den ifrågakomna utvägen. Det är också gångna tiders missbruk härutinnan, som föranledt den moderna lagstiftningen att i hufvudsak[1]) öfvergifva denna utväg. Att icke den allmänna merkantila bildningen, åtminstone hos oss, nått den ståndpunkt, att från denna synpunkt uppställandet såsom vilkor för rätten att idka handel af vissa kompetensprof kan anses obehöfligt, derom torde ingen hysa några tvifvel, som har någon erfarenhet om, huru många handelsaffärer som årligen grundas, särskildt på landsbygden, för att till en stor del på grund af innehafvarens oförmåga inom kort gå under. Märkligt är emellertid, att dess återinförande i viss mån förutsatts från en annan synpunkt, nemligen såsom ett kriterium på större soliditet, åtminstone i moraliskt afseende[2]). Beträffande åter den grupp af inskränkningar, som afse att skaffa allmänheten garantier för att köpmannen *skall uppfylla sina förbindelser*, kunna vi indela dem i

---

[1]) Vilkor om styrkande af skicklighet i yrket förefinnas ännu i alla moderna lagstiftningar för vissa speciela slag af handel, t. ex. med apoteksvaror.

[2]) Jmfr motion n:r 2 i Första kammaren vid 1897 års riksdag af Grosshandlaren m. m. P. Em. Lithander med dervid fogade hemställningen från olika trakter af landet. Se äfven motioner af herrar A. Svartling och A. Petri vid 1896 års riksdag. De kompetensvilkor, hvilkas införande hufvudsakligen hafva ansetts af nöden, äro att ega *kunnighet i bokföring, att hafva genomgått minst folkskolans fyra klasser, eller tre klasser i allmänt läroverk, eller på annat sätt hafva förskaffat sig motsvarande bildning, och att under en viss tid hafva tjenstgjort såsom handelsbiträde.* En grundlig utredning i hithörande ämnen finnes för Danmarks räkning i "Betænkning afgiven af den af Indenrigsministeriet i Henhold til Kgl. Resolution af 21:de Mai 1890 nedsatte Kommission till förberedelse af en Revision af Næringslovgivningen. Köpenhamn 1893". Se särskildt sid. 20 och ff. samt § 37 i Kommissionens Forslag till Lov om Næringsdrift.

två hufvudafdelningar, sådana som afse *moraliska garantier* och sådana som afse *ekonomiska garantier*. Till den förra höra sådana vilkor, som röra frejd och viss religion, särskildt förbud för judar att idka handel. Till den senare höra sådana inskränkningar, som fordran på rådighet öfver sig och sitt gods samt på viss förmögenhet. Båda dessa synpunkter gälla i viss mån äfven för ett på näringsfrihetens princip uppbygdt system. Särskildt de vilkor, som afse frejd samt hustrurs och omyndigas handelsrätt, hafva hos oss ungefär samma betydelse nu som under näringstvångets dagar. Hvad åter angår de inskränkningar, som funnits för judar att idka handel, hafva de lika litet någon rationel grund i näringstvångets som näringsfrihetens system. Fordran åter på viss förmögenhet såsom vilkor för rätt att grunda ett handelsföretag har för båda systemen ett visst berättigande. Dess fel ur principiel synpunkt är, att derigenom ofta den större dugligheten skulle hindras att göra sig gällande, och att härigenom samhällets kulturintresse skulle lida en större förlust, än som motsvarade den vinst i allmän soliditet hos handelsståndet, som genom uppställandet af ett dylikt vilkor möjligen skulle kunna ernås.

Vi hafva velat, innan vi öfvergå till de särskilda subjektiva vilkoren för rätt att idka handel, framhålla detta, att någon artskilnad icke funnes emellan de två hufvudsystem på näringslagstiftningens område, som hittills vunnit praktisk tillämpning, utan att skilnaden dem emellan i sjelfva verket endast är en gradskilnad för att derigenom framhålla, att vi icke anse oss begå något principielt fel, då vi icke uppdela

den följande framställningen i särskilda afdelningar för näringstvångets och näringsfrihetens tidsskeden.

Hvad angår samtliga de subjektiva vilkor för rätten att idka handel, vi i det föregående berört, så framgår genast, att de äro af *offentligrättslig* karakter. De afse samtliga ett inskränkande af den individuela friheten i det allmännas intresse, äro vilkor, som samhället uppställer, för att det skall meddela individen rättigheten att grunda ett handelsföretag och derigenom bereda sig tillfälle till förvärf.

Inom de gränser för den individuela friheten, hvilka den offentliga rätten sålunda uppstält, gifves emellertid ett stort område, inom hvilket samhället har att genom den privata rätten upprätthålla individernas likaberättigande, en samhällets verksamhet, som på förvärfsrättens område hufvudsakligen antager formen af upprätthållandet af kontrakts- och aftalsfriheten. Äfven från denna synpunkt kunna inskränkningar i individernas rätt att grunda ett handelsföretag tänkas. Der de förekomma, göra de det antingen i form af ett uttryckligt, af samhället skyddadt aftal eller såsom af lagstiftaren underförstådda moment i ett dylikt.

Efter dessa inledande anmärkningar torde vi kunna öfvergå till behandlingen af de särskilda subjektiva vilkoren för rätt att idka handel. Vi vilja dervid företaga dem i den ordning, att vi först afhandla de allmänna vilkor, som gälla för svenska undersåtar, och derefter dem, som gälla för utländingar. I båda dessa hänseenden skola vi särskildt behandla de vilkor, som gälla för enskilda personer, och särskildt dem, som gälla för s. k. juridiska personer, och i fråga om dessa

olika slag af personer särskildt dem, som afse fast handel, och särskildt dem, som afse handel under kringförande. Likaledes kommer särskild behandling att egnas de olika slagen af vilkor, såvidt de sönderfalla i offentligrättsliga och privaträttsliga. En tredje hufvudafdelning kommer derefter att egnas marknadshandeln och såsom en sista hufvudafdelning vilja vi slutligen behandla de särskilda vilkor, som gälla för idkande af vissa särskilda slag af handel.

Andra hufvudafdelningen.

Subjektiva vilkor för svenska undersåtar för vinnande af handelsrättighet.

Fjerde kapitlet.

Offentligrättsliga vilkor för vinnande af rätt för enskilda personer att idka fast handel.

Såsom af vår föregående framställning synes, menas med offentligrättsliga vilkor för idkande af handel sådana, som tillkommit i det allmännas intresse. Vi hafva äfven framhållit, att sådana vilkor kunna förekomma af flere olika grunder. Af dylika vilkor qvarstå emellertid, utom de inskränkningar, som gälla för innehafvare af vissa tjenster och anställningar, numera i fråga om fast handel, enligt 1 och 2 §§ N. F., endast fordran på god frejd samt rådighet öfver sig och sitt gods äfvensom, enligt 10 § 1 mom. N. F., i visst fall redbarhet och ordentlighet.

Den rörelse, som med sistnämnda lagrum afses, står visserligen på gränsen till handel medelst kringförande, men då den, sådan den hos oss är organiserad, tillkommer endast den, som är handlande, d. v. s.

idkar fast handel, torde den lämpligast böra behandlas i sammanhang med och såsom ett moment i den fasta handeln.

Innan vi emellertid öfvergå till behandlingen af de särskilda offentligrättsliga vilkoren för handelns idkande, torde vi, beträffande ofvannämnda ännu qvarstående vilkor, böra lemna en utredning af frågan huruvida de endast gälla för rätten att öppna en handelsaffär, eller om de äfven fordras för att fortsätta en vid hindrets inträdande redan öppnad affär.

I detta afseende måste man skilja mellan *handelsrörelse i allmänhet* och det slags rörelse, som omtalas i 10 § 1 mom. N. F., den s. k. *realisationen.*

Beträffande fast handel i allmänhet, såvida, enligt hvad nedan skall utvecklas, ofvannämnda allmänna vilkor för dess utöfvande gälla, heter det i 2 §, att uppfyllandet af nämnda vilkor erfordras för rättigheten att *idka* dylik handel. Någon föregående pröfning från myndigheternas sida af dessa vilkors uppfyllande, något tillstånd till handelsrörelsens utöfvande erfordras emellertid ej enligt N. F. Den pröfning åter, som omtalas i 3 § af Lagen angående handelsregister, firma och prokura den 13 Juli 1887, afser nemligen endast frågan om registrering får ske, ej den om rätten till idkande af handel[1]). Enligt bestämmelserna i 9 § N.

---

[1]) En annan sak är att en firmaanmälan, hvars registrering vägrats, äfven om den varit åtföljd af de i 9 § 1 mom. N. F. omtalade betyg, *ej torde kunna ersätta vanlig näringsanmälan.* Af en jemförelse mellan Firmalagens bestämmelser och 9 § 4 mom. N. F. framgår nemligen, att lagstiftaren afsett, att hvarje anmälningspligtig näringsidkare skall finnas

F. är en enkel anmälan tillräcklig. Det ankommer på vederbörande handelsidkare att på eget ansvar afgöra. om han besitter de föreskrifna qvalifikationerna eller ej. Den föreskrifna anmälan afser endast att sätta myndigheterna i tillfälle att utöfva behörig kontroll, att någon rörelse ej öppnas, utan att vederbörande besitter de derför erforderliga qvalifikationerna. Dessa stadganden kompletteras af straffbestämmelserna i N. F:s 18 §. Der stadgas, att den, *som utan vederbörlig anmälan*, der sådan är föreskrifven, idkar försäljning af varor eller eljest *öfverskrider den näringsrättighet, N. F. i särskilda fall bestämmer*, är förfallen till straff. Sammanställa vi dessa stadganden med bestämmelsen i 2 § N. F., att der nämnda qvalifikationer fordras för rätt att *idka* vissa slag af fast handel, framgår oförtydbart, att vilkoren i fråga gälla ej blott för rätten att *öppna* en dylik handelsrörelse utan äfven för rätten att *fortsätta*[1]) en redan öppnad rörelse. Beträffande åter *realisationen*, tillkommer sådan rätt först och främst endast *handlande*. Öppnandet af rörelsen måste vidare föregås af tillstånd, dervid en pröfning af vederbörandes kompetens skall ega rum. I full konseqvens med denna sista bestämmelse stadgas, att tillståndet kan af den myndighet, som meddelat detsamma, när helst *skälig anledning dertill förekommer, återkallas;* dock att återkallelsen, som bör införas i länskungörelserna, ej må träda i kraft förr, än *den, som undfått tillståndet, eller*

uppförd antingen i handelsregistret eller det särskilda yrkesregistret, något som uppenbarligen ej blir fallet om registrering af firmaanmälan vägras.

[1]) Jmfr Rabenius Förvaltningsrätt, sid. 213; Blomberg, sid. 301.

biträde, som vid rörelsen användes, *af återkallelsen undfått del*. Att verklig delgifning fordras, så att kungörelsens uppläsande i kyrkorna ej är tillräcklig, torde ej behöfva mer än påpekas. I afseende å *realisation* kan således rörelsen ovilkorligen fortsättas, äfven om vederbörande, efter tillståndets meddelande, beträdes med eller låtit något komma sig till last, som angifver att han *icke besitter* erforderlig *redbarhet* och *ordentlighet*, ända tills återkallelse egt rum och behörigen delgifvits. Mera tvifvelaktigt är det deremot, om rörelsen får fortsättas äfven för det fall, att vederbörande, *derest hans handelsrörelse är af sådan beskaffenhet, som i 2 § N. F. omtalas* (vid andra slag af fast handelsrörelse torde realisation ej kunna ifrågakomma), ej längre besitter de för sådan rörelses utöfvande *erforderliga qvalifikationerna* af *frejd* och *rådighet öfver sig och sitt gods*. För rätt till *realisation* fordras nemligen, som nämndt, att vederbörande skall vara *handlande*; och 10 § 1 mom. N. F. omtalar detta vilkor i sådana ordalag, att lagstiftaren derigenom synes oss hafva stält detsamma *oberoende* af det af vederbörande myndighet meddelade *tillståndet*. Så snart en person *upphör att vara handlande*, får han ej längre fortsätta *realisationen*, äfven om tillståndet icke återkallas. Frågan beror på, huru man besvarar en annan fråga, den om den handlande, *blott derför att han ej längre besitter de i 2 § N. F. uppstälda qvalifikationer, upphör att vara handlande*. I anslutning till hvad vi förut[1]) framhållit beträffande betydelsen af *tillåtlighet* för en verksamhets

---

[1]) Sid. 16.

hänförande till näringsdrift, anse vi oss böra besvara denna sista fråga nekande. Den, som *faktiskt* såsom yrke *utöfvar handel*, är *handlande*, äfven om han ej besitter de qvalifikationer, som erfordras för utöfningen af det slags handel, hvarom fråga är. Nu är förhållandet visserligen det, att den, som utöfvar något af de i 2 § N. F. omförmälda slag af handel, ej får fortsätta med rörelsen, så snart han ej längre har god frejd och rådighet öfver sig och sitt gods, men N. F. *känner ej någon rätt för myndigheterna att hindra fortsättandet af otillåten handel.* Den handlande är således oförhindrad att faktiskt fortsätta sin rörelse, äfven om han ej har de derför erforderliga qvalifikationerna. Han endast riskerar straff. *Fortsätter han sin handelsrörelse, är han emellertid oförhindrad att äfven fortsätta realisationen, vederbörande myndighet obetaget att med laga verkan återtaga tillståndet till realisationen.* Den af oss först uppstälda frågan torde derför böra sålunda besvaras, att, *om den handlande verkligen upphör med sin öfriga handelsrörelse, så snart han ej längre besitter derför erforderliga qvalifikationer, han ådrager sig straff enligt 18 § N. F., om han derefter fortsätter realisationen, äfven om någon återkallelse af tillståndet ej egt rum; men att, om han fortsätter sin rörelse i öfrigt, han visserligen härför är straffbar, men ej för det han samtidigt fortsätter realisationen, så länge återkallelse ej egt rum.* Någon rätt att hindra vare sig otillåten handel i öfrigt eller oloflig realisation hafva, som nämndt, ej myndigheterna, utan enda påföljden är straff.

Vi torde nu kunna öfvergå till behandlingen af de särskilda offentligrättsliga vilkoren för att svenska

undersåtar skola kunna vinna rätt att idka fast handel. Med *fast handel förstå vi, som nämndt, hvarje handel, som icke eger rum under kringförande eller å marknader.* Den fasta handeln sönderfaller i två stora underafdelningar, gross- och minuthandel. Skilnaden dem emellan är den, att *grosshandlaren* i regel försäljer varor i större partier från lager till minuthandlare, under det att *desse* afyttra sina varor direkt till konsumenterna, merendels i mindre partier och från bod eller annat upplagsställe. Skilnaden är för den svenska rättens del, med ett undantag, icke af rättslig betydelse. I afseende på rätten till utöfningen äro nemligen gross- och minuthandel likstälda. Från offentligrättslig synpunkt hafva vi de hufvudsakliga bestämmelserna derom i N. F:s 1, 2, 4 och 6 §§. Det heter i 2 § N. F.: *För rättigheten att idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe etc. fordras såsom vilkor att hafva god frejd samt råda öfver sig sjelf och sin egendom.* Endast såvida minuthandeln *icke* eger rum i bod eller från annat upplagsställe, gälla således *icke* dessa vilkor. Häst- och kreatursbandlare t. ex. skulle således icke behöfva ega god frejd eller råda öfver sig sjelfve och sitt gods. Hvad frejden beträffar torde detta vara obestridligt. Likaså torde den, som är i konkurstillstånd, vara oförhindrad att drifva sådan handel[1]). Deremot gälla uppenbarligen, beträffande gifta qvinnor och omyndiga, icke de vanliga civilrättsliga bestämmelserna om dylika personers rättskapacitet, utan bestäm-

---

[1]) Jmfr Konkurslagen § 35.

melserna i 4 och 6 §§ N. F. Detta framgår dels af ordalagen i 1 § N. F., der det heter: "Svensk man eller qvinna är, med de *undantag och inskränkningar* samt under de *vilkor* i öfrigt, som här nedan upptagas, berättigad att i stad eller å landet idka" bland annat *handelsrörelse,* dels af sjelfva ordalagen i nyss nämnda §§, der det helt allmänt talas om *handel.* Ehuru dylik handel icke behöfver anmälas enligt 9 § 1 och 2 mom. N. F. och något styrkande af mannens eller förmyndarens tillstånd eller någon förbindelse från dem således ej kan på förhand affordras respektive hustrun eller den omyndige, äro de dock, om de utan sådant tillstånd eller förbindelse idka handel af ifrågavarande slag, liksom den, som eljest öfverskrider den näringsrättighet N. F. medgifver, förfallne till ansvar enligt 18 § N. F. Skulle de således blifva tilltalade för idkande af dylik handel, måste de vid mannens eller förmyndarens bestridande kunna styrka, att de haft hans tillstånd, och att han iklädt sig ansvar för deras förbindelse i och för rörelsen. Om innebörden af bestämmelserna i 4 och 6 §§ N. F. skola vi tala i det följande i sammanhang med frågan om vilkoren för idkande af grosshandel och bodförsäljning. Dessa sistnämnda slag af handel äro nemligen, såsom af ofvan återgifna stadgande i 2 § N. F. framgår, obetingadt underkastade förstnämnda vilkor om frejd och rådighet öfver sig och sitt gods. I forna tider deremot hafva de varit underkastade alla de af oss förut omtalade slag af vilkor. Vi vilja nu öfvergå till en särskild behandling af hvart och ett af dessa vilkor.

Burskap.

Af dessa vilkor möta oss först sådana, som afsågo att genomföra arbetsfördelningen mellan land och stad och mellan de olika yrkena inbördes. Det vilkor, som framför allt afsåg att tjena förstnämnda ändamål, var fordran på *burskap*[1]). Redan af de inskränkande bestämmelser, som enligt Visby StL II: 36 gälde beträffande främlingars rätt, framgår indirekt en fordran på, såsom det i nämnda lag kallades, borgerskap. En främling fick bland annat ej uppköpa något i staden och åter försälja det. Uttryckligen fordrades sedermera burskap i MEStL. 15 kap. 1 § Kon. B. Först sedan någon vunnit burskap, "köpe han ok sæli som annar byaman, epter thy i laghbokenne skriffuat staar i köpmala balkanom ok eig för widher sina XL marker til treskiptis"[2]). Fordran på burskap bibehöll sig sedan alltjemt[3]). Burskap behöfde antagligen till en början ej särskildt vinnas af den, som var barnfödd i staden och ej haft s. k. wid-

[1]) Jmfr härom Odhner sid. 22 o. ff., 73 o. ff.; Sillén III: sid. 118; Nordström I: sid. 319 o. ff.; Hildebrand I: sid. 388.

[2]) Ett undantag voro de köpsvenner, som hade sitt och sin vederläggning till mindre än 20 marker. De behöfde nemligen, enligt 15 kap. 10 § Kon. B., ej söka burskap, men hade ändå, enligt 14 kap. 4 § Köpm. B., en viss, om än inskränkt handelsrätt.

[3]) Äfven bosättning i staden fordrades. Det var för öfrigt ej nog att aflägga den stadgade burskapsafgiften, utan man skulle äfven i öfrigt draga borgerlig tunga. Se Patent att ingen utom Vesteråsboerne måge bruga en allmenningzmarcknad um Presstamodz tijd. i Vesterås den 7 Mars 1539, Stiernman I: 56; Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 punkterna 2 och 7, Stiernman I: 72; Mandat om köphandeln den 4 April s. å., Dens. I: 75; Res. på städ:s besvär den 19 Januari 1757 § 2.

herlægning utrikes[1]). Ej heller fordrades burskap[2]) af den, som giftes från annan stad eller från landet med qvinna, som var barnfödd i staden och hade gård der, eller hvars fader haft gård der. "Ær thet eig swa eller haffuer varit, giffui tha bwrskap wt" hette det. Särskild burskapsafgift behöfde ej heller erläggas af dem, som genom arf eller köp blefvo egare till fastighet i staden[3]).

Äfven dessa sjelfskrifna byamän torde emellertid hafva fått anmäla, hvilket yrke de ämnade utöfva, ty det var ej tillåtet att utan anmälan öfvergå från ett yrke till ett annat[4]). Lagen stadgade uttryckligen, att härför burskap skulle ånyo vinnas. Häri inträdde sedermera den förändring, att burskap skulle formligen vinnas af alla. I stadgan om städernas administration och uppkomst i riket den 26 December 1619 punkt 24[5]) föreskrefs, att ingen skulle tillstädjas att bruka någon borgerlig näring antingen med köpenskap eller sin gerning och embete, med mindre han efter Sveriges lag vunnit burskap, hvarefter olika bestämmelser om vilkoren för vinnande af burskap lemnades för den, som vore *född* i staden, *hvad hellre han varit in- eller utrikes*, och för den, som *utifrån* inflyttade. Ibland dessa vilkor var äfven skyldighet för vederbörande att anmäla, hvilket

---

[1]) MEStL. Kon. B. kap. 15 §§ 3 och 5.

[2]) Ibm. § 4.

[3]) Hildebrand I sid. 388; Nordström I sid. 321.

[4]) MEStL. Kon. B. kap. 15 § 2.

[5]) Stiernman I: 747; Jmfr bestämmelsen om förbud för s. k. skottmän, d. v. s. handelsidkare, som i st. f. burskap erlade s. k. skuth, Nordström I sid. 338. Förklaringsplakat öfver några punkter i Örebro Handelsordinantie den 23 Febr. 1615, Stiernman 1: 569.

yrke man ville utöfva[1]). Då sedermera handelsgillen i en del städer bildades, fordrades jemte burskap, att man skulle hafva förenat sig med gillet[2]). Ledamotskap i handelssocietet eller gille blef sedan ett af vilkoren för vinnande af burskap[3]). Handelsordningen den 22 December 1846 qvarstår delvis på denna ståndpunkt. Enligt dess 1 § fordrades ännu burskap för rätt att idka handel i stad. Deremot fordrades ej burskap för rätt att utöfva den i 6 § medgifna handel å landet[4]). Qvinnor skulle hafva tillståndsbevis, § 24 mom. 1. Det faller emellertid genast i ögonen, att den ursprungliga grunden för fordringen på burskap förlorat sin betydelse. N. F. *fordrar ej* heller *burskap* till idkande af handel[5]), *endast anmälan*, då fråga är om grosshandel och bodförsäljning, N. F. § 9 mom. 1 och 2.

---

[1]) Jmfr Allmän Förordning för dem, som här i Riket wilja lära och drifva handelen, den 19 Dec. 1734 §§ 8 och 12, Modée II: 1206.

[2]) Jmfr t. ex. Gefle stads Köp- och Handelsgilles artiklar den 1 Febr. 1712 § 7, Stiernman VI: 93; Sillén V: 153.

[3]) Jmfr Reglemente för Handels-Societeten i Göteborg den 14 Okt. 1734 § 6, Modée II: 1065; Reglemente, hvarefter Handels-Societeten i Gefle, jemte den allmänna Handelsordning, har sig att rätta den 5 Dec. 1738 § 9, Modée II: 1359; Särskildt Reglemente för Handels-Societeten i Ystad den 12 Jan. 1740 § 8, Modée III: 1615. Otydligare uttalar sig Förordningen för köpmansgillet i Stockholm den 28 Juni 1662. För vinnande af burskap skulle man dock hafva *angifvit* sig hos gillet, § 11, Stiernman III: 86.

[4]) Enligt Kongl. Kungörelsen den 7 Febr. 1852 angående ändring och tillägg i 25 § af Handelsordningen skulle deremot den, som erhöll rättighet att å landet öppna salubod, vara bosatt samt mantals- och skattskrifven å den ort, der handelsrörelsen af honom idkades.

[5]) Fordringen på burskap för rätt att idka handel har funnits i alla Europas stater, men har på senare tider merendels upphört. Så enligt *finsk* rätt. Se Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879. I *Frankrike* har i stället trädt skyldigheten att lösa patent, Engelmann sid. 10, Boislisle sid. 2. Enligt den *tyska* Gewerbe-Ordnung § 2 är all skilnad i

Af samma art som fordringen på burskap och egentligen endast den negativa sidan deraf äro de bestämmelser, som gält angående de icke borgerliga ståndens rätt att idka handel. Hvad *bönderna*[1]) angår, framgår af den föregående utvecklingen af deras handelsrätt, att de alltid varit utestängda från idkande af egentlig fast

näringshänseende mellan land och stad upphäfd och enligt § 13 får tillträdet till näringsdrift icke i någon kommun eller för något yrke göras beroende af innehafvandet af borgarrätt. Likaså enligt den *österrikiska* Gewerbe-Ordnung § 7. I *Norge* fordras för rätt att idka handel antingen Handelsborgerskab eller Handelsbrev, det förra för personer af manligt kön, som vilja idka handel i *stad*, det senare för personer af såväl manligt som qvinligt kön, som vilja idka handel å landet, samt för qvinnor, som vilja idka handel i stad. Skilnaden emellan den befogenhet, som härigenom vinnes, är enligt Hagerup (sid. 8), att *kommissionshandeln* är förbehållen *handelsborgarne*, att de *handelsberättigade i städerna* hafva större frihet att handla med spirituösa drycker, att *handelsborgerskap* i städerna medför såväl statsborgerlig som kommunal rösträtt och valbarhet, hvilket icke är fallet med vanligt *handelsberättigande*, att de *handelsberättigade i städerna* hafva kreditupplagsrätt, under det att en sådan aldrig tillkommer landthandlande; samt att det finnes skilnad i beskattningen. I *Danmark* skall till följd af Lov om Haandværks- og Fabriksdrift samt Handel og Beværtning den 29 Dec. 1857 för hvarje köpstad och hvarje amt författas en Vedtægt, som bestämmer hvad som är att anse såsom *bunden* näring. All näring, som icke enligt en sådan Vedtægt förklarats bunden, är *fri*. Fria äro dessutom vissa näringar enligt lag, deribland handel med vissa landtmannaprodukter och alster af husflit och handel med vissa af gammalt frigifna artiklar. För utöfningen af bunden näring fordras i stad *Borgerskab* för män och *Næringsbeviis* för qvinnor samt å landet *Næringsbeviis*. För utöfvandet af fri näring fordras deremot ej vare sig *Borgerskab* eller *Næringsbeviis*. Jmfr Deuntzer §§ 3 och 4. I vissa fall fordras ej *Borgerskab* eller *Næringsbeviis* utan *Kongl. Bevillning*. Ibm. I *Ryssland* är rätten att idka handel fri för alla ryska undersåtar. För idkande af grosshandel fordras emellertid att tillhöra köpmannaståndets första gille. Dithörande personer få drifva handel i hvarje omfång. De, som tillhöra köpmannaståndets andra gille, få endast idka minuthandel och mindre rörelse. Alla, som ej äro antingen hedersborgare, en egenskap, som alls ej har med näringsfriheten att göra, eller tillhöra köpmannaståndet, höra till småborgarnes klass. Leuthold sid. 28.

[1]) Jmfr Mandat om köphandeln den 4 April 1546. Ang. böndernas handel och seglation, se Palmén sidd. 33 o. ff.

handelsnäring. Vidkommande åter *adeln* hade den af gammalt en vidsträckt rätt till försäljning af egna produkter och till uppköp för *egen nödtorft*[1]), "dock wåre städers privilegier oförkränkte". Deremot torde adeln under senare delen af medeltiden lagligen varit afstängd från idkande af egentlig handel, om än till följd af dess magtställning en dylik ordning varit svår att upprätthålla[2]) De uttryckliga förbuden emot adelns handel togo emellertid alltid under denna tid formen af förbud mot landsköp, d. v. s. beträffande *fast handel*, att hålla bodar å landet eller i allmänhet hålla köpmannavaror fala i sitt hus. Hvad stadgandet om förbud häremot i 7 kap. Köpm. B. af ChrLL. angår, är emellertid att bemärka ordalydelsen af ingressens andra punkt: "Ær thet *skattabonde* swa gör, taki konunger saköre; ær thet *frelsis hion*, taki iordæganden saköre." Af ordalagen här ser det ut, som om icke vare sig adeln eller presterna varit inbegripna under förbudet. Redan ofvan[3]) återgifna förbud mot landsköp i den s. k. Vexiö stadga af år 1414 hade emellertid omfattat alla såväl *Lekt* som *Lærd*. Längre fram blefvo deremot förbuden för adeln att idka landsköp uttryckliga[4]) Det första uttryckliga tillstånd för adeln att idka egentlig fast handel förekommer i Mandatet emot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580[5]). Det lyder: *Hvar*

---

[1]) Jmfr Nordström I sid. 350; Naumann sid. 6 anm. 10.

[2]) Samme förf. loc. cit.

[3]) Sid. 45.

[4]) Jmfr Nordström I sid. 351.

[5]) Stiernman I: 299.

ock några af adelen så fattige vore, att de af deras jordagods icke förmådde sig nära och underhålla, med mindre de bedrifva köpenskap, de samme måge flytta in uti städerna och lika som andra borgare blifva under borgarerättighet eller ock hålla oss och Kronan deraf rusttjenst, enär behof görs och lägenheten fordrar, och vele vi Oss härmed hafva förbehållet, hvilket af desse förenämnde tu vilkor Vi dem efterlåte; och skole de icke derför hafva förverkat sköld och hjelm. Att märka beträffande detta tillstånd är, dels att det är ett undantag beroende på vederbörandes särskilda fattigdom och således ej kan anses innebära en allmän tillåtelse för adeln att idka handel, dels att förvärfvandet af burskap uttryckligen fordrades samt dels slutorden, som kunde synas angifva en annan uppfattning af beskaffenheten af förbudet för adeln att idka handel än den af oss angifna, eller att afsigten dermed vore att upprätthålla arbetsfördelningen mellan land och stad. Det torde emellertid snarare vara en erinran om, att burskap ej förändrade status, än något uttryck för den tanken att idkande af borgerlig näring icke anstode adeln, som föranledt ifrågavarande tillägg. Idkandet af handel ansågs nemligen under storhetstiden ej vara af sådan beskaffenhet, och då stod ändock adeln på höjden af magt och anseende. Förbudet för adeln att idka annan handel, som kunde vara borgerskapet och köpstäderna förnär, än hvad deras egna privilegier[1]) förmälde och gamla frihet medgåfve, d. v. s. med egen afvel och till egen nödtorft, qvarstod ännu i 1594 års Ordinantie om

[1]) Johan III:s d. 9 Juli 1569, Stiernman I: 208.

köphandeln[1]). Enligt Nordström[2]) skulle dock förbudet ej längre varit så omfattande som förut. Det skulle nemligen numera endast afsett minuthandel. Deremot skulle adeln genom Sigismunds privilegier samma år fått rätt att idka grosshandel. De af adeln, som ville idka handel, skulle dock draga borgerlig tunga[3]). Sigismunds adliga privilegier torde emellertid aldrig hafva utfärdats[4]); och äfven i öfrigt talar emot Nordströms uppfattning, att Gustaf Adolfs adelsprivilegier den 8 Okt. 1617 ej innehålla något om en dylik rätt[5]). Ej heller gifva ordalagen i Handelsordinantien den 21 Mars 1673[6]), deri adelns rätt till grosshandel först omförmäles, anledning antaga, att dylik rätt enligt föregående lagstadganden funnits. Vi återgifva här lagstiftarens egna ord: "Till det femte, hvad våre egne undersåtar, det vore af hvad ståndspersoner de vara måge, såsom

---

[1]) Stiernman I: 425.

[2]) Nordström I sid. 352 anm. 77.

[3]) Nordström åberopar till stöd för sin åsigt Handels- och Seglationsordningen den 10 Februari 1614 12 §. Af ingressen till § framgår emellertid, att stadgandet endast afsåg konungens och adelns tjenare, och någon annan betydelse torde ej heller böra tillmätas de längre ned använda ordalagen: "Hvarföre vele vi sådane frihet förbudit hafva särdeles att *alla* de som vilja sitta i städerna och bruka borgarenäring med *köp* och *sälg* eller deras arbete och handtverk, ehwars försvar de hafva kunna, hvad heller *de sitta i deras egne hus och gårdar* eller andras, ingen undantagen, skole ock i lika måtto med andre borgare draga stadens tunga" (Stiernman I: 598). De här använda ordalagen kunde visserligen anses afse ej blott tjenare, men i Ordinantien om köphandeln den 12 Okt. 1617 talas uttryckligen om adelns tjenare med egna gårdar, hvadan ifrågavarande bestämmelser ej torde få anses hafva afsett adeln sjelf. Möjligen brukades det att adeln dref handel i tjenarnes namn.

[4]) Naumann Stadsf: R. I. sid. 182.

[5]) Stiernman I: 688.

[6]) Stiernman IV: 11.

ock våre betjente och flere vidkommer, af hvilka borgerskapet förmena sig, emot Lag och Ordinantien, lida vid handeln någon intrång, så kan samma klagan uti vissa mål hafva sina skäl; Men *såsom förbemälte lag och Handelsordinantie, för tidernas omskifte och förändringar skull, icke äro befunne uti allt praktikable, och alltså derföre uti detta fall i ingen fullkommelig exekution satte, mindre vid denne tid synes der hän, som bokstafven vill indigitera, kunna restringeras,* der icke handelen (hvilken likväl ifrån några framfarne konungars, och till närvarande tid, till det gemena bäste, hafver vunnit en märkelig och ansenlig styrka, den vi i lika måtto gerna se förkofrad) märkeligen skulle aftaga och lida men. *Alltså kan samma handel ej så inskränkas, och efter Lagens bokstaf och Handels-Ordinantien i detta mål alldeles förklaras,* utan måste efter deras rätta förstånd, tidernas beskaffenhet och omskiftningar, samt rikets rätta och egentliga intresse, lämpas och adapteras, nemligen att adelen och andra våra betjente (dem undantagandes, som våra och kronans medel uppbära, och under händer hafva) som vilja betjena sig af någon handel, och derutinnan finna deras fördel, kunna och till äfventyrs med större medel och kredit, handeln och hvad der vid dependerar fortsätta än andra, dessa måge, fast de icke vilja vinna burskap, få antingen i *gross* för sig sjelf eller i kompanier med borgare handla. Jemväl och få handla med vexlar, inrätta manufakturer och bruk, reda uti skepp, låta inkomma och handla i gross med salt, vin, spesseri, humle och spannemål samt andra varor efter ridderskapets och adelns privilegier.“ För utöfningen af rättigheten skulle dock utgå några

emot dess handtering proportionerliga onera realia till stadens bästa, der handeln drefves. Denna rätt bibehöll sig sedermera, hvaremot minuthandeln fortfarande var adeln förbjuden; och 1734 års lag fordrar uttryckligen burskap endast för idkande af minuthandel[1]). Frågar man åter hvad detta förbud för adeln att idka minuthandel innebar, kan svaret utfalla på tre sätt. Antingen så, att den, som var adelsman, ej kunde erhålla burskap, eller så, att adelsman ej genom erhållandet af burskap förlorade sitt adelskap, eller så, att adelsman var oförhindrad att med bibehållande af sitt adelsskap erhålla burskap, eller med andra ord att adelsman i sjelfva verket var oförhindrad att utöfva såväl gross- som minuthandel med den skilnad endast, att han för utöfvande af grosshandel ej var underkastad de kompetensvilkor som andra medborgare och ej heller skyldig att gå borgareed utan endast behöfde betala sin kontingent, under det att han, då det gälde att idka minuthandel, ej var bättre ställd än andra. Att den första tolkningen ej haft någon rot i rättsmedvetandet, framgår af de förhandlingar, som föregingo och efterföljde utfärdandet af Kongl. Kungörelsen angående jemkningar i riksståndens privilegier den 6 April 1810[2]).

För den andra åsigten talar visserligen den omständigheten, att det i Mandatet mot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580 ansågs böra sär-

---

[1]) H. B. 4 kap. 1 och 2 §§. Jmfr Adel-Priv. den 16 Okt. 1723 §§ 12 och 19, Modée V: 462; Kongl. Res. på städernas besvär den 28 Aug. 1727 § 31, den 12 Juli 1731 § 31, den 12 April 1739 § 43 och den 7 Juli 1752 § 24. Alla hos Backman under 4 kap. 1 § H. B.

[2]) Jmfr Lundell sid. 182 o. ff.

skildt utsättas om *fattige* adelsmän, att de ej förlorade *sköld* och *hjelm* derför att de togo burskap[1]). Det kunde också ansetts i viss mån oegentligt, om en person skulle egt representationsrätt i två stånd. Dessa omständigheter äro emellertid enligt vår mening ej af bindande beskaffenhet och synas strida mot den vid tillkomsten af ofvannämnda Kongl. Kungörelse den 6 April 1810 rådande uppfattningen. Vi anse oss derför böra åtminstone för ståndsförfattningens senare skeden, då adelsskapets ärftlighet vunnit fullt erkännande, böra antaga den tredje tolkningen[2]). Denna stämmer också bäst öfverens såväl med den ursprungliga grunden för förbudet för adeln att idka handel, hvilken, som vi sagt, var att genomföra arbetsfördelningen mellan land och stad, som dermed att rätten till idkande af grosshandel skulle vara ett *privilegium* framför andra stånd, för hvilkas medlemmar det ju alltid stode fritt att, såvidt de kunde vinna burskap, egna sig åt handelsyrket[3]). Samma frihet, som adeln hade, tillkom äfven enligt ofvan återgifna stadgande i 1673 års Handelsordinantie civila embetsmän, militärer och andra ståndspersoner[4])

---

[1]) Jmfr ofvan sid. 86.

[2]) Jmfr yttrande (återgifvet hos Sillén V sid. 152) af en viss Liljehök, att en adelsman, som blef köpman, *borde* förlora de adliga privilegierna för sig och sina barn.

[3]) Medlemmar af det fjerde ståndet öfvergingo naturligtvis härvid från sitt stånd till borgareståndet, men detta var ju en upphöjelse, undet det att förhållandet skulle varit motsatsen, om en adelsman förlorat sitt stånd genom burskaps vinnande.

[4]) Jmfr Kongl. Res. på städernas besvär den 28 Aug. 1727 § 31, den 12 Juli 1731 § 6 och den 7 Juli 1752 § 24. Hos Backman under 4 kap. 1 § H. B., Danckwardt sid. 195.

med vissa undantag. Med näringsfrihetens införande upphörde också all olikhet mellan adeln och andra vidkommande rätten att idka handel. Handelsordningen den 22 December 1846 fordrade utan åtskilnad för olika stånd burskap för utöfning af såväl gross- som minuthandel, såvidt rörelsen skulle utöfvas i stad. För landthandel fordrades åter ej burskap af någon. N. F. känner ingen skilnad i ansende till stånd.

Hvad slutligen *preståndet* angår, torde beträffande dess medlemmars rätt till handel två olika synpunkter gjort sig gällande. *Dels* gälde nemligen för dem inskränkningar af samma anledning som för öfriga icke borgare, nemligen samhällets intresse af en genomförd arbetsfördelning mellan land och stad. *Dels* har det icke ansetts med deras särskilda ställning förenligt att idka dylik rörelse. Det förra motivet synes under medeltiden hafva varit det i den borgerliga lagstiftningen gällande, uppenbarligen emedan presterna i afseende å embetsutöfningen lydde under *kanonisk* rätt. Det senare åter har haft öfvertaget i senare tiders lagstiftning. Endast såvidt den första synpunkten varit den bestämmande, torde på detta ställe vara platsen att tala om presternas rätt till handel, under det att frågan om inskränkningar för dem i ifrågavarande hänseende från den andra synpunkten torde lämpligen behandlas i sammanhang med frågan om inskränkningar i rätten till handels idkande för embets- och tjenstemän i öfrigt. Den borgerliga lagstiftningens bestämmelser rörande presternas handel under medeltiden äro ganska obestämda. Bestämmelserna i Vexiöstadgan[1]) gälde, som nämndt,

[1]) Se sid. 45 här ofvan.

både *lekt* och *lärd*. Hvad åter angår bestämmelserna i ChrLL, så vidt de rörde fast handel, är att märka, att lika litet som förbudet i 7 kap. Köpm. B.[1]) kan anses afse adeln, lika litet berör det presterskapets rätt. Presterna lära ock under medeltiden drifvit en ganska vidsträckt handel[2]). Särskildt gäller detta om klostren, der ofta bodar funnos[3]). Att det emellertid varit meningen, att presternas handel skulle inskränkas till nödtorftiga uppköp och försäljning af hvad som tillföll dem såsom inkomst, framgår deraf, att Christian I år 1457 ansett sig böra tillförsäkra dem denna rättighet i privilegieväg. Samtidigt stadgades emellertid äfven att, om de ville köpa och sälja som borgare, skulle de "met borgarum skatta och tunga uppehålla" [4]). Med reformationen gjorde sig, som nämndt, en annan princip gällande, hvarom mera längre fram. Undantag från vilkoret om burskap för rätt att idka handel är äfven den rätt att handla med hvad bruksarbetarne behöfde, som efter månget vacklande fram och tillbaka tilläts *bruksegarne*[5]). Att här ingå på några detaljer rörande dessa bestämmelser torde sakna allt intresse.

---

[1]) Jmfr sid. 85 här ofvan.

[2]) Jmfr Naumann sid. 22.

[3]) Jmfr Sillén III sid. 220 och särskildt 229.

[4]) Nordström I: 353.

[5]) Jmfr för senare tider Branting under rubrikerna *bruk* och *handel*. Palmén sidd. 60 o. ff., Handelsordningen den 22 December 1846 § 6 mom. 4.

Vilkor afseende arbetsfördelning mellan handel och förädlingsnäringar.

Om fordringen på burskap kunde sägas hafva afsett att genomföra arbetsfördelningen mellan stad och land, mellan näringsverksamhet och urproduktion, så funnos samtidigt bestämmelser, som afsågo att genomföra en liknande arbetsfördelning mellan stadsmannanäringarnes båda hufvudgrenar, handel och förädlingsnäringar[1]). Redan MEStL innehöll, som nämndt, i 21 kap. Kon. B. förbud för gerningsmän att förena sin rörelse med annan köpslagan; och i 15 kap. 2 § af samma lag och balk stadgades i anslutning härtill *"Ok wari then gerningis man, som ther fore winder bwrskap, vtan honom kunno peninga wæxa, at han wil köpman wardha; gange tha fram for foghaten ok radhmen, ok taki ther widher, ok thy andro widhersæghi, ok winne tha bwrskap a nyo"*. Handtverkare kunde således ej, utan att afstå från sitt förra yrke, blifva handlande. Samma förbud

[1]) Den *tyska* Gewerbe-Ordnung § 3 innehåller numera uttryckligen den bestämmelsen, att det samtidiga utöfvandet af flera yrken är tillåtet och att handtverkare ej äro inskränkta till försäljning af endast egna produkter. För den *österrikiska* rättens del innehåller dess Gewerbe-Ordnung i 9 § den bestämmelsen, att det samtidiga utöfvandet af flere yrken på en gång är tillåtet, så vidt vederbörande besitter de för hvarje yrkes utöfning i lag stadgade qvalifikationerna. Den *danska* rätten har i 6 § af Lov om Haandværks- och Fabriksdrift m. m. en liknande bestämmelse. I *Norge* är förhållandet detsamma. Genom bestämmelsen i Lov om udvidet Adgang til Haandværksdrift i Kjøbstæderne den 14 April 1866 § 2, att Haandværksborgerskab skall kunna förenas med Handelsborgerskab och annan borgerlig näring, med undantag af utskänkning och minuthandel med bränvin, upphäfdes förbudet mot förening af handels- och handtverksborgerskap i Lov om Handelen den 8 Augusti 1842 § 5. Jmfr Hagerup sid. 9 § 3. I *Frankrike* gäller härom Lagen

upprepades sedan alltjemt [1]) och qvarstod ännu i 1734 års lag 3 kap. 3 och 4 §§ H. B. I Resolutionen på städernas allmänna besvär den 19 Januari 1757 § 12 yttras [2]), att Kongl. Maj:t funne lagens rätta förstånd och mening uti Handels-Balkens 3 kapitels 4 § angående frihet för handtverkare att handtverk sitt uppsäga och varda köpmän ej annorlunda kunna och böra vara att anse, än att, när handtverkare ville köpman varda, borgmästare och råd då egde höra stadens borgerskap, eller den del deraf, som målet egentligen anginge, och sedan, vid icke mindre detta än andre burskapsmål, pröfva den sökandes förmögenhet, skicklighet och kunskap i den handel och köpenskap, hvartill han sig anmält, samt deröfver, på samma sätt som lagen uti förbemälte kapitels 1 § vid burskaps vinnande i allmänhet stadgade, och 1734 års Handelsordning samt hvar och en stads handelsordning förmådde, sitt utslag meddela. Hvad åter fabrikörer och manufakturister angår, voro de oförhindrade att jemväl egna sig åt annan borgerlig näring [3]). Genom Handelsordningen

---

den 2—17 Mars 1891, som stadgar: "à partir du 17 avril 1791, il sera libre à toute personne de faire telle négoce ou d'exercer telle profession, art ou métier qu'elle trouvera bon". Äfven enligt *finsk* rätt är kumulation af yrken fri, se Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879.

[1]) Se t. ex. Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 § 6, Stiernman I: 73; Mandat om köphandeln den 4 April s. å., Stiernman I: 85 m. fl. st.

[2]) Modée VI: 4537.

[3]) Jmfr Kongl. Maj:ts Privilegier, gifne handtverkshusen, som här och der i riket inrättas skola, den 18 September 1668 §§ 1 och 6, Stiernman III: 699, samt Förnyade allmänna Manufaktur- och Handtverkeri-Privilegier den 29 Maj 1739 §§ 4 och 5, Modée II: 1540.

den 22 December 1846 §§ 1 och 6 upphäfdes alla dylika inskränkningar[1]) och hafva sedan ej förekommit.

Lärotid och kunskapsprof.

Den svenska medeltidsrätten fordrade ej några kompetensprof för att man skulle få öppna egen handelsrörelse[2]). Såsom ofvan[3]) citerade stadgande ur MEStL 15 kap. 1 § Kon. B. utvisar, behöfdes blott erläggande af burskapsafgiften och afläggande af borgareeden för att få *köpa och sälja som annan byaman.* Annat blef förhållandet efter Sveriges pånyttfödelse genom Gustaf I. Denne hindrades i sina sträfvanden att frigöra den svenska handeln från beroendet af utländingarne icke minst af den infödde köpmannens okunnighet och oduglighet. Han klagade, som nämndt, i sina handelsförfattningar jemt öfver detta förhållande. I Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 § 4[4]) stadgades också, att ingen skulle efterlåtet blifva att drifva någon köpmanshandel, med mindre han hade förstånd uppå sådan handel, som köpenskapen kräfde, och att deruppå skulle i hvar köpstad några förståndige och trogne borgare tillskickade blifva, som uppå sådana

---

[1]) De förbud, som gält att vara borgare i två städer, att idka minuthandel, då man vunnit burskap på grosshandel etc., i allmänhet afseende att genomföra den s. k. handelsparteringen, voro egentligen ej vilkor för rätt att idka handel och kunna derför af oss förbigås.

[2]) Deremot framgår af bestämmelserna om köpsvenner och vederläggning, att det varit sed att först gå såsom biträde, innan man öppnade egen affär.

[3]) Sid. 81.

[4]) Stiernman I: 73.

saker skulle noggrann akt och tillsyn hafva. Bestämmelsen upprepades något utförligare i Mandatet om köphandeln den 4 April s. å.[1]). Ännu talas emellertid ej om någon lärotid eller några andra särskilda kompetensvilkor. Första bestämmelsen om lärotid återfinnes i 1594 års Ordinantia om köphandeln[2]). Der stadgades, att ingen köpsven skulle af sin husbonde få nederlag eller någon hjelp, förrän han i *sex år* redeligen tjenat som dräng, och att dessförinnan han hvarken borde köpslå eller göra skatt i några städer. Förbudet var dock ej så strängt. Det afsåg nemligen, såsom följande punkter visa, egentligen endast rätten att besöka frimarknader i bergslagen och att segla till Norrland. I stadgan om städernas administration den 26 December 1619 § 31[3]) föreskrefs åter, att ingen skulle antagas och hållas för köpsven, som icke lärt att hålla sin köpmansbok och viste att dermed rätteligen umgå. Enligt förordningen för köpmansgillet i Stockholm den 28 Juni 1662 § 11[4]) skulle styrkandet af kompetensen i första hand ske inför detta. Detta ämne behandlades utförligare i Förordningen öfver Stockholms stads styrelse den 12 December 1672. Här stadgas i 21 §[5]), först att alla handelsmän och krämare skulle, efter deras handels beskaffenhet, delas i vissa societeter eller gillen i öfverensstämmelse med handelsparteringen. Vidare skulle den, som ville egna sig åt handelsyrket,

---

[1]) Stiernman I: 84.

[2]) Dens. I: 424.

[3]) Dens. I: 752. På samma ställe talas om inrättande af handelsskolor.

[4]) Dens. III: 86.

[5]) Dens. III: 1075.

tjena först som dräng eller köpsven och derefter som förlags- eller vederlagssven. Ville han sedan blifva sin egen man, skulle han låta antaga sig i handelskollegium "för borgare, under den societet han tjent", hvarefter han fick efter kollegii attest aflägga borgareeden på rådstugan. Enligt Gefle stads köp- och handelsgilles artiklar den 1 Februari 1712 bestämdes lärotiden till minst åtta år. Utförliga bestämmelser i ämnet lemnades i Förordningen den 19 December 1734 för dem, som här i Riket ville lära och drifva handeln[1]). Dess hufvudsakligaste bestämmelser äro följande: Lärogosse skulle vid antagandet vara fylda 15 år gammal (§ 2). Han skulle först tjena på försök, om han vunnit anställning hos kontorshandlare (grosshandlare) ett halft år och, om han trädt i tjenst hos kramhandlare, ett år. Skötte han sig väl under denna tid, kunde han definitivt antagas till lärogosse. Såsom sådan skulle han derefter tjena i sju år. Denna tid kunde dock efter husbondens pröfning minskas med ett eller två år för den, som hade anställning vid kontorshandel och nått mognare ålder, om han gjort framsteg i bokhålleri och språken, "helst om han den tiden behörige prof af dess skickelighet visa gitter". Detsamma gälde om son till handlande, om han före den utsatta tiden visat sig hafva förvärfvat nödig kunskap och erfarenhet (§§ 1 och 2). Efter läroårens slut skulle man tjena som köpsven i fyra år emot lön och vederläggning (§ 5). För att antagas till lärogosse skulle ynglingen hafva lagt någon grund i räknande och skrifvande. Det ålåg

[1]) Modée II: 1204.

derefter husbonden att undervisa lärogossen "så om handelen i gemen, som dertill hörande stycken, det vare sig mått och vigt, mynt och deras förhållande hvart mot annat samt vexelns natur och egenskap, med mera, ej afstängandes honom ifrån någon nödig insigt i korrespondens och böcker". Vidare skulle lärogossen inhemta kännedom om den utländska handeln, varornas natur, och huru de måtte kunna hemtas ur första handen, hvilka råämnen, och hvadan de med största fördel skulle kunna införskrifvas och här upparbetas samt om inrikes ämnen och varor, och hvilka i hvar ort isynnerhet tillverkades, eller kunde tillverkas, samt huru och på hvilken ort de åter med fördel skulle kunna afsättas (§ 4). Då goss- och gesällåren voro ute och köpsvennen ville börja egen handel, skulle han anmäla sig för handelskollegium eller, der sådant ej funnes, hos magistraten med uppgift hvad slags handel han lärt och tänkte idka. Två eller flere erfarne och gode män skulle derpå förordnas att taga köpsvennen i förhör, särskildt i ofvannämnda hänseenden. Funnes han "svarsgill", skulle de lemna honom skriftligt bevis derom. Derefter skulle ansökningen kungöras det handlande borgerskapet i staden, som hade en månad på sig att inkomma med påminnelser. Hade de intet skäligt inkast att göra, skulle vederbörande få vinna burskap på öfligt sätt (§ 8). Dessutom stadgades, att ingen finge drifva annan handel, än den han gitte bevisa sig behörigen lärt och deruppå tjent hafva (§ 12). Den samtidigt utkomna Allmänna lagen innehöll intet om läroår och kunskapsprof. Deremot utvecklades bestämmelserna derom ytterligare i de sär-

skilda reglementen, som utfärdades för de handelssocieteter, som tid efter annan inrättades i olika städer[1]). Genom senare författningar modifierades dessa bestämmelser något. Så stadgades i Kongl. Brefven den 26 April 1771 och den 15 Juli 1803, att i de städer, der handeln vore oseparerad och hvarest någon klassifikation ännu icke skett, minskning i lärotiden finge ske efter omständigheterna i hvarje fall. I Kongl. Brefvet den 25 April 1810 stadgades, att, om någon tjenat en tid på grosshandel och en annan tid på krämarhandel, men ändå sammanlagdt så många år, som erfordrades för att för egen räkning börja sistnämnda rörelse, skulle sådant ej förvägras honom. Slutligen befriades de, som sökte burskap å handel i städer, der handeln ej var klassificerad, genom Kongl. Brefvet den 15 Juni 1825[2]) från handelsexamen. I vissa under en senare tid anlagda städer och några köpingar fick hvar och en der bosatt person drifva hvad slags handel han lärt, utan hinder af handelssocietet eller andra inskränkningar[3]). Handelsordningen den 22 December 1846 fordrade endast att kunna skrifva läsligt och räkna qvatuor species i enkla tal och bråk samt föra bok och räkning på det för handeln i allmänhet öfliga sätt (§ 1). Den, som ville vinna rättighet till handels idkande i stad,

---

[1]) Se särskilda Reglementen för handelssocieteten i Gefle den 5 December 1738 Modée II: 1357, samt i Ystad den 12 Januari 1740 Modée III: 1613. Jmfr äfven Reglemente för handelssocieteten i Göteborgs stad den 14 Oktober 1734 Modée II: 1064.

[2]) Alla nu nämnda författningar finnas införda hos Backman under 3 kap. 1 § H. B.

[3]) Se Danckwardt sid. 186. Ang. Eskilstuna Reglemente den 2 Mars 1833 hos Backman under 3 kap. 5 § H. B. Här fordrades endast att kunna försvarligen skrifva och räkna samt föra ordentlig handelsbok.

skulle derom göra anmälan hos Magistraten och förete de bevis, som i ena eller andra fallet erfordrades för styrkande af behörighet. Magistraten skulle genom handlingarnes delgifvande lemna handelsföreningen tillfälle att deröfver yttra sig inom en månad. Förekom ej någon anmärkning, eller fans gjord anmärkning icke förtjena afseende, skulle Magistraten meddela sökanden burbref eller, der sådant icke egde rum, tillståndsbevis. Samma regler gälde för vinnande af rätt att å landet öppna salubod, blott att anmälan skulle göras hos Konungens Befallningshafvande och att någon handelsförening ej fans att höra. Genom Kongl. Kungörelserna den 18 Januari 1850 och den 7 Februari 1852 gafs åt socknenämnd på landet samma pröfningsrätt, som enligt handelsordningen tillkom handelsförening i stad. Då handelsförening hördes kunde den fortfarande genom förhör pröfva den sökandes kunskaper[1]). Beträffande *qvinnor* stadgades i 5 §, att de skulle förete betyg om försvarlig kristendomskunskap, för att kunna idka de slag af handel som i §:en omtalas. Enligt Kongl. Förordningen angående utvidgad handelsrätt för qvinnor den 11 Mars 1859 kunde de, efter afläggande af enahanda kompetensprof som de, som gälde för män, vinna rätt att idka minuthandel och anlägga salubod å landet. N. F. fordrar inga läroår eller kunskapsprof[2]).

---

[1]) Se t. ex. Reglemente för Handelsföreningen i Norrköping den 26 Oktober 1850 § 10 i Samling af gällande författningar rörande Norrköpings stad af Fr. Hertzman sid. 282.

[2]) Dylika fordras ej heller numera af den i öfriga skandinaviska länder, Tyskland, Österrike och Frankrike gällande rätten.

Att återinförandet af vissa kompetensvilkor på senare tider ifrågasatts, hafva vi förut nämnt[1]).

Frejd, redbarhet och ordentlighet.

Frejdbegreppet[2]), sådant det numera förekommer i vår rätt, eller så, att med att ega god frejd menas att icke genom laga kraft egande beslut *vara frånkänd medborgerligt förtroende*, är af jemförelsevis ringa ålder. Det har nemligen tillkommit först med 1864 års strafflag och Kongl. Förordningen den 20 Januari 1865.

För den äldsta svenska rättens del fans ännu ej begreppet vanfrejd såsom sådant, om än en del brott medförde en viss infami[3]). Ej heller talar vare sig Visby StL eller MEStL om någon fordran på god frejd för att vinna burskap på handel. Den fridlöse kunde emellertid uppenbarligen redan på grund af de rättsverkningar, fridlösheten i allmänhet medförde[4]), ej idka handel. De ärestraff, som så småningom vunno insteg i vår rätt, kunna deremot ej utan vidare sägas hafva medfört en sådan verkan. De voro nemligen oftast af öfvergående natur. Endast i de fall, då enligt något senare tiders rättsuppfattning ärelösheten blef

---

[1]) Se sid. 70 anm. 2.

[2]) Jmfr Anteckningar efter Professor Winroths Rättshistoriska föreläsningar i Straffrätt. Genomsedda och bearbetade af Professor Winroth sid. 24 o. ff.; Nordisk Familjebok art. "Medborgerligt förtroende" och "Vanfrejd" af märket J. H—r.

[3]) Se Winroth loc. cit.

[4]) Dens. sid. 16.

beståndande [1]), kan man ifrågasätta, om ej deri låg ett visst hinder för idkande af handel. De äldsta handelsförfattningarne tala visserligen ej härom, men då det enligt samtliga äldre skråförfattningarne ej gick att idka handtverksrörelse, utan att ega ett godt namn och rykte, deri inbegripet äkta börd [2]), torde man häraf kunna sluta, att samma vilkor gälde äfven för rätt att utöfva det i högre anseende hållna köpmansyrket. Det torde derföre ej vara för djerft att påstå, det den pröfning af förståndige och trogne borgare, som omtalas i såväl Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 [3]), som Mandatet om köphandeln den 7 April s. å. [4]), i praxis äfven kommit att omfatta aspirantens goda namn och rykte. Det första stadgande, som mera tydligt pekar åt detta håll, är det, som återfinnes i 1594 års Ordinantia om köphandeln, att ingen skulle kunna vinna fullkomlig borgarrätt, utan att hafva *bevis, hvar han vore född* [5]) och hos hvem han tillförene *redeligen* tjent [6]). I Förordningen för Köpmansgillet i Stockholm den 28 Juni 1662 § 2 stadgades såsom vilkor för inträde i gillet att vara ärlig borgare [7]). Gefle stads Köp- och Handelsgilles artiklar den 1 Februari 1712 fordrade i 6 § uttryckligen redligt förhållande för rätten att vinna burskap [8]). Fordringen på äkta börd

[1]) Se Winroth sid. 25.

[2]) Jmfr Lundell sidd. 62 och 77; se äfven Sillén II: 210 och 255; III: 123 och 124.

[3]) Stiernman I: 73.

[4]) Dens. I: 84.

[5]) S. k. *bördsbref?* Jmfr Lundell sid. 62.

[6]) Stiernman I: 424.

[7]) Dens. III: 86.

[8]) Dens. VI: 92.

torde emellertid så småningom hafva förlorat sin betydelse. Redan i Skråordningen den 27 Juni 1720[1]), nämnes ej längre detta vilkor och ej heller i senare näringsförfattningar. Det är emellertid att märka, att hvad hittills yttrats om fordran på godt namn och rykte endast afser rätten att öppna en handelsrörelse. Någon förlust af rätten till handels idkande af sådan anledning omtalades, såvidt vi kunnat utröna, aldrig. Genom 1734 års lag och den derpå följande lagstiftningen inträdde delvis nya förhållanden. Visserligen omtalas fordringen på godt namn och rykte ej uttryckligen i vare sig Allmänna lagen eller den samtidiga Handelsförordningen den 19 December 1734; men i den pröfning, som skulle föregå meddelandet af burskap, låg äfven en pröfning i ifrågavarande hänseende. Beträffande kramhandel uttalades detta tydligt i Kongl. Res. på Städernas Allmänna Besvär den 9 December 1766 § 27[2]), der det fordrades "*anständigt förhållande*" för vinnande af burskap å dylik handel. Att härmed menades något mera än att ej vara ärelös torde man kunna taga för gifvet. I denna bestämmelse låg emellertid intet egentligt nytt. Deremot, då enligt Allmänna lagen öfver brottslingar, såsom påföljd för vissa brott afkunnade domar å ärelöshet, bland annat medförde förlust af burskap[3]), var detta en påföljd, som dessförinnan ej haft hemul i lag. Första gången

---

[1]) Inf. hos Backman under 3 kap. 1 § H. B.

[2]) Modée VIII: 7459. Enligt K. F. den 12 Febr. 1820 fick burskap å handel icke beviljas dem, som blifvit dömde till ansvar för lurendrejeri och tullförsnillning öfver ett visst varubelopps värde, se Branting I: 235.

[3]) Winroth anf. arb. sid. 25.

god frejd uttryckligen nämnes såsom allmänt vilkor för rätt att idka handel är, såvidt vi kunnat finna, i Reglementet för Eskilstuna fristad den 2 Mars 1833. Då det emellertid samtidigt talas om, att vederbörande skall hafva gjort sig känd för ett stadgadt och pålitligt uppförande, torde skilnaden mellan hvad sålunda fordrades och fordringarne i allmänhet i Riket så godt som försvinna. Handelsordningen den 22 December 1846 § 1 nämner i ifrågavarande hänseende såsom vilkor endast att ega *god frejd.* Vanfrejden lär emellertid vid den tiden faktiskt inträdt vid åtskilliga brott, som ej enligt lag voro belagda med förlust af äran. Intill utfärdandet af ofvannämnda Kongl. Förordning den 20 Januari 1865 var det nemligen[1]) vanligt att presterna, som hade att utfärda betyg om frejd, utan vidare följde de förteckningar, som lemnades dem af domstolarne på personer, hvilka begått sådant brott, att de ej fingo utan enskild skrift begå Herrans Nattvard, en praxis, hvarigenom vanfrejdsbegreppet fick en mycket stor utsträckning. Bestämmelsen i Handelsordningens 1 § gälde emellertid endast rätten att öppna handelsrörelse. Beträffande den, som redan idkade handel, stadgades i 18 §, att, om han blef sakfäld för brott, som medförde vanfrejd, han skulle, då beslutet derom vunnit laga kraft, anses förlustig handels- och burskapsrättighet; och här torde ej andra brott kunnat komma i fråga än de, som enligt lag medförde *ärelöshet.* Beträffande qvinnor stadgades i 5 §, att de skulle vara välfrejdade. Samma

---

[1]) Enligt J. H—r i artikeln "Vanfrejd".

fordran återfinnes i Kongl. Förordningen angående utvidgad handelsrätt för qvinnor den 11 Mars 1859.

Då N. F. såsom vilkor för rätt att *idka* vissa slag af handel fordrar åtnjutande af god frejd, innebär detta, som nämndt, att personen i fråga, då anmälan sker, skall vara i besittning af medborgerligt förtroende och att han förlorar rätten att fortsätta handelsrörelsen, så snart han genom laga kraft egande utslag förklarats förlustig medborgerligt förtroende[1]). Deremot är det likgiltigt om personen ifråga är dömd till annat straff. Äfven om detta är af den beskaffenhet, att han ej personligen kan utöfva rörelsen, får den utöfvas genom ställföreträdare i hans namn och under hans firma.

Endast då handlande vill vinna rätt till realisation

---

[1]) Äfven åtskilliga utländska rättssystem fordra god frejd för rätten att idka handel. Så den *finska* rätten, enligt hvilken dock vanfrejdad person kan erhålla särskildt tillstånd till handels idkande (K. F. om näringarne den 31 Mars 1879 § 6). Enligt *norsk* rätt fordras "ustraffelig vandel" för all slags handelsrättighet (Hagerup sid. 9). Enligt *dansk* rätt är rätten till idkande af sådan handel, som är fri näring, oberoende af alla vilkor. (Jmfr sid. 84 härförut). För rätt att idka sådan handelsrörelse, som är bunden näring, fordras deremot, att vederbörande ej blifvit dömd till offentligt arbete eller tilltalad för brott, som kan medföra sådant straff. En sålunda från vinnande af handelsrättighet utestängd person kan emellertid få särskildt tillstånd att idka handel och är, om han ej varit dömd till högre straff än förbättringshus och blott en gång varit dömd till sådant straff, fem år efter strafftidens slut berättigad till borgerskap och näringsbevis (Deuntzer sid. 20). Enligt *österrikisk* rätt fordras "Unbescholtenheit" (Canstein I sid. 115 jmfr Gewerbe-Ordnung §§ 5 och 6). För den *tyska* rättens del gäller ej någon allmän inskränkning i detta hänseende (Goldschmidt System sid. 95). Enligt *fransk* rätt är den, som är dömd till vissa frihetsstraff, under strafftiden *"en état d'interdiction légale"* d. v. s. han är oförmögen att utöfva sina civila rättigheter. Till följd deraf kan hvarken han sjelf idka handel eller annan göra det i hans namn (Code pénal art. 29. Jmfr Commercant 1322 samt 1330—1332).

fordras i fråga om *fast handel*, utom god frejd, äfven att hafva gjort sig känd för *redbarhet* och *ordentlighet*.

Viss religion.

I äldre tider, så länge ännu religionen var en anledning till politiska slitningar, gälde i allmänhet, att ingen annan än den, som tillhörde den i ett land herskande religionsformen, fick uppehålla sig der, långt mindre utöfva något näringsyrke [1]). Äfven vårt land har, såväl under den katolska tiden som sedermera, intagit denna ståndpunkt. Det har egentligen varit i näringarnes och krigsväsendets intressen, som religionsfriheten vunnit insteg hos oss. Den har börjat med bekännare af annan *kristen* tro och först långt fram i tiden omfattat äfven okristne, enkannerligen judar. Den har också alltid varit åtföljd af medgifvande af *näringsfrihet*, om än stundom med vissa inskränkningar. Vid tiden för 1686 års Kyrkolag var sålunda näringsfrihet medgifven bekännare af *annan kristen troslära*, såvidt de voro från utlandet hit inflyttade. För härstädes födda personer deremot var fortfarande bekännande af statsreligionen ett vilkor för burskap [2]). Hvad *okristna* angår torde deremot någon näringsfrihet vid den tiden ej hafva varit dem medgifven. Åt-

[1]) Jmfr artiklarne "Religionsfrihet" och "Judar" i Nordisk Familjebok samt Naumann: Sveriges Statsf. R. II: sidd. 285 o. ff. o. III sid. 48 o. ff.

[2]) Kyrkol. 1 kap. 5 §.

minstone fortforo förbuden för judar att vistas i riket. Det samma gälde Zigenare och s. k. Tattare[1]. Det var egentligen först sedan vid 1779 års riksdag konung och riksdag enats om införandet af en större religionsfrihet[2], som en annan uppfattning började göra sig gällande. År 1782 den 27 Maj utfärdades af Commerce-Collegium det första Judereglementet[3]. Jude, som kunde genom pålitligt bevis visa sig vara välfrejdad, fick inflytta i riket och bosätta sig i någon af städerna Stockholm, Göteborg eller Norrköping samt, derest han kunde visa sig, — kläder och husgeråd samt löpande ovisse fordringar oräknade, — sjelf ega i kontanta penningar och vexlar minst 2,000 rdr specie, efter erhållet skyddsbref derstädes idka all loflig handel så i gross som minut, det senare dock endast i öppna bodar. Infödd jude, som ville erhålla skyddsbref, skulle härför ega ett kapital af minst 1,000 rdr specie samt förete pålitligt bevis om god frejd. Minuthandel med vissa uppgifna varor samt handel under kringförande på landsbygden var särskildt förbjuden. Beträffande okristne i öfrigt gälde deremot ej några dylika friheter. Längre fram[4] stadgades dessutom, att jude ej skulle få id-

[1] Kongl. Bref. den 3 och den 29 December 1685 Stiernman IV: 638 och 639; Res. på presterskapets besvär och ansökningar den 22 Okt. 1723 Modée I: 530; Res. på Allm. besvär den 1 Augusti 1727 Modée I: 669; Förordning den 24 Mars 1748 angående hämmande af de s. k. Tartarers och Zigueners samt annat löst folks och lättingars strykande omkring landet Modée IV: 2670.

[2] Art. Religionsfrihet. Odhner Sveriges Politiska historia under Konung Gustaf III:s regering I sid. 573.

[3] Inf. hos Backman under 3 kap. 1 § H. B.

[4] Comm. Coll. Kung. den 6 Dec. 1819, Backman ibm.

ka gross- och minuthandel, med mindre han genomgått läro- och tjenstetid i den ordning, som för hvarje annan sökande funnes föreskrifven. Judarne fingo vidare lof att slå sig ned äfven å andra orter än de tre ofvannämnda städerna[1]. Stadgandet i 16 § af Regeringsformen den 6 Juni 1809, att konungen icke skulle någons samvete tvinga eller tvinga låta utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af hans religion, såvidt han derigenom icke störde samhällets lugn eller åstadkomme allmän förargelse, medförde till en början ej någon ändring i sak vare sig beträffande judar eller andra okristne. Den 31 Augusti 1815 utkom en Kongl. Kungörelse, hvarigenom upprepades ett redan förut i en af Commerce-Collegium den 19 December 1806 utfärdad kungörelse intaget förbud för judar att utan Kongl. Maj:ts särskilda tillstånd inkomma i riket. Genom Kongl. Förordningen den 30 Juni 1838 likstäldes mosaiske trosbekännare i afseende å rätten till näringsåtkomst med andra svenska undersåtar. Redan Kongl. Kungörelsen den 21 September samma år gjorde emellertid häri den inskränkning, att mosaiske trosbekännare endast med Kongl. Maj:ts särskilda tillstånd finge bosätta sig på annan ort inom riket än Stockholm, Göteborg, Norrköping eller Karlskrona. Handelsordningen den 22 December 1846 medgaf mosaiske trosbekännare rätt att idka handel under enahanda vilkor, som gälde för öfriga svenska undersåtar. Dock gälde, såsom naturligt var, för dem ej vilkoren att hafva begått Herrans

---

[1]) Se Kongl. Bref. den 27 Febr., den 29 Maj och den 10 Sept. 1828, Backman loc. cit.

Nattvard och ega kristendomskunskap. Dessutom gälde för dem de bestämmelser beträffande deras näringsrätts inskränkning till vissa städer, som innehöllos i Kongl. Kungörelsen den 21 September 1838 eller som framdeles kunde varda särskildt meddelade. Beträffande andra bekännare af icke kristen religion lade deremot fordringarne på att hafva begått Herrans Nattvard i 1 § och på försvarlig kristendomskunskap i 4 § bestämda hinder i vägen för dem att vinna någon som helst egentlig handelsrättighet. Sedermera hafva mosaiske trosbekännare, som äro svenska undersåtar, genom Kongl. Kungörelsen den 9 November 1854 och Kongl. Förordningen den 26 Oktober 1860 erhållit full frihet att bosätta sig öfverallt inom riket såväl på landet som i städerna.

N. F. känner ej någon skilnad i anseende till religion beträffande rätten till idkande af handel eller annat näringsyrke. Judar äro således i dessa hänseenden fullkomligt likstälda med andra svenska undersåtar och, hvad bekännare af icke kristen religionsform angår, torde detsamma gälla, då de oafsedt religionen torde kunna vara och förblifva svenske undersåtar och vara bosatta inom riket[1]).

Rådighet öfver sig och sitt gods.

Härom heter det i 2 § N. F., att för rätt att idka *grosshandel* eller *bodförsäljning* fordras *att råda öfver*

---

[1]) Se art. "Religionsfrihet".

sig och sitt gods. Betydelsen af orden råda öfver sig och sitt gods torde aldrig hafva varit föremål för något egentligt tvifvel. Dermed menas enligt den allmänna rättsuppfattningen förmågan att med bindande verkan sluta civilrättsliga aftal i allmänhet. Denna förmåga tillkommer i regel hvarje *fullmyndig* person, men kan emellertid vara underkastad vissa inskränkningar. Den, som *afträdt sin egendom till sina borgenärers förnöjande*, kan ej sluta aftal, hvarigenom, under den tid konkursen pågår, någon rättighet upplåtes till den sålunda afträdda egendomen. Ej heller kan *gift qvinna*, ehuru hon genom giftermålet på sätt och vis blir myndig, annat än i ganska inskränkt mån sluta aftal, hvarigenom någon rätt upplåtes till eller i egendom, som mannen förvaltar; och qvinnornas rättskapacitet i allmänhet har i forna tider varit underkastad vissa inskränkningar. Å andra sidan kan äfven den, som ej är fullmyndig, i viss mån sluta förbindande aftal. Deremot vållar det icke någon inskränkning i en persons rättskapacitet, att han står under en annans husbondevälde, såsom t. ex. tjenstefolk och fattighjon. Tvärtom medför till och med inträdandet under annans husbondevälde i visst fall en utvidgad aftalsförmåga (jmfr Legostadgan § 18).

Ej heller medför enligt svensk rätt undergåendet af frihetsstraff någon direkt inskränkning i rättskapaciteten, om än dess utöfvande i viss mån försvåras. Helt naturligt kommer sålunda vår framställning af nu ifrågavarande vilkor att sönderfalla i tre afdelningar, dervid vi först till behandling upptaga frågan i hvad mån iråkad konkurs utgör hinder för idkande af handel, derefter frågan om qvinnors rätt att idka handel och slut-

ligen frågan i hvad män omyndig kan vinna sådan rätt.

Hvad angår den första frågan, eller i hvad mån iråkad konkurs kan utgöra hinder för rätt att idka handel, torde vi kunna fatta oss kort. Detta vilkor omnämnes först direkt i Handelsordningen den 22 December 1846, der det uttryckligen uppställes fordran på rådighet öfver sig och sitt gods. Den låg dock indirekt i den burgenhet, som, såsom vi längre fram skola se, i en del äldre författningar fordrades för rätt att idka handel. Då den, som afträdt sin egendom till konkurs, ej sjelf eger förvalta densamma, utan förvaltningen tillkommer af borgenärerna utsedda gode män eller sysslomän, följer häraf direkt, att konkursgäldenären ej kan annat än som borgenärernas ombud försälja befintligt handelslager, derest han före konkursen öppnat handelsrörelse. Sjelfva rörelsen deremot kan under konkursen fortsättas för konkursboets räkning, till dess redan befintligt handelslager blifvit slutsåldt. Deremot är det en i 18 § N. F. med straff belagd förseelse att *under konkursen* försälja varor, som efter dess öppnande uppköpts. I och med det gäldenären afträdt sin egendom till borgenärernas förnöjande och han således förlorat rådigheten öfver densamma, får han nemligen, enligt hvad vi förut visat, ej fortsätta någon handelsrörelse, och konkursboet å dess sida får ej utan anmälan och uppfyllande från förvaltarnes sida af vilkoren i 2 § N. F. idka sådan handelsrörelse, som der omtalas. Möjligheten af de så mycket öfverklagade långvariga *konkursrealisationerna* såsom medel för osund konkurrens beror uppenbarligen delvis på ett förbiseende häraf. Man har fäst sig uteslutande vid

stadgandena i Konkurslagens dels 48 §, att gode männen, efter samråd med rättens ombudsman och sedan gäldenären hörd blifvit, ega till förekommande af synnerlig förlust för borgenärerna *fortsätta gäldenärens* rörelse, dels 51 §, att borgenärerna ega besluta, att den lösa egendomen, eller någon del deraf, skall säljas *under hand.* Man har deremot förbisett, att båda dessa lagrum, enligt hvad ordalagen tydligt angifva, *endast* handla om afyttring af egendom, som vid konkursens öppnande tillhör boet. Man måste i detta hänseende göra en bestämd skilnad mellan handel och förädlingsverksamhet. En handelsrörelse kan nemligen utan direkt förlust afvecklas utan att nya uppköp behöfva göras, då deremot detta kan vara omöjligt vid fråga om handtverks- eller fabriksrörelse. En rörelse af detta sista slag förutsätter nemligen ofta dels till följd deraf, att en större arbetareskara finnes fast anställd, och dels till följd deraf, att maskineriet derförutan kanske ej kan hållas i gång utan förlust, att tillverkningen bibehålles vid den vanliga qvantiteten. Dessutom äro vid förädlingsrörelse uppköp af råämnen och produkternas försäljning endast bimoment, sjelfva förädlingsverksamheten hufvudsak, så att, då lagstiftaren medgifver en fortsättning af dylik rörelse, deri ovilkorligen ligger en rätt att upprätthålla tillverkningen vid den qvantitativa höjd, den före konkursens början haft. Medgifvandet af rörelsens fortsättande i 48 § Konkurslagen är nu ett *undantagsstadgande*, som tillkommit uteslutande för afvärjande af *synnerlig förlust* för borgenärerna och som derför ej får gifvas vidsträcktare tolkning, än förhållandena nödvändigt kräfva.

Man får således icke blott icke i fråga om handelsrörelse medgifva fortsättningen af befintligt handelslagers afyttrande, i den ordning detta förut skett i gäldenärens rörelse, såvida icke *direkt* förlust genom varornas förstörande, hotande prisfall och dylikt kan befaras, utan man måste äfven strängt hålla på, att rätten att fortsätta rörelsen upphör, så snart de varor, hvilkas fördröjda försäljning kunnat medföra förlust, blifvit afyttrade. Någon rätt att för en handelsrörelse inköpa varor för att möjligen derpå göra vinst finnes deremot ingenstädes i författningarne medgifven ett konkursbo[1]. Att med ifrågavarande medgifvande icke afsetts att göra något väsentligt undantag *från N. F:s bestämmelser* framgår för öfrigt med all önskvärd tydlighet af slutorden *der sådan enligt lag kan ske.* Liksom vi således måste anse ifrågakomna bestämmelse, att *under anslagstiden* gäldenärens rörelse får fortsättas, såvidt fråga är om handlande, icke innebära annat än en rätt att på samma sätt, som förut skett, afyttra boet tillhörig egendom, ej att drifva handelsrörelse, så framgår med all önskvärd tydlighet af ordalagen i 51 § 2 mom. Konkurslagen, att efter inställelsedagen någon annan försäljning än af egendom, som borgenärerna fått till sig af gäldenären afträdd, ej får ega rum. Förvaltare af konkursbo, som i gäldenärens bod eller i gross försälja varor, hvilka under konkursen inköpts[2], öfverträda

---

[1]) Enligt finsk rätt skall särskild anmälan ske, om rörelsen fortsättes för konkursboets räkning. Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879 § 3 mom. 3.

[2]) Uppenbarligen är det det för en tillfredsställande tolkning af N. F. äfven i andra afseenden olyckliga användandet af ordet *försäljning* i 2 § N. F. i stället för ordet *handel* från lagstiftarens sida, som skulle kunna gifva stöd åt en annan mening.

alltså den näringsrättighet, N. F. bestämmer, och äro förty förfallna till straff enligt dess 18 §. Efter konkursens afslutande kan deremot gäldenären på nytt börja sin rörelse, äfven om han ej kan styrka, att han är från borgenärernas kraf fri. I och med konkursens afslutande återvinner han nemligen rådigheten öfver sitt gods. I anledning häraf stadgas också i 21 § 5 mom. af Lagen angående Handelsregister, Firma och Prokura den 13 Juli 1887, att, om konkurs inträffar, underrättelse om den offentliga stämningen skall samtidigt med kungörelsen derom genom rättens eller domarens försorg afsändas till registreringsmyndigheten, för att inskrifvas i handelsregistret och att sådan anteckning sedan skall afföras, då gäldenären visar, att han eger få den afträdda egendomen till sig återstäld, eller konkursen eljest är att anse för afslutad. Att öppna en ny handelsrörelse så länge konkurs pågår, eger en konkursgäldenär icke[1]).

---

[1]) Hvad angår den utländska rätten, så fordrar den *finska* rätten rådighet öfver sig och sitt gods för rätt att idka handel eller annan dermed likartad rörelse i öppen bod, kontor eller annat särskildt försäljningsställe. Kejserl. Förordn. Om näringarne den 31 Mars 1879. Den *österrikiska* rätten uttrycker detta så, att företagaren skall vara berättigad att sjelf förvalta sin förmögenhet. Gewerbe-Ordnung § 2. Enligt *dansk* rätt utgör konkurs hinder för idkande af handel. Detta anses emellertid ej hindra, att en redan före konkursens början förvärfvad näringsåtkomst utbytes mot en annan. Deuntzer sid. 20. I öfrigt hafva vi ej i den utländska rätten, i den mån det för oss varit tillfälle att taga kännedom om densamma, funnit något direkt förbud för konkursgäldenär att idka handel. Enligt *fransk* rätt följer detta emellertid indirekt af förbudet i art. 443 i Code de commerce för gäldenären att förvalta någon del af sin förmögenhet, äfven den, som kan tillfalla honom under konkursen vare sig genom eget arbete eller annorledes. (Boislisle sid. 788). Ij hvad mån samma hinder förefinnes i öfriga af de af oss förut omhandlade främmande länders rätt, kunna vi ej upplysa.

Hvad *qvinnas* rätt att idka handel angår, så kände vår äldre lagstiftning mycket litet till en sådan. Qvinnan var nemligen, så länge handeln hufvudsakligen egde rum medelst utrikes sjöfart och under ständiga faror för rof och öfvervåld, redan af naturen föga lämpad för ett dylikt yrke. Qvinnan intog dessutom på de tidigare utvecklingsstadierna i förmögenhetsrättsligt hänseende en säregen ställning. Från början alldeles utesluten från arf, var hon äfven sedermera i viss mån ogynsamt ställd uti ifrågavarande hänseende[1], något som ej torde varit utan betydelse för möjligheten för henne att skaffa sig rörelsekapital. Dels var qvinnans förmåga att sjelfständigt afsluta rättsärenden i många afseenden kringskuren. Hon var nemligen omyndig, så länge hon var ogift, och saknade således full rättskapacitet[2]. Äktenskapet förändrade visserligen hennes ställning något, men full rättskapacitet fick hon ej. Landskapslagarne innehöllo inskränkande bestämmelser i fråga om hustrus förmåga att afyttra boet tillhörigt gods[3]. Äfven landslagarne hafva enahanda bestämmelser[4]. Deremot saknas motsvarande inskränkning i MEStL; och man[5] har deraf dragit den slutsatsen, att med ifrågavarande förbuds utlemnande afsetts att åt hustru i stad bereda förmåga att afyttra varor i den utsträckning, som en handelsverksamhet kunde kräfva. Att häraf draga den slutsatsen, att en

---

[1]) Nordström II sid. 189 o. ff.; Nordling Ä. B. sid. 295.

[2]) Jmfr Hellner sid 20 anm. 2.

[3]) Dens. sid. 12 anmärkta lagrum.

[4]) MELL Köpm. B. 3 kap. 1 §, ChrLL Köpm. B. 4.

[5]) Hellner sid. 37.

hustru i stad skulle egt rätt att idka handelsrörelse i *eget namn* torde emellertid vara väl djerft. De stadganden i landskaps- eller landslagarne, genom hvilka qvinnas afyttringsförmåga begränsades, innehålla nemligen i sjelfva ordalagen intet, som tyder på, att de afsett annat än att i vissa fall befria tredje man från att särskildt göra sig förvissad om att hustrun hade mannens tillstånd till den försäljning, hvarom fråga vore. Lagstadgandena i fråga kunna nemligen mycket väl tänkas afse endast hustruns rätt att, utan att mannen för hvarje gång försäljning skedde behöfde vara närvarande och gifva sitt samtycke tillkänna, afyttra mindre värdefull lösegendom, och deras uteslutande i MEStL skulle då endast innebära en befogenhet för hustrun att såsom mannens biträde eller ställföreträdare deltaga i hans handelsverksamhet. Eller, med andra ord, tredje man, som påträffade en handlandes hustru i dennes handelsbod, kunde utan vidare presumera, att hon egde mannens samtycke att å hans vägnar drifva affären. Man skulle således ej för den äldre rättens del kunna komma längre än till en rätt att antaga ett sådant bemyndigande, som i 1734 års lag afses med orden: *utan de till köpslagan satte äro* i 1 kap. 8 § H. B., ord, hvilka tydligen afse endast ett generelt bemyndigande från mannens sida att *i hans namn* försälja varor i *hans* affär, ett bemyndigande, som man har rätt att taga för gifvet, om hustru med mannens bevisliga vetskap uppträder som försäljerska i hans bod och dylikt. Ett stöd för denna tolkning finna vi äfven i bestämmelserna i förstnämnda lagrum om giltigheten under alla förhållanden af torgköp. Den omständigheten, att en hustru

uppträdde såsom försäljerska på ett torg, ansågs innebära en så tydlig presumtion om hennes rätt dertill, att tredje man, som inlät sig i affär med henne, kunde en gång för alla befrias från att anställa efterforskningar om hennes behörighet. Denna rättighet att presumera mannens samtycke i vissa fall är emellertid något helt annat än en rätt för gift qvinna att i eget namn idka handel. Att en sådan rätt i det egentliga Sverige[1]) icke funnits, derpå tyder å andra sidan Stadslagens förut omtalade förbud att idka handel utan burskap, jemfördt med de bestämmelser, som funnos om rätten och sättet att vinna burskap, bestämmelser, hvilka uppenbarligen syftade endast på man. Det kan till och med af sistnämnda skäl sättas i fråga, om ens *enka* strängt taget egt sådan rätt, fastän hon eljest kunde ingå fullt bindande aftal. Så länge särskilda qvalifikationer ej fordrades för rätt att idka handel, torde emellertid en enka åtminstone varit oförhindrad att fortsätta mannens handelsrörelse. Att dylikt förekommit visar t. ex. Gustaf I:s die Philippi et Jacobi 1524 meddelade privilegium för Herman Israel och hans hustru[2]), enligt hvilket hon, derest hon öfverlefde mannen, under sin lifstid tillförsäkrades enahanda privilegier som han. Att qvinnor längre fram *i regel* ej ansetts kunna idka handel visar t. ex. Plakatet om handelskompaniet den 25 April 1615, der det uppenbarli-

---

[1]) Då deremot Visby StL. I: 42 talar om "copwif. dat se sic van copelscap ghenere", torde häri ligga ett erkännande af en vidsträcktare rätt för qvinnor att i eget namn idka handel.

[2]) Stiernman I: 8.

gen ansetts böra uttryckligen framhållas, att äfven qvinnor finge ingå i kompaniet[1]). Andra undantag funnos också. Så stadgades i 1623 års Ordning för månglerskor, som sälja allehanda slags sylter, blodkorfvar och pölsor[2]), att ett visst antal dylika månglerskor skulle finnas i hvarje stad. I allmänhet torde det också stått vederbörande myndigheter fritt att för särskilda fall lemna qvinnor tillstånd att idka ett eller annat slag af handel[3]). Samma ståndpunkt som den äldre rätten intager 1734 års lag. Mö stod enligt 19 kap. 2 § Ä. B. under förmynderskap, oafsedt åldern, och kunde således i regeln ej idka handel, ehuru genom den rätt, Kongl. Maj:t tagit sig och som genom Riksdagsbeslutet den 2 Maj 1810, § 31, vann erkännande i lag, att gifva dispens från ifrågavarande bestämmelse, en möjlighet fans att undanrödja detta hinder[4]). Hvad qvinnor i allmänhet vidkommer, utgjorde fordringen på burskap[5]) för rätt att idka minuthandel ett bestämdt hinder för att qvinnor skulle kunna egna sig deråt, och den större friheten att idka grosshandel angick, såsom vi förut påpekat, ej qvinnor. Ej ens någon rätt för enkor att fortsätta af mannen börjad rörelse omtalas ännu. Att emellertid myndigheterna fortfarande ansetts kunna medgifva qvinnor viss rätt att idka handel framgår af förut omtalade Regle-

---

[1]) Stiernman I: 679.

[2]) Stiernman I: 881.

[3]) Jmfr Hellner sid. 93.

[4]) Jmfr Nordling Ä. B. sid. 298.

[5]) Att endast män kunde vinna burskap framgår redan af ordalagen i 3 kap. 1 § H. B., der det hette: "Vill någon burskap vinna, ehvad han är inländsk eller utländsk man" etc.

mente för Stockholms stad den 27 Oktober 1749, der det i 6 art. 8 § heter: "Emedan förut varit brukeligt, att en och annan, särdeles *qvinfolk* som ägt godt namn och rykte, och icke haft något annat näringsmedel att tillgå, fått *Magistratens tillstånd* att med hvarjehanda *smärre krams* försäljande sig försörja, ty varder ock hädanefter sådant tillåtet." Derefter uppräknades de varor, som deras handel fick omfatta[1]). Denna bestämmelse gälde visserligen endast Stockholm, men enligt Danckwardt[2]) voro enahanda medgifvanden tid efter annan meddelade äfven för andra städer. Att *mö* icke kunde erhålla dylikt tillstånd utan föregående myndighetsförklaring får antagas för gifvet. Genom Kongl. Brefvet den 7 November 1777 och Commerce-Collegii Kungörelse den 27 Juli 1778 tillerkändes skeppares och sjömäns hustrur en viss företrädesrätt till utöfvande af sådan handelsrörelse[3]). Af 5 § af Kongl. Förordningen angående vissa omständigheter uti lagsöknings- och utmätningsmål den 28 Juni 1798 synes framgå, att meddelandet af dylika tillstånd vid den tiden allmänt förekommit. Eljest hade det antagligen ej varit af behofvet påkalladt att medgifva bysättning af gift qvinna för gäld, hvilken hon gjort vid utöfning af näringsyrke, som hon efter dylikt särskildt tillstånd fått idka[4]). Handelsordningen den 22 December 1846 fordrade såsom vilkor för erhållande af dylikt tillstånd, utom frejd och

---

[1]) Modée IV: 2895.

[2]) Sid. 190.

[3]) Backman under 4 kap. 2 § H. B.

[4]) Jmfr Kongl. Res. den 28 Febr. 1774 och Kongl. Brefven den 22 Jan. och den 19 Apr. 1790 om tobakshandeln samt den 21 Dec. 1804 om försäljning af talgljus.

försvarlig kristendomskunskap, myndighetsförklaring i fråga om ogift qvinna samt beträffande gift qvinna, att mannen lemnat sitt samtycke och ansvarade för hennes förbindelser. Tillståndet omfattade dock endast vissa arter af handel, nemligen nipperhandel, klädmakeri, mångleri, tobakshandel samt försäljning af nålstolskram. Qvinnas rätt att erhålla dylikt tillstånd gälde dessutom endast *i stad.* Deremot tilläts *enka* att utan vidare fortsätta mannens handelsrörelse, oafsedt af hvad slag den varit och utan afseende å om den utöfvats i stad eller å landet. Genom Kongl. Förordningen den 15 Juni 1858, som tillät ogift qvinna att efter uppnådda 25 års ålder efter endast anmälan blifva myndig, bortföll vilkoret om sådan qvinnas myndighetsförklarande; och genom Kongl. Förordningen den 11 Mars 1859 likstäldes qvinna med man i afseende å rätten att *idka minuthandel* och att *anlägga salubod å landet,* dock att gift qvinna fortfarande skulle hafva mannens samtycke och att han skulle ikläda sig ansvarighet för hennes förbindelser i och för rörelsens bedrifvande, och detta *oafsedt om hon sammanlefde med mannen eller icke.*

Genom N. F. och sedan genom Lagen den 5 Juli 1884 samma myndighetsålder införts för qvinnor som för män, äro könen i allmänhet fullkomligt likstälda i fråga om vinnandet af handelsrättigheter. Endast beträffande gift qvinna gälla särskilda bestämmelser, till hvilka vi nu skola öfvergå.

Om gift qvinna innehåller 4 § N. F. följande stadgande: *Gift qvinna, som med mannen sammanlefver, är oförhindrad att idka handel eller annat näringsyrke, så-*

vida mannen sådant tillåter och ikläder sig ansvarighet för de förbindelser, hon i och för rörelsen kan komma att ingå. Jemföra vi härmed hvad 1 § N. F. innehåller derom, att svensk qvinna är berättigad att idka handel med endast de inskränkningar derefter i N. F. stadgas, framgår det att ofvan återgifna stadgande är att anse såsom ett undantagsstadgande och således måste gifvas en så inskränkt räckvidd som möjligt. Häraf kunna vi *först och främst* draga den slutsatsen, att gift qvinna, *som icke sammanlefver med mannen*, är oförhindrad att under samma vilkor som öfrige svenska medborgare idka handel, oafsedt hvilken rådighet hon i öfrigt har öfver boets egendom. Bestämmelserna i 11 kap. 6 § G. B. spela således härvidlag ingen rol i annat hänseende, än att de kunna dels för hustrun försvåra anskaffandet af rörelsekapital, dels hindra hennes borgenärer att skaffa sig betalning för sina fordringar. Frågan i hvad mån tillgångarne i makarnes bo kunna tillgripas i och för gäldandet af hustruns förbindelser måste nemligen fortfarande afgöras efter äktenskapsrättens vanliga regler. På dessa kunna nemligen N. F:s bestämmelser ej inverka redan derför, att sistnämnda författning är tillkommen i administrativ ordning. Den enda svårighet, som härvid kunde yppas, skulle vara att afgöra, huruvida *gift qvinna, som icke sammanlefver med mannen, äfven om hon ej uppnått den eljest i lag stadgade myndighetsåldern, är oförhindrad att idka handel* utan att behöfva uppfylla de i 6 § N. F. för omyndig stadgade vilkor. För vår del anse vi emellertid obetingadt frågan böra med *ja* besvaras. Qvinnan blir nemligen genom äktenskapet myndig. Hon är t. ex., så snart hon blifvit gift, oför-

hindrad att vidtaga de förfoganden, som erfordras för skötandet af den inre hushållningen[1]), liksom hon oafsedt sin ålder är oförhindrad att omedelbart öfvertaga förvaltningen af den egendom, hvartill förvaltningsrätten blifvit henne i förord eller eljest tillerkänd[2]). Hennes rådighet öfver sig och sitt gods är efter äktenskapet ej underkastad andra inskränkningar än sådana, som härflyta af mannens husbondevälde och målsmanskap. *Vidare* föranleder en restriktiv tolkning af 4 § N. F., att åt ordet *sammanlefver* måste gifvas en så inskränkt betydelse som möjligt. Derunder torde således endast falla det faktiska samlifvet mellan makarne. Ej blott då dessa genom dom blifvit skilda till *säng* och *säte*, utan äfven då mannen bevisligen *förlupit* hustrun eller *aftjenar frihetsstraff*, är hon oförhindrad att idka handel[3]). Svårare blir afgörandet af frågan, när samlifvet skall anses hafva upphört, för det fall att mannen i *lofligt ärende bortrest från hustrun*. Den måste uppenbarligen afgöras efter andra grunder, än då det gäller att bestämma öfver hustruns förfoganderätt öfver boets egendom enligt 11 kap. 6 § G. B.

---

[1]) Jmfr Hellner sid. 77 o. ff.

[2]) G. B. 9 kap. 1 §. Jmfr för öfrigt Nordling Ä. B. sid. 300; Schrevelius III sid. 327.

[3]) Samma rätt att utan mannens tillstånd idka handel tillkommer enligt *finsk* rätt hustrun, derest mannen förlupit eller annorledes öfvergifvit henne eller utstår honom för längre tid än ett år ådömdt frihetsstraff, då makarne äro lagligen skilda till säng och säte och hustrun förestår boet och då hustrun vunnit boskilnad. Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879 § 3. Enligt *norsk* rätt tillkommer enahanda rätt hustrur som äro "aldeles adskilte fra deres Mænd". Enligt *dansk* rätt gäller detsamma, derest hustrun blifvit af mannen öfvergifven eller makarne blifvit skilda till säng och säte. För den *tyska*, *franska* och *österrikiska* rättens del torde i allmänhet domstolsbemyndigande i dylika fall kunna erhållas. von Hahn I sid. 101 anm. Commerçant 1002.

I detta fall inträder nemligen hustruns rätt att till sitt och barnens uppehälle, eller då nöd eljest tränger, afyttra boets tillgångar, oafsedt långvarigheten af mannens frånvaro, så snart blott behofvet är så påträngande, att hon ej kan invänta hans återkomst. Detta är deremot uppenbarligen ej fallet, då fråga är om hustrus rätt att idka handel. Mannens frånvaro i lofliga ärenden medför nemligen ej annan inskränkning vare sig i hans husbondevälde eller målsmanskap, än den nödfallsrätt, som enligt nyssnämnda lagrum tillkommer hustrun. Först då hans frånvaro är af den beskaffenhet, att han ej längre kan genom meddelanden med hustrun något så när jemnt utöfva sin beslutanderätt, torde hon erhålla en vidsträcktare frihet att förvalta boets egendom, och att sjelf råda öfver sin person. Först då torde hon också ega utan hans samtycke öppna och bedrifva handelsrörelse. Det är emellertid härvid att erinra, att hustruns *obekantskap om mannens vistelseort* ej erfordras för att denna frihet skall inträda. Äfven om t. ex. mannen vistas å för hustrun bekant ort i Amerika, torde han få anses urståndsatt att utöfva sin husfaderliga magt och myndighet, och hustrun vara oförhindrad att utan hans tillstånd och förbindelse idka handel. Den mannens frånvaro, hvarom här är fråga, måste deremot vara så *lång*, att ett något så när konstant afbrott i hans magtutöfning kan anses hafva inträdt. Att han förordnat syssloman att under frånvaron vårda boets angelägenheter torde icke spela någon rol. Sammanlefnaden måste ändå anses hafva upphört. Det tillkommer emellertid hustrun att vid sin anmälan om handels idkande förete bevis, som styrka,

att sådana förhållanden äro för handen, att hon äfven utan mannens samtycke får idka egen handel. I 18 § N. F. stadgas nemligen straff för den, som utan *vederbörlig* anmälan börjar handelsrörelse; och af en jemförelse med 9 § 1 mom. N. F. inhemtas, att en dylik anmälan för att vara *vederbörlig* skall vara *åtföljd* af de bevis, som erfordras *på grund af stadgandena i bland andra 2 och 4 §§ N. F.* Att märka är emellertid, att så snart mannen återvänder eller makarne efter skilnadsår flytta tillsamman, hustruns rätt att fortsätta rörelsen omedelbart upphör[1]). Hon måste då, om hon ej vill upphöra med densamma, göra ny anmälan och dervid förete såväl bevis om mannens tillstånd som ansvarsförbindelse från honom.

Sammanlefver hustrun med mannen, måste hon hafva hans tillstånd, och han måste ikläda sig ansvarighet för hennes förbindelser[2]). Hvad denna fordran innebär framgår af en jemförelse med hvad förhållandet skulle varit, om samma bestämmelse ej funnits och fordran på rådighet öfver sig och sitt gods ej heller varit uppstäld såsom vilkor för idkande af de i 2 § N. F. omtalade slag af handel[3]). För att hustrun då skulle kunnat idka dylik handel, hade mannen först och främst måst efterskänka sina anspråk på bestämmanderätt öfver hustruns förfogande öfver sin arbetskraft, i den mån denna måst tagas i anspråk i och för handelsrörelsen. Denna rätt kan han emellertid i regel ej tvångsvis realisera. Dessutom hade hustrun

---

[1]) Jmfr vår framställning i början af detta kapitel sid. 75 o. ff.
[2]) Jmfr i denna del Hellner sid. 92 o. ff.
[3]) Jmfr dens. sid. 89 o. ff.

behöft hans speciela eller generela samtycke till alla föryttringar af egendom, hvaröfver han hade förvaltningsrätten, och för giltigheten af alla förbindelser, för så vidt vederbörande skulle kunna göra sig betald ur dylik egendom, åtminstone under äktenskapets bestånd. I den mån hon åter, till följd af boskilnad, förord eller eljest hade viss egendom under sin enskilda förvaltning, skulle hon fritt kunnat med denna drifva handelsrörelse, såvidt hon kunnat frigöra sin arbetskraft, fortfarande dock utan att kunna på något sätt belasta den del af makarnes förmögenhet, som stode under mannens förvaltning, ens i den mån denna omfattade henne enskildt tillhörig eller gemensam egendom. Genom bestämmelserna i 4 § N. F. har emellertid mannen tvungits att, derest hustru, som sammanlefver med honom, skall få idka handel, till förmån för allmänheten[1]), uppgifva ej mindre den rätt till speciel och efterföljande pröfning af hustruns rättshandlingar, han eljest kunnat förbehålla sig, än äfven det skydd mot familjeförmögenhetens förstörande, som legat i hustruns inskränktare förmåga att afyttra tillgångar och belasta boet med gäld. Genom den ansvarsförbindelse, mannen tvingas att utfärda, kommer han att ansvara för de förbindelser, hustrun i och för rörelsen ingår i lika hög

[1]) Den omständigheten, att de vilkor, som föreskrifvas i ifrågavarande lagrum för gift och med mannen sammanlefvande qvinnas rätt att idka handel, genom sjelfva sin inneböird visa sig vara tillkomna icke i mannens utan i allmänhetens intresse, vara af offentligrättslig art, medför bland annat, att *mannen ej kan tillerkännas någon målsegande rätt i fråga om hustrus öfverträdande af sagda bestämmelser.* Han kan således ej ens härvidlag tvångsvis upprätthålla sitt husbondevälde såsom Hellner synes antaga. Hellner sid. 162.

grad, som för annan under äktenskapet gjord gemensam gäld. Äfven för hustrun innebära emellertid dessa vilkor en viss inskränkning i handlingsfriheten, nemligen för såvidt hon har någon egendom under sin förvaltning. Hennes förfoganderätt öfver denna är nemligen så vida inskränkt, att hon ej utan mannens tillstånd får låta utöfningen af sagda rätt antaga den mera yrkesmässiga formen af handel. Att emellertid af den omständigheten, att 1874 års lagstiftare, då han medgaf hustrun den vidsträcktare förvaltningsrätten öfver viss egendom, ej tillika ändrade ifrågavarande bestämmelser i N. F. 4 §, draga den slutsatsen[1]) att skälet härtill varit, att mannen ansetts hafva lagliga anspråk på att hustrun, då makarne lefde tillsammans, biträdde i arbetet för familj och hushåll, torde vara att gå för långt. Visserligen tyda orden *som med mannen sammanlefver* på att nämnda synpunkt spelat in vid affattandet af 4 § N. F., men, såsom vi ofvan nämnt, anse vi redan innebörden af bestämmelserna i detta lagrum gifva vid handen, att de tillkommit i allmänhetens intresse, eller, med andra ord, att de äro af *offentligrättslig natur*. För dem, som ej känna sig öfvertygade härom, vilja vi emellertid här i förbigående egna frågan ytterligare någon uppmärksamhet. Vid en granskning af 9 och 18 §§ N. F. framgår, att hustrun redan vid anmälan skall förete bevis om mannens tillåtelse. Anmälan om idkande af handel medför emellertid ej någon pröfning från myndighetens sida af vederbörandes behörighet att utöfva handelsyrket. For-

[1]) Jmfr Hellner sid. 94.

dran på att hustrun vid sin anmälan skall förete beviset om tillstånd kan således ej hafva tillkommit i myndighetens intresse. I mannens kan den ännu mindre hafva tillkommit, ty han måste ju derförutan veta, om han meddelat hustrun sådant tillstånd. Den måste således hafva tillkommit i allmänhetens intresse. Häraf måste åter följa, att äfven sjelfva fordran på mannens *uttryckliga* tillstånd måste hafva tillkommit i samma allmänhets intresse. På samma sätt kan fordringen på företeende af ansvarsförbindelse från mannens sida ej hafva annat syftemål än att dels garantera allmänheten den större säkerhet för, att de förbindelser, hustrun för rörelsen ingår, en gång skola inlösas, som redan den omständigheten, att hustrun utöfvar rörelsen med mannens redan i förväg en gång för alla gifna tillstånd innebär[1]), dels för allmänheten underlätta vinnandet af kännedom om att sådant tillstånd verkligen lemnats. För vår åsigt talar dessutom den omständigheten, att hustru, som utan sådant tillstånd idkar handel, enligt N. F:s 18 § ådrager sig straff, och att hennes förseelse enligt 23 § är underkastad *allmänt åtal*. Särskildt det sista skulle uppenbarligen ej varit fallet, om fordringen på mannens tillstånd tillkommit hufvudsakligen i dennes intresse. Hans rätt hade varit tillräckligt skyddad endast genom ett enkelt förbud, ja, till och med

---

[1]) Den omständigheten att mannen lemnat sitt tillstånd till rörelsens utöfvande medför nemligen, att han ej kan bryta de aftal hustrun i och för rörelsen ingått, liksom han redan derigenom skulle blifvit i allmänhet ansvarig för hennes förbindelser i och för rörelsen, äfven om särskild utfästelse härtill icke uttryckligen af honom fordrats. Denna fordran är strängt taget endast en säkerhetsåtgärd, tillkommen för att undvika bråk och missförstånd.

redan genom äktenskapsrättens allmänna föreskrifter. Vi vilja härvid emellertid ej förneka, att styrkan af detta sista skäl något förminskas af den omständigheten, att äfven handelsbetjentes och arbetares förseelser i tjensten, enligt ordalydelsen i 23 § N. F., irrationelt nog äro underkastade dylikt åtal. Det är dock att märka, att något åtal i detta hänseende, utan angifvelse, praktiskt sedt, aldrig kan komma till stånd. De förseelser, som i sjelfva verket komma att falla under 22 §:ns straffbestämmelser, äro nemligen sådana, att det fordras åtminstone angifvelse från husbondens sida för att vederbörande åklagare skall kunna och våga antaga, att en förseelse verkligen egt rum. Han riskerar nemligen eljest att vederbörande näringsidkare förklarar hvad åklagaren menar vara en förseelse hafva skett med näringsidkarens goda minne. Ej heller på orden: "som med mannen sammanlefver" torde få läggas allt för stor vigt. Hustru, som icke sammanlefver med mannen, kan nemligen, särskildt vid skilnad till säng och säte, hafva så pass vidsträckt förvaltningsrätt, att faran för att eventuela fordringsegare ej skola få ut sitt i viss mån minskas[1]), och således mindre skäl finnes att i deras intresse fordra mannens tillstånd[2]).

---

[1]) Jemför Hellner sid. 87.

[2]) Annat är uppenbarligen förhållandet i de länder, der lagarne ej fordra, att mannens tillstånd skall styrkas vid rörelsens anmälande, och der tillståndet ej ens behöfver vara uttryckligt. Så i *Tyskland*, Allg. deutsch. Handels-Gesetzbuch Art. 7 (jmfr t. ex. von Hahn sid. 99); i *Österrike*, Allgemeine Handelsgesetzbuch art. 7 (jmfr Canstein I sid. 117), och i *Frankrike* Code de Commerce art. 4 (jmfr Boislisle sid. 8). Här har uppenbarligen den privaträttsliga synpunkten öfvervigten, särskildt som egendomsgemenskap mellan makarne ej alltid förekommer, och mannens tillstånd derför icke gifvet behöfver hafva någon ekonomisk betydelse för hustruns eventuela fordringsegare.

En annan fråga är om och på hvad vilkor hustru, som sammanlefver med mannen, för den händelse *han ännu ej uppnått myndig ålder* eller är *förklarad omyndig,* kan vinna tillstånd att idka handel. Att hustru som sammanlefver med en *afvita* man, ej kan vinna någon handelsrättighet, synes oss sjelfklart. En sådan man kan ju ej meddela ett giltigt tillstånd eller ikläda sig någon förbindelse. Frågan förlorar emellertid sin udd derigenom, att en afvita man, enligt 19 kap. 4 § Ä. B., kan och skall ställas under förmyndare. Är nu mannen på ett eller annat sätt omyndig, kunna två olika kombinationer tänkas. Det kan nemligen antingen vara hustrun[1]) eller någon annan, som har förmynderskapet om hand. Är det *hustrun,* torde hon redan i analogi med grunderna för stadgandet i 22 kap. 4 § Ä. B., att förmyndare ej må sjelf handla till sig något af den omyndiges gods, vara förhindrad att låta mannen lemna henne tillstånd och ikläda sig någon ansvarighet för hennes förbindelser. Ännu oformligare vore det, att hon sjelf såsom förmyndare direkt meddelade tillståndet ech utfärdade ansvarighetsförbindelsen. Å andra sidan torde hon ej, emot det uttryckliga stadgandet i 4 § N. F., utan sådant tillstånd eller ansvarighetsförbindelse kunna idka någon handel, i synnerhet om man, i likhet med oss, antager sagde stadgande vara tillkommet icke i mannens utan i allmänhetens intresse[2]). Vill hustrun under angifna förutsättning vinna

---

[1]) Något absolut hinder härför torde ej finnas. Jmfr Holm 1891 sid. 456.

[2]) Den *finska* rätten, som uppställer mannens tillstånd och ansvarighet såsom regelmässigt vilkor för att hustrun skall få idka handel,

rätt att idka handel i sitt namn, måste hon uppenbarligen frånträda förmynderskapet. Detta resultat förefaller emellertid onekligen något egendomligt, om man betänker, att mannen med hennes tillstånd och under hennes ansvarighet för hans förbindelser enligt 6 § torde vara oförhindrad att vinna handelsrättighet. Hustrun, såsom förmyndare för mannen, kan meddela denne en rättighet, som hon ej kan utöfva sjelf. Är mannen under annans förmynderskap än hustruns, torde såväl mannen med förmyndarens tillstånd kunna lemna hustrun sitt tillstånd som ikläda sig ansvarighet för hennes förbindelser i och för rörelsen, som förmyndaren kunna å mannens vägnar meddela hustrun sådant tillstånd och utfärda ansvarighetsförbindelsen. Härigenom öppnas visserligen en utväg för förmyndaren att undvika den risk gent emot blifvande fordringsegare, som han enligt 6 § N. F. skulle löpa, derest tillståndet meddelades mannen; men denna omständighet torde ej föranleda något undantag från de vanliga reglerna om förmyndares behörighet. Ej heller torde man få tillmäta någon afgörande betydelse deråt, att 4 § N. F. endast talar om *mannen*, ty detta är uppenbarligen endast en denominatio a potiore.

---

medgifver uttryckligen undantag från denna regel, för den händelse mannen är ställd under hustruns förmynderskap. För den *franska* rättens del kan möjligen en brist i angifna hänseende upphjelpas genom auktorisation af domaren, jmfr Commerçant 1072—1078. Så äfven enligt *österrikisk* rätt, Hasenöhrl sid. 39. För den *tyska* rättens del synas meningarne vara delade, jmfr von Hahn sid. 100, Goldschmidt, System sid. 101. Något sådant kompletterande genom domstolen känner ju ej vår rätt. Gift qvinna, som sammanlefver med mannen, kan i *Danmark* ej vinna rätt att idka handel, Deuntzer sid. 19. Detsamma torde vara fallet i *Norge*. Lov ang. Handelen den 8 Aug. 1842 § 2.

En följd af bestämmelserna i N. F:s 2 och 4 §§ är att qvinna, som före äktenskapet idkat handel, ej eger utan vidare fortsätta denna rörelse efter äktenskapets ingående. Genom äktenskapet förlorar hon rådigheten öfver sig och sitt gods och får således ej idka handel utan mannens tillstånd och hans ansvarighet för hennes förbindelser. Hon får ej heller, enligt 18 § N. F., idka handel utan *vederbörlig*, d. v. s. *af föreskrifna bevis åtföljd* anmälan i de fall, då sådan är föreskrifven. Vill hon efter äktenskapet fortsätta af henne före detsammas ingående började grosshandel eller bodförsäljning, måste hon alltså göra ny anmälan och dervid förete intyg om mannens samtycke och hans åtagande att ansvara för hennes förbindelser[1]).

En annan fråga är, om mannen i någon mån kan begränsa sin ansvarighet. Att han ej kan inskränka den till visst belopp, synes oss tydligt framgå af ordalagen i 4 §. Han måste ansvara för hennes förbindelser, så snart de äro ingångna i och för rörelsen, oafsedt beloppet. Deremot kan det sättas ifråga, om han icke kan inskränka sin ansvarighet till visst slag af rörelse, och huru långt han härvid får gå. Den första frågan torde utan tvifvel kunna besvaras med ja. Lagstiftaren använder uppenbarligen i 4 § ordet rörelse i bestämd form just för att beteckna, att ansvarigheten afser endast den rörelse, till hvars utöfning hon med företeende af vederbörligt tillståndsbevis anmält sig. Denna anmälan måste på grund af bestämmelserna i 2 och 9 §§ uppenbarligen inne-

---

[1]) Deremot behöfves ej ny firmaanmälan.

hålla uppgift, huruvida den anmälande vill idka grosshandel eller bodförsäljning eller båda tillika. Lagstiftaren har nemligen allt för tydligt skilt dessa handelsgrenar åt, för att t. ex. en anmälan om grosshandel skulle innebära tillstånd till bodförsäljning och tvärtom. I anslutning härtill stadgas också i 17 och 18 §§ af Lagen angående handelsregister, firma och prokura den 13 Juli 1887, att firmaanmälan skall innehålla uppgift om rörelsens allmänna beskaffenhet. Så till vida torde också mannen kunna inskränka sitt tillstånd och dermed sin ansvarighet för hustruns förbindelser. Således, om hustrun endast haft tillstånd att idka bodförsäljning och det oaktadt företager sig att systematiskt[1]) i gross försälja af henne inköpta varor, eller tvärtom hustru, som endast haft tillstånd att idka grosshandel, öppnar bod eller i detalj eller mindre qvantiteter till allmänheten utbjuder varor från annat med bod jemförligt upplagsställe, blir ej blott hon straffbar, emedan hon öfverskridit sin handelsrättighet, utan mannen å sin sida blir också fri från de förbindelser, hon ådragit sig i och för den rörelse, hon sålunda oloftigen utöfvat. Svårare blir att afgöra, om mannen, utöfver hvad skilnaden mellan grosshandel och bodförsäljning tillåter, kan inskränka sitt medgifvande och sin ansvarighet, om mannen kan låta sitt medgifvande omfatta t. ex endast tobakshandel eller endast viktualiehandel o. s. v. För vår del tro vi detta. Ordalagen i N. F:s ifrågavarande § synas nemligen ej lägga något hinder i vägen derför, och för mannen är

---

[1]) Tillfälliga afyttringar i parti torde ej förändra rörelsens karakter.

det ett så vigtigt intresse att kunna inskränka sitt medgifvande till sådan handel, som han anser hustrun förstå, att det ej utan uttryckligt stöd af lag får uppoffras. Tydligt är, att om tillståndet icke uttryckligen innehåller, hvilka varor det omfattar, utan endast med någon allmänt känd benämning angifver rörelsens beskaffenhet, det måste anses omfatta alla slag af varor, som vanligen äro föremål för en dylik rörelse. Om t. ex. mannen gifvit hustrun tillstånd att idka minuthandel med tobak, måste ett dylikt tillstånd anses omfatta ej blott alla varor, i hvilka tobak ingår som råmaterial, utan äfven pipor, cigarrmunstycken o. dyl. Till och med käppar äro varor, som så ofta försäljas i tobaksbutiker, att mannen ej gerna torde kunna undandraga sig att deltaga i betalningen af det lager sådana, hustrun kan hafva inköpt, om dylikt komme i fråga.

Inom de af tillåtelsen angifna gränser ansvarar nu mannen för de förbindelser, hustrun i och för rörelsen ikläder sig, utan att härför erfordras mannens speciela samtycke till hvarje särskild rättshandling. En följd af denna begränsning är för det första, att, om t. ex. hustrun med penningar, som mannen lemnat henne i och för rörelsens drifvande, olofligen betalt gäld, som hon i annat ändamål iklädt sig utan hans samtycke, mannen i enlighet med grunderna för stadgandet i 11 kap. 6 § G. B. kan fordra återgång af betalningen. Deremot torde, *såvidt ej omständigheterna i öfrigt bort föranleda annat antagande*, det vara nog att hustrun för tredje man *uppgifvit*, att förbindelsen afsåge hennes handelsrörelse (t. ex. vid lån) eller att den ingåtts för inköp af sådana varor, som omfattas af rörelsen, för

att tredje man skall vara skyddad i sin rätt till betalning. Han kan nemligen ej vara skyldig att kontrollera, att hustrun verkligen i sin rörelse använder de penningar, hon lånat, eller de varor, hon borgat.

Just den omständigheten, att tillståndet är föregående och generelt, fordrar emellertid ett så vidt möjligt noggrant bestämmande af hvilka slags förbindelser, som äro att anse såsom ådragna i och för rörelsen. Frågan härom faller visserligen, strängt taget, inom den rena äktenskapsrättens område, och N. F. har, såsom vi förut nämnt, såsom administrativ författning ej kunnat direkt medföra någon ändring i allmän lag, men, då fordringen på mannens tillstånd och ansvarsförbindelse tillkommit i allmänt intresse, måste också detta intresse tillerkännas afgörande betydelse vid en tolkning af ansvarets innebörd. Så långt allmänhetens berättigade intresse af att hustrun skall kunna uppfylla sina handelsförbindelser skäligen kan anses sträcka sig, så långt måste också mannens ansvarighet presumeras sträcka sig, och skulle tillåtelsen eller förbindelsen innehålla någon uttrycklig inskränkning härutinnan, är hustrun ovilkorligen saker till straff, om hon det oaktadt idkar handel[1]). Vid frågans bedömande kunna vi emellertid till en början alldeles bortse från sådana i och för rörelsen ådragna förbindelser, som äro att hänföra till deliktgäld[2]). Bestämmelserna i 4 § N. F. afse nemligen endast sådana för-

---

[1]) Deremot kan mannen ej emot en sådan inskränkning förpligtas till större ansvar, än han åtagit sig.

[2]) Mannens skyldighet att betala dylik gäld med det gemensamma boets tillgångar torde ingen vilja sätta i fråga.

bindelser, som hustrun *ingår*. Beträffande åter detta slag af förbindelser, kunna vi skilja mellan sådana, som hustrun *direkt* ikläder sig i och för rörelsen t. ex. betalningsskyldighet för borgade varor, lån af förlagskapital, lön åt biträden, hyra för lokal etc., och sådana som endast *indirekt* afse densamma. Endast till de förstnämnda torde mannens ansvarighet sträcka sig. Om t. ex. en hustru, som fått mannens tillstånd att idka handel, för upplånande af behöfligt rörelsekapital anlitat tredje man såsom trassent på sina vexlar, och denne till gengäld betingat sig samma återtjenst af henne beträffande sina vexlar, kan mannen aldrig komma att ansvara för dylika af hustrun i tredje mans intresse ingångna förbindelser, äfven om man ej finge anse förbudet för gift qvinna att ingå borgen i 10 kap. 13 § H. B. tillämpligt på ett dylikt fall. Detsamma gäller tydligen om förbindelser, som hustrun ådragit sig genom att utan mannens särskilda tillstånd ingå bolag med tredje man. Mannens tillstånd grundlägger nemligen ett undantagsförhållande beträffande rådigheten öfver boets egendom, som ej får gifvas större utsträckning, än grunden för dess tillkomst nödvändigt kräfver. Beträffande åter de förbindelser, hustrun *direkt* iklädt sig i och för rörelsen, kunde det i första ögonblicket synas, som om beträffande dessa mannens ansvarighet obetingadt finge antagas för gifven. Så är nog också i allmänhet fallet, såvida de uteslutande afse rörelsen, och detta, såsom vi förut framhållit, oafsedt beloppet. Om deremot en förbindelse, som hustrun iklädt sig i och för rörelsen, *tillika i sig innesluter ett annat spekulationsmoment* och *förbindelsen ej kan delas,*

torde denna omständighet vara tillräcklig att upphäfva mannens ansvarighet i dess helhet. T. ex.: En hustru, som fått mannens tillstånd att idka bodförsäljning, kan väl ej anses alldeles oförhindrad att köpa ett hus, inrymmande nödiga lokaler och magasin etc., och detta äfven om lägenheten vore större och rymligare än behofvet nödvändigt kräfde. Men om hon köpte ett hus med flere lägenheter, i afsigt att genom uthyrning af hvad hon icke behöfde skydda sig för förlust eller rent af göra vinst, torde mannen helt och hållet kunna undandraga sig gäldandet af hustruns förbindelser i och för ett dylikt köp. Den befogenhet, som hustrun vinner genom tillståndet att idka handel, innebär nemligen, som nämndt, ett undantagsförhållande, som ej får utsträckas öfver det nödvändiga. Härtill kommer, att det ej går att uppdela mannens ansvarighet, så att den komme att omfatta endast så stora delar af förbindelserna, som rimligen kunde anses belöpa på den lägenhet, hustrun afsett för sin affär. Deremot, om t. ex. en hustru, som erhållit mannens tillstånd att idka grosshandel, inläte sig i s. k. terminsaffärer, torde, oafsedt frågan om utkräfbarheten i allmänhet af de förbindelser, hon i sådant afseende ingått, mannen endast vara fri från ansvarighet för desamma i den mån ej varor till henne verkligen levererats. Äfven i detta fall träder visserligen ett för den egentliga handelsrörelsen främmande spekulationsmoment till, men förbindelsen är delbar.

I sammanhang med frågan om hvilka förbindelser, som skola anses ingångna i och för rörelsen, torde vi böra egna några ord åt den om bevisskyldigheten i

tvifvelaktiga fall. Är det *tredje man,* hvilken fordrar betalning af mannen, som skall bevisa, att den förbindelse, hans kraf afser, är ingången i och för rörelsen, eller är det *mannen,* som, om han vägrar betalning, skall styrka, att förbindelsen icke är ingången i och för rörelsen? För den förra åsigten talar *dels* att mannens ansvarighet för hustruns förbindelser i detta fall är ett undantag från hans på målsmanskapet grundade förvaltningsrätt, och *dels* den omständigheten, att det är lättare för tredje man att styrka, att förbindelsen är ingången i och för hustruns rörelse, än för mannen att styrka motsatsen. Så t. ex. behöfver tredje man, enligt hvad vi ofvan yttrat, beträffande penningar, som hustrun lånat, endast visa, att hon uppgifvit sig ämna använda dem i och för sin affär, beträffande utborgade varor, att de varit af det slag hennes rörelse afser o. s. v. Å andra sidan är det endast en följd af de vanliga bevisreglerna, om man ålägger mannen, som ju måste göra invändning i det ena eller andra afseendet, skyldighet att styrka rigtigheten af sin invändning. Ett afvikande från det vanliga i afseende å bevisningen hade derför kräft ett tydligt uttalande i den rigtningen af lagstiftaren, t. ex. genom ordalag sådana som: ikläder sig ansvarighet för de förbindelser, hon kan *visas* hafva i och för rörelsen ingått. Härtill kommer, att den *snabbhet,* handelsaffärer i allmänhet anses fordra, i viss mån torde böra befria tredje man från att draga någon *särskild* försorg om bevisning beträffande de affärer, han gör med qvinna, som veterligen med mannens tillstånd idkar handel. För vår del äro vi derför af den åsigten, att det är man-

nen, som skall förebringa den bevisning, som skall kunna befria honom för gäldandet af hustruns förbindelser, såvidt de af tredje man påstås vara ingångna i och för rörelsen.

Att mannens tillstånd för hustrun att idka handel, liksom hans ansvarsförbindelse, skola lemnas i skriftlig form, synes oss otvetydigt framgå af stadgandet i 9 § 1 mom. N. F. Det är således ej nog, att två ojäfviga personer utfärdat ett intyg, att mannen i deras närvaro förklarat sig tillåta hustrun att öppna handelsrörelse och ikläda sig vederbörligt ansvar för hennes förbindelser, såsom vi en gång sett hafva skett. Beviskraften hos ett sådant intyg är tydligen allt för ringa.

Att mannen kan återkalla sitt sålunda meddelade tillstånd, synes oss ej böra vara föremål för tvifvel. Frågan är endast, i hvilken form ett dylikt återkallande skall kungöras för att vara giltigt emot tredje man. N. F. talar ej derom, men att en enkel tillsägelse till hustrun ej räcker, är klart. Ej heller förslår ett kungörande i tidningarne utan vidare. Deremot torde för vissa fall bestämmelserna i Lagen om handelsregister, firma och prokura den 13 Juli 1887 öppna en utväg.

Enligt 4 § i nämnda lag skall den myndighet, hos hvilken handelsregistret föres, ofördröjligen låta kungöra innehållet af anmälan, som i registret intages, såväl i allmänna tidningarne som ock i den stads tidning, der myndigheten har sitt säte, eller, om flera tidningar der utgifvas, i den af dessa, der allmänna påbud för staden vanligen meddelas. Enligt 21 § 1 mom. åter skall i samma ordning, som är föreskrifven för anmälan

om firma, anmälan göras, derest ändring sker i något förhållande, hvarom inskrifning skett i handelsregistret. Då nu enligt 8 § anmälan *i allmänhet* skall ske om öppnande af handelsrörelse och sådan anmälan enligt 9 § 3 mom. N. F., derest den är åtföljd af vederbörliga intyg, ersätter anmälan, enligt 1 och 2 mom. i samma §, torde det ex analogia vara tillräckligt för mannens fredande för ansvar för hustruns förbindelser, om han till handelsregistret gör anmälan, att den af hustrun med hans tillstånd idkade handelsrörelsen *upphört*. Något hinder för en sådan anmälan från *mannens sida* torde ej ligga i stadgandet uti 21 § 2 mom. af ofvannämnda lag att, om rörelse upphör, anmälningsskyldigheten skall åligga den, *som vid den tiden utöfvade rörelsen*, ty dels är här endast fråga om hvem *skyldigheten* att anmäla åligger, ej om *rättigheten* dertill, dels har mannen, i och med detsamma han för hustrun tillkännagifvit sin återkallelse af tillståndet, gentemot henne återinträdt i utöfningen af sitt målsmanskap äfven i den del, han genom tillåtelsen att idka handel afstått från detsamma. Gentemot tredje man upphör synbarligen mannens ansvarighet från det kungörelsen om hans anmälan om återkallelsen blifvit i *ortstidningen*[1]) införd. Enligt 8 § i ifrågavarande lag, jemförd med bestämmelserna uti 2 § af Kongl. Förordningen om handelsböcker och handelsräkningar den 4 Maj 1855, finnes det emellertid arter af handel, angående hvilka anmälan ej eger rum till handelsregistret. Hit höra mångleri och annan sådan mindre handelsrörelse samt sådana arter af handel, som sammanhänga med jordbruket. I fråga om dylika arter af handel kan

[1]) Jmfr samma lag § 7.

mannen ej undgå, att gent emot tredje man styrka, att denne på något sätt haft särskild kunskap om återkallelsen för att blifva fri från sin ansvarighet för hustruns till honom utfärdade förbindelser.

I likhet med gifta qvinnor äro de personer, som *ännu ej uppnått myndig ålder* eller som af ett eller annat skäl blifvit *förklarade omyndige*, i saknad af den fulla rådigheten öfver sig och sitt gods. Bestämmelserna härom tillhöra emellertid i allmänhet förmynderskapsrätten[1]. Endast då för att en omyndig skall ega rätt att idka handel den allmänna förmynderskapsrättens bestämmelser undergått vissa modifikationer, kunna de komma att direkt utgöra föremål för vår afhandling. I afseende å omyndigs rätt att idka handel kunna vi särskilja tre olika system. Det *första* af dessa system låter frågan om omyndigs rätt härutinnan i regel uteslutande bero af den allmänna förmynderskapsrätten och inskränker sig till att i det allmännas intresse för vissa fall uppställa inskränkande vilkor[2]. Det *andra* systemet meddelar i myndlingens intresse vissa särskilda inskränkningar i möjligheten för myndling eller för andra att i hans namn idka handel[3]. Det *tredje*

---

[1]) Jmfr Nordling Ä. B. afd. III.

[2]) Så den tyska rätten. Se Gewerbe-Ordnung § 1. Jmfr Engelmann sid. 57 o. ff.; Goldschmidt, System sid. 98 o. ff.; Bürgerlisches Gesetzbuch §§ 3 och 4. Enligt tysk rätt kan sålunda antingen den, som är omyndig, sjelf med bifall af sin fader eller förmyndare och med tillstånd af vederbörande domstol idka handel; eller också kan handeln utöfvas i myndlingens namn af någon, som har laga rätt att företräda honom; eller slutligen, så vidt fråga är om den som ännu ej uppnått den lagstadgade myndighetsåldern, kan denne utverka sig en Volljährigkeitserklärung.

[3]) Så den *franska* rätten, som tillåter minderårig att *sjelf* företaga handelsärenden utan särskild kontroll, men förbundit vinnandet

systemet uppställer i allmänhetens intresse särskilda offentligrättsliga vilkor för att en omyndig skall kunna vinna handelsrättigheter. Till detta system är, såsom vi nedan skola visa, den moderna svenska rättens bestämmelser att hänföra.

En stor del af våra äldre lagar innehöllo förbud att köpa något af bondens barn[1], Dessa inskränkningar berodde emellertid ej endast på, om barnen voro minderåriga utan afsågo öfver hufvud taget alla barn, så länge de tillhörde faderns husfolk. Samma förbud upprepades i Lands-[2]) och Stadslagarne[3]). Särskildt är att märka, att, under det samtliga öfriga lagar likstälde bondens hustru med barn och hjon, Stadslagen ej talar om hustru. Såsom vi förut nämnt, har man vanligen häri velat se ett uttryck för sträfvandet att medgifva hustrun en större frihet att egna sig åt handelsyrket,

---

af dylikt tillstånd med åtskilliga garantier, afsedda att skydda den minderårige för den fara, som kan ligga i en dylik frihet. Den minderårige skall sålunda för det första vara lagligen *emanciperad*, en akt, hvarigenom han vinner rätten att sjelf råda öfver sig och att *förvalta* sin egendom. Han måste vidare hafva uppnått 18 års ålder, vara särskildt innan rörelsen öppnas *auktoriserad* af sin fader eller sin moder eller af familjerådet. Denna auktorisation skall dessutom vara gillad af vederbörande civila domstol och inregistrerad hos handelsdomstolen i den ort, der han tänker slå sig ned. Deremot får ej handel i minderårigs namn idkas af någon ställföreträdare (Code de Commerce art. 2, jmfr Boislisle sid. 4 o. ff.; Commerçant: 611—748). Den *österrikiska* rätten fordrar i regel, att en minderårig skall förklaras Volljährig, men tillåter dessutom, att för sådan persons räkning, som ej har fri förvaltningsrätt till sin förmögenhet, handel kan idkas genom ställföreträdare eller arrendator dock endast med bifall af vederbörande målsman och domstol. Gewerbe-Ordnung § 2.

[1]) Jmfr ÖGL. Vins. B. 8 § 1; UL. Köpm. B. 4; H. L. Köpm. B. 2; Söderm. L. Köpm. B. 4.

[2]) MELL. Köpm. B. 3: § 1; ChrLL. Köpm. B. 4.

[3]) MEStL. Köpm. 3: § 1.

en frihet, som således äfven enligt stadsrätt skulle varit betagen bondens barn. Vi hafva emellertid förut anmärkt, att denna hustru förlänade större frihet ingalunda utan vidare får antagas hafva afsett rätten att grunda sjelfständig handelsrörelse. Ännu mindre skulle då sådan rätt kunnat tillkomma dem, som ej uppnått myndighetsålder. Denna ålder var för öfrigt så lågt tilltagen[1]), att något undantag ej heller torde kommit i fråga för den omyndiges egen räkning. Svårare är emellertid att afgöra, om förmyndare kunnat idka handel i myndlings namn. För den äldre rättens del lemnas, såvidt vi kunnat finna, ingen direkt antydan åt det ena eller andra hållet. Då emellertid burskap i regel[2]) var vilkor för rätten att idka handel enligt Stadslagen och sådant väl ej kunde vinnas för omyndigs räkning, torde man på sin höjd kunna komma till en rätt för förmyndaren att i myndlingens namn fortsätta dennes aflidne faders rörelse. Härför torde åter den äldre förmynderskapsrättens bestämmelser ej hafva lagt något hinder i vägen, och handelsförfattningarne under 15:de och 16:de århundradena innehålla ej några bestämmelser, som *direkt* omöjliggöra en sådan ordning, om än de så småningom uppstående fordringarna på kunskap och erfarenhet i yrket kunde vålla svårigheter, såvida ej förmyndaren besatt dessa egenskaper. Det enda stadgande, som, enligt hvad vi kunnat utröna,

---

[1]) 12 år enligt H. L., 15 år enligt öfriga lagar. Art. Myndighetsålder i Nordisk Familjebok.

[2]) Ej ens den rätt att idka handel, Stadslagen medgaf s. k. köpsvenner, bevisar en uppfattning motsatt vår. Jmfr MEStL. Köpm. B. 14 kap. 2, 3 och 4 §§. Tvärtom innebar fordringen på, att köpsvennen skulle hafva *sitt eget*, en antydan om, att fullmyndighet var nödvändig.

kan gifva stöd åt en motsatt uppfattning, är det, som innehålles i 1594 års Ordinantia om köphandeln, att ingen köpsven finge njuta fullständig borgarrätt förr, än han vore gift och sutte bofast i någon stad[1]. Detta stadgande utesluter emellertid ej nödvändigt möjligheten för förmyndaren att i myndlingens namn fortsätta dennes aflidne faders rörelse. Ej ens bestämmelserna uti Kongl. Förordningen om förmyndarekammare i Stockholm den 27 April 1667[2]) eller i Förmyndareordningen den 17 Mars 1669 tyda bestämdt på en annan uppfattning. Krafvet på att den del af myndlingens lösa egendom, som ej nödvändigt behöfdes för tillfredsställandet af hans dagliga behof, skulle förvandlas i reda penningar är nemligen i dessa författningar ännu ej så skarpt formuleradt som sedermera i 1734 års lag, om än man redan nu synes hafva kommit till den uppfattningen, att det ej vore lämpligt, att förmyndaren i myndlingens namn drefve spekulation med hans medel. Dessa skulle nemligen enligt förstnämnda författning i regeln öfverlemnas till förmyndarekammaren och enligt Förmyndareordningen placeras mot säkerhet och ränta. Sedan genom Kongl. Förklaringen den 30 Oktober 1721[3]) myndighetsåldern framflyttats till 21 år, men tillika stadgats, att den, som nått 15 års ålder, finge sjelf råda öfver sitt aflinge, som han sjelf kunde förvärfva, kunde frågan om omyndigs rätt att *sjelf* idka handel få större betydelse. Emeller-

[1]) Stiernman I: 424.
[2]) Schmedeman sid. 472.
[3]) Modée I: 305.

tid torde bestämmelserna om lärotid[1]) allt framgent lagt hinder i vägen för vinnande af dylik rätt. Ej heller torde efter tillkomsten af 1734 års lag *förmyndare* kunnat i myndlingens namn drifva handelsrörelse eller fortsätta en afliden handlandes rörelse. Enligt 22 kap. 4 § Ä. B. skola nemligen de lösören, myndlingen ej sjelf behöfver, ovilkorligen förvandlas i penningar. Genom Kongl. Brefvet den 18 Augusti 1820 stadgades uttryckligen, att den, som sökte burskap, skulle vara *myndig*. Handelsordningen den 22 December 1846 fordrade, att den, som ville idka handel, skulle råda öfver sig och sitt gods, och, om handeln skulle idkas i stad, att vederbörande skulle vunnit burskap, vilkor, som ovilkorligen förutsatte myndighet. Endast i två fall medgafs undantag härifrån. *Dels* fick enligt 9 § efter handlandes eller handlande enkas död handelsrörelsen för *sterbhusdelegarnes* räkning drifvas under ett eller högst tre år, om särskilda skäl föranledde en sådan förlängning. *Dels* fick *handlande*, som blifvit ställd under förmyndare, icke desto mindre med förmyndarens samtycke och ansvarighet *fortsätta* rörelsen. Från öppnande af handelsrörelse var således såväl *myndlingen* som *förmyndaren*, såvidt rörelsen skulle drifvas i myndlingens namn, fullkomligt utestängda.

N. F:s bestämmelser i detta ämne återfinnas i dess 6 §[2]). Sagda lagrum lyder i nu ifrågavarande delar:

---

[1]) Jmfr härförut sid 95 o. ff.

[2]) Samma ståndpunkt som den gällande svenska rätten intager äfven den finska med undantag deraf, att någon viss tid för sterbhusdelegares rätt att fortsätta aflidens handlandes rörelse ej finnes bestämd. Kejserl. Förordn. om näringarne den 31 Mars 1879 § 3.

Omyndig kan jemväl vinna rättighet att idka handelsrörelse, såvida förmyndaren dertill samtycker och ikläder sig sådan ansvarighet för den omyndiges förbindelser, som i 4 § är omförmäld. Under enahanda vilkor må, derest handlande varder ställd under förmyndarevård, rörelsen kunna fortsättas. Berörda stadgande kompletteras af bestämmelsen i 5 § *att efter näringsidkares död rörelsen får för sterbhusdelegarnes räkning fortsättas under ett år.* De i först återgifna lagrum använda ordalagen gifva genast anledning till en ganska vigtig slutsats. Lagstiftaren har uppenbarligen tänkt sig, att endast sådan omyndig, som är i stånd att sjelf afsluta ett rättsärende, skall kunna vinna rätt att idka handel eller ega fortsätta af honom förut började handelsrörelse. Till följd häraf är för det första en *förmyndare* hindrad att *sjelf i myndlingens namn* och *på hans risk* öppna eller fortsätta en handelsrörelse. Har således en person blifvit förklarad omyndig för vansinne eller dermed jemförlig psykisk svaghet, får handelsrörelse i hans namn ej öppnas och redan öppnad rörelse måste upphöra. Vidare får ej, om myndlingen är af så ringa ålder, att han ej sjelf kan sköta rörelsen, handelsrörelse i hans namn öppnas eller af den, till hvilken myndlingen är arfvinge, öppnad rörelse fortsättas längre än ett år efter dödsfallet. Visserligen kunde det synas, som om den af oss uttalade åsigten skulle leda till en viss hårdhet, i så måtto nemligen att den skulle kunna föranleda, att en inkomstbringande rörelse måste afbrytas, derför att t. ex. en afliden handlande ej efterlemnat annan sterbhusdelegare än ett två års gammalt barn. Men å andra sidan är det en förmynderskapsrätten genom-

gående princip att framför allt åt myndlingen konservera hans förmögenhet, att hellre taga det säkra för det osäkra, äfven om detta lockar med möjligheten af större vinst. Ett uttryck för en sådan uppfattning är det af oss förut omtalade stadgandet i 22 kap. 4 § Ä. B., att lösören, som omyndig ej sjelf behöfver, skola till hans nytta föryttras. För öfrigt finnes uppenbarligen intet hinder för förmyndaren att i *sitt eget namn* men för myndlingens räkning drifva den rörelse, hvarom fråga är. Förmyndaren blir uppenbarligen då den, som gent emot tredje man förpligtar sig, och myndlingens ansvarighet för uppkomna risker blir en sak emellan honom och förmyndaren. Beträffande omyndigförklarade torde det ej möta stora svårigheter, att för hvarje särskildt fall afgöra, om myndlingen besitter de egenskaper, som för honom möjliggöra afslutandet af ett rättsärende. Deremot kan det vara svårare att afgöra frågan, om för en med vanliga gåfvor utrustad minderårig någon viss ålder finnes, från hvilken först möjligheten för honom att vinna rätt att öppna handel uppstår, eller om afgöranderätten härvidlag är helt och hållet öfverlemnad åt förmyndaren. För vår del äro vi af den förra meningen och anse, att en minderårig ovilkorligen skall hafva uppnått femton års ålder för att kunna vinna en dylik rätt. Ordalagen i 6 § N. F. gifva visserligen ej direkt stöd åt vår åsigt, men deremot torde dess rigtighet framgå af en jemförelse med andra lagrum. Vi syfta här särskildt dels på bestämmelserna i 19 kap. 1 § och 16 kap. 2 § Ä. B., hvilka tydligen gifva vid handen, att lagstiftaren ansett 15-årsåldern såsom den gräns, då den totala oförmågan

att afsluta ett rättsärende, åtminstone såvidt vederbörande derigenom skulle ådraga sig en förpligtelse, upphör och ersättes af en viss relativt inskränkt kapacitet i angifna hänseende, dels på stadgandet i 5 kap. 1 § Strafflagen, som just angifver samma ålder som den allmänna tidpunkten för den kriminela ansvarighetens inträdande. Särskildt i sistnämnda hänseende torde böra påpekas orimligheten deraf, att en person skulle tillåtas idka handelsrörelse, som ej ens kunde dömas till ansvar för underlåtenhet att föra de vid utöfningen af detta yrke med så mycken stränghet föreskrifna handelsböckerna. Genom en sådan anordning skulle tydligen vägen öppnas för hvarjehanda falsarier.

En omyndig, som uppnått 15 års ålder och i öfrigt besitter de själsegenskaper, som erfordras för att kunna uppfatta och afsluta ett rättsärende, kan således vinna rätt att idka handel. I allmänhetens intresse har emellertid lagstiftaren förbundit denna möjlighet med samma vilkor på tillstånd och vederbörande målsmans ansvarighet för i och för rörelsen ingångna förbindelser, som i 4 § N. F. uppstälts såsom vilkor för att gift qvinna, som sammanlefver med mannen, skall kunna vinna handelsrättigheter. Då vi förut vid tal om gift qvinna utvecklat hvad sagda vilkor innebära, torde vi här kunna inskränka oss till att i angifna hänseende åberopa vår föregående framställning.

Förmögenhet.

Redan Visby StL. II: 34 fordrade en viss förmögenhet för idkande af en del yrken, deribland äfven vissa rena handelsyrken, särskildt klädeshandel och hökeri. En dylik fordran uppstälde deremot ej MEStL uttryckligen annat än beträffande köpsvenner[1]. Till följd af kreditens ringa utveckling på den tiden hade det väl också varit öfverflödigt. Det torde nemligen merendels hafva varit omöjligt att utan egen förmögenhet öppna handelsrörelse. Ett uttryck härför hafva vi i de ordalag, hvarmed Stadslagen omtalar skyldigheten att ånyo söka burskap, om någon ville öfvergå från handtverksyrke till handel: Ok wari then gerningisman, som ther fore winder bwrskap, vtan honom kunno *peninga wæxa, at han wil köpman wardha*[2].

Emellertid skulle alla, som nedsatte sig i staden och hade intill tre markers förmögenhet, vinna burskap och voro sedan lagligen oförhindrade att idka handel. Härigenom synes hafva uppstått en klass mindre bemedlade näringsidkare, som till följd af det intrång, de gjorde i de besutne näringsidkarnes rörelse, af vederbörande sågos med temligen oblida ögon. Hildebrand[3] omtalar, hurusom mot medeltidens slut en sträfvan att gynna de besutne bland borgarne på dessa s. k. femöresborgares bekostnad gjorde sig gällande, en sträfvan, som så småningom tog formen af uppställandet af

---

[1] Köpm. B. 14 kap. 2, 3 och 4 §§.
[2] MEStL Kon. B. 15 kap. 2 §.
[3] Sveriges Medeltid I sid. 388.

en uttrycklig fordran på större förmögenhet för rätt att idka handel. År 1521 skulle sålunda Kristian II gifvit rådet i Stockholm rätt att hindra den köpenskap, som de femöresborgare bedrefvo, städerna till stor dråplig skada och förderf. I Gustaf I:s Bref[1]) den 29 September 1531 om olaga köpenskap, laga och olaga hamnar i Norlanden, hvilka i Norland få segla utrikes, Gefle stads seglatie och annat mer stadgades: "Item de femöres borgare lägges af allestädes, desslikes inhysesmän och månglare, som icke förmägta besitta hus eller hemman, utan göre stort oköp i alla städer". Enligt Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 fick "platt ingen" drifva någon köpmans handel, med mindre han dertill förmögen vore[2]). Samma förbud upprepades i Mandatet om köphandeln den 4 April s. å.[3]). Förbudet var dock ej ovilkorligt, ty i sistnämnda författning sades uttryckligen, att de fattige, som uti handel förstånd väl hafva kunde, icke skulle för vild eller vänskaps skull af de tillskickade blifva förhafde eller förmente. I 1594 års Ordinantia om köphandeln stadgades[4]), att endast besutne borgare skulle få bruka frimarknader i bergslagen eller segla till Norrland, och att ingen köpsven skulle njuta full borgarrätt förr, än han vore gift och sutte bofast i någon stad. Stadgan om städernas administration förbjöd[5]) att meddela någon burskap, med mindre han görligen

---

[1]) Stiernman I: 20.
[2]) Dens. I: 73.
[3]) Dens. I: 84.
[4]) Dens. I: 424.
[5]) Dens. I: 750.

kunde visa sig antingnn hafva *så många penningar*, att han kunde sig med köp och säljande nära, eller ock hade redligt och närligt handtverk och embete, att han sig dermed borgerligen föda kunde. Senare författningar omtala ej uttryckligen någon dylik fordran, med undantag af Reglementet för Stockholms stad den 27 Oktober 1749, der det i 6 art. 6 § för rätt att vinna burskap å kramhandel fordrades, att vederbörande aspirant skulle visa sig vara i stånd att upprätta och hålla en krambod samt blifva afnämare till det qvantum inrikes manufakturvaror, som för honom kunde utsättas[1]).

Indirekt låg deremot en fordran på viss förmögenhetsställning i den fordran på borgen för vissa års (enligt Visby StL, II: 33, tre år, enligt Stadslagen sex år) utskylder, som fordrades för vinnande af burskap. Sistnämnda fordran qvarstår ännu i 1734 års lag 3 kap. 1 § H. B., men är, sedan burskap numera ej fordras för vinnande af handelsrättigheter, ej längre af någon betydelse.

Hinder genom innehafvandet af vissa slag af tjenstebefattningar[2]).

Vi hafva redan förut utvecklat, hurusom den borgerliga lagstiftningen under medeltiden ej sysselsatt sig med frågan om *presterskapets* rätt att idka handel, annat än från stadsintressenas synpunkt, och detta af den anledning, att presterskapet i sin embetsutöfning lydde

---

[1]) Modée IV: 2894.

[2]) Motsvarande inskränkningar förekomma äfven i de utländska rättssystemen, men torde här ej vara af något intresse.

under kyrkans lagar och dess domsrätt. Hvad åter den katolska kyrkan angår, så torde den från början ej hafva i allmänhet stält sig fiendtlig mot idkande af handel från presterskapets sida[1]), fastän förbud deremot redan tidigt förekommo[2]). På lateranska mötet 1179 förbjöds visserligen presterskapets handel, men förbudet torde aldrig hafva tillämpats med någon vidare stränghet[3]). I och med reformationen blefvo emellertid presterna statstjenare, och från den tiden började den svenska rätten behandla frågan om deras rätt att idka handel från denna synpunkt. Så hette det redan i Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546: "Preste köpslagan skall platt förbudet vara, så att de, som vilje vara prester, skole taga vara på det Gud dem befallat hafver, låtandes köpman blifva köpman" [4]). Förbudet upprepades tid efter annan[5]), något som visade, att det fortfarande ej alltid så strängt efterlefdes. Närmare bestämdes innebörden af detsamma i Mandatet emot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580. Sedan häri först yttrats, hurusom det vore alldeles otillbörligt, att presterskapet skulle bruka köpenskap och seglats, hvilket borde andre lära, undervisa och efter Kristi befallning med god exempel föregå, så ock straffa dem för girighet och ocker, och förmana hvar och en att blifva vid sitt

---

[1]) Jmfr Roscher sid. 136 o. ff.

[2]) Roscher anf. st. anm. 8.

[3]) Jmfr Sillén II: 253 o. ff., 261; Naumann sid. 22.

[4]) Stiernman I: 73.

[5]) Jmfr Extrakt utur Konung Gustafs bref till herr Johan Turson angående handelsordinantien den 11 April 1555 hos Stiernman I: 132; 1594 års Ordinantia om köphandeln, Dens. I: 425.

stånd och kall, men meste parten af presterskapet (ty värr) trädde från deras rätta kall och embete och icke ville låta sig benöja med deras prestegäll och tionde, utan derutöfver brukade handel och vandel, hafvandes gångande skepp och skutor till sjös, så ålades biskopar, prelater, prester, eller hvad namn de kunde hafva, af klericeriet att afstå derifrån. Straffet var strängt. Första gången förlust af prestegäll, skepp och gods och 40 dalers böter, andra gången förlust af skepp och gods och samma bötesbelopp. Skedde det tredje resan "löse sitt lif". Sin egen *afvel* och sina *räntor* fingo de dock föryttra hos borgarne i städerna, men ej åt utländingar, mot salt, humle, kläde och hvad annat mera, som kunde vara dem tjenligt till deras eget hushåll och icke vidare. Kyrkolagen af år 1686[1]) förbjuder emellertid presterna endast att idka sådan köpslagan och handtering som *dem och deras embete intet egnar och anstår*, såsom hålla öls, bränvins och tobaks utmånglande, eller eljest söka omåttlig båtnad och samvetslöst ocker. Häri ligger uppenbarligen intet generelt förbud för prest att idka handel. I 10 punkten af Presterskapets privilegier den 16 Oktober 1723 förutsättes också, att prest skall kunna idka borgerlig näring[2]). Genom en Kongl. skrifvelse[3]) den 16 Maj 1848 förklarades deremot, att hvarken med handelsordningens (den 22 December 1846) bokstafliga innehåll eller med de grundsatser, på hvilka sagda författning stödde sig, kunde anses öfverensstämmande, att

---

[1]) 12 kap. 25 §.
[2]) Modée I: 491.
[3]) Intagen i Rydéns edition af Kyrkolagen under 19 kap. 25 §.

ecklesiastik- eller *skolstatens tjenstemän* idkade handelsrörelse; och häri torde väl knappt N. F. hafva gjort någon ändring. Skrifvelsen afsåg emellertid egentligen frågan om rätt att idka handel i öppna salubodar. Men då i 9 § af Lagen om straff för embetsbrott af prest och om laga domstol i sådana mål den 8 Mars 1889 ansvar endast omtalas för den händelse prest inlåter sig med handtering eller *köpslagan, som icke anstår hans embete,* torde detta beteckna en återgång beträffande prest till 1686 års kyrkolags ståndpunkt i frågan.

Enligt 3 § N. F. får handelsrörelse *icke*[1]) idkas af den, som har *kronouppbörd om händer,* eller är *allmän åklagare,* eller såsom *tjensteman* eller *betjent vid tullverket anstäld,* så länge han i tjenst är. Af dessa förbud är, så vidt vi kunnat finna, det för kronouppbördsman äldst och återfinnes i sin nuvarande form redan i Förklaringen på Stockholms borgerskaps besvär den 6 December 1638[2]). De öfriga hafva så småningom inkommit i lagstiftningen[3]). Allmänna åklagare äro Justitiekansler, Justitieombudsman, Konungens Befallningshafvande (Landssekreterare och Landskamrerare samt öfriga

---

[1]) Men väl annat näringsyrke.

[2]) Stiernman II: 185. Jmfr dock äldre förbud för embetsmän i allmänhet i Frihet och Privilegier för Åbo stad Pingstdagen 1525, Stiernman I: 11; Upsala stadga om köphandeln den 25 Februari 1546 § 2, Dens. I: 72; Konung Gustafs artiklar, hvarefter alle fogdar eller befallningsmän sig rätta skola, den 30 Maj 1555 § 4, Dens. I: 143; Plakatet emot handelns missbruk af alle städer den 11 Augusti 1580, Dens. I: 302. Som nämndt, fingo embetsmännen i allmänhet genom 1673 års Handelsordinantie samma förmåner som adeln, se sid. 90 här förut.

[3]) Ännu 1681 synas sjötullsbetjente hafva kunnat idka handel. Se Kongl. Brefv. den 16 Juni s. å. Stiernman IV: 461.

tjenstemän vid landstat, i den mån de kunna komma att deltaga i utöfningen af länsstyrelsen) Fiskaler, så vidt de utöfva åklagaremyndighet, Kronofogdar och Länsmän, d. v. s. alla, som ega å tjenstens vägnar öppna och utföra åtal. Förbudet i 3 § N. F. gäller äfven der nämnde embets- och tjenstemäns *hustrur*, och detta enligt ordalagen, äfven om de ej *sammanlefva* med mannen.

Enligt 10 § i Kongl. Förordningen angående konsulatväsendet den 4 November 1886 få *lönade konsuler* och *vicekonsuler* ej, för egen eller andras räkning, drifva handel.

Liknande förbud gäller för *mäklare* enligt mäklareordningen den 9 Juni 1893 § 8, men deremot numera icke för skeppsklarerare enligt skeppsklarerareordningen samma dag.

Det är att märka, att dessa förbud gälla handel i allmänhet, vare sig den utöfvas i *bod*, under *kringförande* eller *på annat sätt*. Deremot torde den utvidgning af handelns begrepp, hvartill ordalagen i 2 § och 10 § 2 mom. N. F. gifva anledning, ej vara af betydelse beträffande dessa personer. Stadgandena i 3 § N. F. och öfriga ofvan åberopade författningar äro ju undantagsstadganden, och det finnes derför ingen anledning att gifva dem vidsträcktare tolkning än den, som nödvändigt följer af ordalagen[1]).

[1]) Rabenius, Förvaltningsrätt sid. 252.

Sterbhus.

Ett allmänt undantag från N. F:s fordringar på vissa qvalifikationer för idkande af *fast* handel utgör den i 5 § sterbhus medgifna rätt att fortsätta afliden näringsidkares rörelse under ett år efter dödsfallet.

Femte kapitlet.

Offentligrättsliga vilkor för vinnande af rätt att idka handel medelst kringförande, såvidt fråga är om enskilda personer.

Handelsordningen den 22 December 1846[1]) lemnade, som nämndt, de äldre föreskrifterna om handel medelst kringförande oberörda.[2]) [3]). För dem hafva vi i det föregående redogjort. Personliga vilkor för utöf-

---

[1]) För den äldre rättens del se, utom vår föregående framställning, åberopade afhandlingar af Willgren och Naumann.

[2]) § 19.

[3]) Till en redogörelse för den utländska rättens ställning i frågan hafva vi till en del saknat materiel, till en del äro bestämmelserna så olika våra, att en redogörelse ej vore af intresse. För den *finska* rättens del fordras emellertid för rätt att idka gårdfarihandel god frejd och oförvitlighet i öfrigt. Ordet oförvitlighet tolkas såsom innebärande, att ingen sådan handling får kunna personen i fråga förevitas, hvilken kunde gifva anledning till förmodan, det han komme att missbruka den honom förunnade handelsrättigheten (Willgren sid. 86). För öfrigt gälla äfven för nu ifrågavarande slag af handel samma inskränkningar, som för befogenheten att idka handel i allmänhet (Dens. sid. 94). Den *tyska*

vande af den rätt till gårdfarihandel, som var medgifven invånarne i de sju häraden i Vestergötland samt städerna Borås och Ulricehamn, voro enligt Kongl. Kungörelsen den 5 Juni 1822 att hafva fylt 22 år, vara känd för god frejd, ej vara behäftad med smittosam sjukdom samt, om vederbörande var landbo, att sjelf innehafva hemmans bruk i den ort, der han var bosatt, och för borgare i nämnda städer att hafva vunnit burskap å gårdfarihandel. Kongl. Kungörelsen den 19 Januari 1847 angående åtskilliga förändringar i 1822 års förordning lemnade dessa vilkor orubbade.

N. F. i dess ursprungliga lydelse upptog, som sagdt, bestämmelserna om handel medelst kringförande i 2 mom. af dess 2 §. Nämnda lagrum lydde: *Enahanda vilkor* (som för rätt att idka grosshandel och bodförsäljning) *gäller för den, som utom den ort, der han är bosatt, vill sjelf eller genom annan kringföra och annorlunda än å marknad till salu utbjuda varor.* Å bosättningsorten d. v. s. den *stad* eller *kommun, der vederbörande är mantalsskrifven,* var således handel medelst kringförande fri. Af samma skäl, som vi vid tal om häst- och kreatürshandel anfört, gälde emellertid äfven beträffande handel medelst kringförande i hemorten de i 4 och 5 §§ N. F. stadgade vilkoren för att *gift qvinna, som sammanlefde med mannen,* och *omyndig* skulle få idka handel. Straffbestämmelsen i 18 § N. F. för dem, som öfverskrida den näringsrättighet, N. F. i särskilda

---

rätten har synnerligen utförliga bestämmelser i ämnet i Gewerbe-Ordnung III Titel. Den *österrikiska* rätten har ej behandlat gårdfarihandeln i sammanhang med öfriga näringar, utan gjort den till föremål för särskild lagstiftning.

fall bestämmer, var således tillämplig på sådan qvinna och på omyndig, som, utan att hafva mannens eller förmyndarens tillstånd och åtagande att ansvara för i och för rörelsen ingångna förbindelser, *i eget namn uppköpte* eller *tillbytte sig* varor, äfven om hon försålde dem under kringförande i hemorten, förutsatt att försäljningen antog den *yrkesmässiga karakter*, som fordras för att den skall blifva handel. Härutinnan har den senare lagstiftningen ej gjort någon ändring. Likaledes gälla de af oss härofvan omtalade förbud att idka handel för dem, som innehafva vissa tjenster eller anställningar, äfven nu ifrågavarande slag deraf. Det kan väl aldrig komma i fråga att dylika personer sjelfva skulle befatta sig med varors kringförande. Deremot är det ju tänkbart, att de skulle finna sig lockade att idka dylik handel genom biträden.

Beträffande åter rätten att till försäljning kringföra varor *utom den ort, der man är bosatt*, har, oafsedt de ändringar, för hvilka vi förut redogjort vid fråga om hvad som är att hänföra till handel, den senare lagstiftningen gjort en del förändringar. Den viktigaste af dessa förändringar infördes genom Kongl. Förordningen den 23 September 1887 om ändring af vissa §§ i N. F. Först och främst tillades i 11 § dess nuvarande tredje moment, hvarigenom det medgafs en hvar, vare sig i stad eller å landet, att, *utan anmälan eller tillstånd*, till salu kringföra lifsförnödenheter, jordbruks- och ladugårdsprodukter samt alster af inhemsk husslöjd. Härigenom har uppenbarligen handel under kringförande med dylika produkter och alster blifvit likställd med handel under kringförande i hemorten. Vi kunna

alltså beträffande sådan handel hänvisa till den utredning, vi nyss lemnat[1]).

Genom samma förordning borttogs ofvannämnda 2 mom. i 2 § N. F.; och bestämmelserna om den icke frigifna försäljningen medelst kringförande flyttades till 10 §:s 2 mom., som erhöll följande lydelse: "Den, som vill sjelf eller genom annan utom den ort, der han är bosatt, kringföra varor till salu annorledes än å marknad (så kallad *gårdfarihandel)* skall söka tillstånd dertill hos embetsmyndighet, som i mom. 1 nämnes[2]) och dervid angående sig och den eller dem, han vill använda till biträde, aflemna enahanda betyg, som angående biträden äro i mom. 1 föreskrifna". De betyg[3]), som här åsyftas, äro sådana om *god frejd, rådighet öfver sig och sin egendom* samt derom, att vederbörande gjort sig *känd för redbarhet och ordentlighet.* Hvad ifrågavarande vilkor innebära torde ej här tarfva någon vidare utredning. Blott derom vilja vi erinra, att vilkoret om ordentlighet vid fråga om gårdfarihandel, utom annat särskildt, torde innebära att vederbörande ej gjort sig känd för *bettleri* eller *lösdrifveri,* något hvarom ej gerna kan blifva tal vid fråga om rätt till realisation. Deremot framträder beträffande gårdfarihandeln ett annat ganska vigtigt spörsmål. Kunde

---

[1]) Försäljning under kringförande från *producenternas* sida af dylika alster är således uppenbarligen numera en rörelse, som faller helt och hållet utom området för N. F:s giltighet, liksom sjelfva produktionsverksamheten.

[2]) Öfverståthållareembetet i Stockholm, Konungens Befallningshafvande i öfrigt.

[3]) Ang. behörig myndighet för utfärdande af dylika betyg jmfr Holm 1892 sid. 369.

gift qvinna, som sammanlefde med sin man, och omyndig enligt bestämmelserna i 4 och 6 §§ N. F. vinna rätt att idka gårdfarihandel? Så länge bestämmelserna om sådan handel hade sin plats i 2 mom. af 2 § N. F., och vilkoren för rätt till gårdfarihandel vore desamma som för rätt att idka grosshandel och bodförsäljning, torde ett jakande svar på frågan otvifvelaktigt varit det enda rätta; och detta, som nämndt, så mycket mera, som ordalagen i 4 och 6 §§ icke tyda på att deras giltighet är inskränkt till visst slag eller vissa slag af handel.

Efter lagändringen 1887 deremot måste saken förefalla mera tvifvelaktig. Den kom också i fråga om gift qvinna snart under diskussion. I skrifvelse[1]) den 14 Oktober 1889 förmälte Konungens Befallningshafvande i Hallands län, bland annat, att efter sagda lagändring vid flere tillfällen muntliga förfrågningar gjorts, huruvida gift qvinna, som med mannen sammanlefde samt egde god frejd och gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet, kunde vinna rättighet att idka gårdfarihandel, om mannen sådant tilläte och iklädde sig ansvarighet för de förbindelser, hon i och för rörelsen kunde komma att ingå, men att emellertid ansökningar i sådant syfte af Konungens Befallningshafvande städse afböjts. De hufvudsakligaste skälen härför hade varit: *att* jemlikt 10 § N. F., sådan denna § lydde efter lagändringen 1887, den, som ville idka gårdfarihandel, skulle råda öfver sig sjelf och sin egendom, hvilket gift

---

[1]) Jmfr Holm II 1893; n:r 7 sid. 46.

qvinna, som med mannen sammanlefde, icke gjorde; *att*, om äfven, så länge qvalifikationerna för idkande af handel, så väl den, som bedrefves genom varors kringförande till salu annorledes än på marknad, som ock den, hvilken utöfvades på annat sätt, varit bestämda endast i 2 § N. F., stadgandet i 4 § af samma förordning, att gift qvinna, som med mannen sammanlefde, vore under vissa vilkor oförhindrad att idka handel, måst fattas så, att gift qvinna egde under berörda vilkor bedrifva all slags handel, hvarå N. F. egde tillämpning, sistnämnda stadgande likväl numera, sedan qvalifikationerna för idkande af gårdfarihandel genom 1887 års förordning skärpts samt bestämts i särskild § med ordningsrum efter § 4, icke gerna kunde tolkas såsom afseende annan handel än den, som omförmältes i § 2 enligt dess lydelse efter ändringen 1887; *att* medan det i § 9, enligt dess dåvarande lydelse, hette, att den, som ville i stad eller på landet idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe, skulle vid sin anmälan derom foga det eller de betyg, som på grund af stadgandena i §§ 2, 4 och 6 i hvarje särskildt fall erfordrades, hvadan, om det vore gift qvinna, som ville anmäla sig till idkande af sådan handel, hon jemlikt §§ 2 och 4 hade att aflemna betyg, att hon egde god frejd samt att mannen gåfve sitt samtycke och iklädde sig ansvarighet för de förbindelser, hon i och för rörelsen kunde komma att ingå, så gjordes deremot i § 10, sådan densamma numera lydde, ingen hänvisning till §§ 2 och 4, utan angåfves uttryckligen i § 10 såsom vilkor för att få idka gårdfarihandel, att sökanden skulle förete betyg, det han

egde god frejd, rådde öfver sig sjelf och sin egendom, samt gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet; *samt att* med de genom 1887 års förordning införda bestämmelserna i fråga om vilkoren för rättighet att idka gårdfarihandel afsetts att inskränka den ambulatoriska handeln. Då Konungens Befallningshafvande ansåge en sådan inskränkning i gift qvinnas rättigheter vara hvarken nödig eller nyttig, hemstäldes, att Kongl. Maj:t måtte meddela den förklaring, att stadgandet om vilkoren för rätt att idka gårdfarihandel i 10 § N. F., enligt dess lydelse efter 1887 års ändring, icke utgjorde hinder för gift qvinna, som med mannen sammanlefde, att utöfva sådan handel, så vida mannen dertill gåfve sin tillåtelse och iklädde sig ansvarighet för de förbindelser, hustrun i och för rörelsen kunde komma att ingå. I denna hemställan instämde Kammarkollegium, hvars yttrande inhemtades. En följd häraf blef, att genom Kongl. Förordningen den 30 Juni 1893 10 § 2 mom. N. F. erhöll ett tillägg i nu ifrågavarande delar så lydande: *Gift qvinna, som med mannen sammanlefver, må utan hinder deraf, att hon står under mannens målsmanskap, kunna i den ordning, som i detta mom. sägs, tillåtas att idka gårdfarihandel, såvida mannen sådant tillåter och i öfrigt de föreskrifter iakttagas, som i § 4 äro stadgade.* De af Konungens Befallningshafvande anförda skälen torde hafva varit temligen betydelselösa. *Dels* äro, såsom vi flerfaldiga gånger haft tillfälle att framhålla, bestämmelserna i 4 och 6 §§ så allmänt affattade, att de måste gälla hvarje näringsyrke, hvarje art af handel. *Dels* hade lagstiftaren, om denna deras allmängiltighet varit så klar, som vi

anse den hafva varit, ganska ringa skäl att i 10 § särskildt hänvisa till sagda §§. Och hvad slutligen angår det skäl, som sökts deri, att 1887 års lagändring afsett att inskränka gårdfarihandeln, så är att märka, att, såvidt vi kunnat finna, vid densammas tillkomst tal alls icke varit om att inskränkningen skulle drabba gifta kvinnor och omyndiga[1]). Då emellertid lagstiftaren genom utfärdandet af 1893 års förordning måste anses hafva gifvit sanktion åt dessa af Konungens Befallningshafvande i Hallands län anförda skäl, gifver detta oss anledning till den ganska vigtiga slutsatsen, att *omyndig* numera ej ens med iakttagande af föreskrifterna i 6 § N. F. kan vinna rätt att idka gårdfarihandel. Deremot torde gårdfarihandlare, som, efter det tillstånd meddelats, förklarats omyndig, vara oförhindrad att utan vidare fortsätta rörelsen till slutet af det kalenderår, för hvilket tillståndet meddelats, såvida detsamma ej dessförinnan af vederbörande myndighet behörigen återkallas. Vilkoret om rådighet öfver sig och sitt gods är nemligen härvidlag ej ställdt så oberoende af myndighetens pröfning som vilkoret att vara handlande för att vinna rätt till realisation enligt 10 §:ns 1 mom.

Innan vi lemna frågan om de subjektiva vilkoren för rätt att idka gårdfarihandel, torde vi böra påpeka ytterligare en omständighet. Genom stadgandet i 3 stycket af 10 § 2 mom. N. F., att Konungens Befallningshafvande vid tillstånds meddelande eger pröfva betygens innehåll och *i öfrigt förekommande omständig-*

---

[1]) Jmfr Holm II 1887 n:r 7.

heter, torde Konungens Befallningshafvandes pröfningsrätt i subjektivt hänseende ej vara absolut inskränkt endast till en granskning af huruvida sökanden besitter förut angifna qvalifikationer. En pröfning af sökandens lämplighet äfven i öfrigt torde ej vara alldeles utesluten, om än fullgiltiga skäl för ett afslag måste anföras.

Dessutom är att märka, att, för såvidt ej vid rörelsen behörigen anmäldt biträde användes, friheten för sterbhusdelegare att jemlikt 5 § N. F. fortsätta afliden näringsidkares rörelse ej är tillämplig på gårdfarihandel, något, som tydligt framgår af bestämmelserna i slutet af 10 § 2 mom. N. F. 3:dje stycket, jemförda med dem i samma §:s 3 mom.

Sjette kapitlet.

Om offentligrättsliga subjektiva vilkor för att bolag och föreningar skola kunna vinna rätt att idka handel.

Hvad angår bolag och föreningar kan numera handel idkas af handelsbolag, aktiebolag och registrerade föreningar[1]). Handelsbolag hafva i vår rätt varit erkända sedan lång tid tillbaka[2]). Att tala om någon

---

[1]) Se särskildt Lagarne den 28 Juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag §§ 1 och 45, om aktiebolag § 1, och om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet § 1 st. 2 och 4.

[2]) Jmfr härom Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling och nuvarande ståndpunkt, den svenska bolagsrättens utveckling samt de svenska föreningarna (för ekonomiskt ändamål) af Hj. L. Hammarskjöld sid. 45 o. ff. Redogörelsen är tryckt såsom bilaga till senaste Bolagskomitéens förslag.

rätt för dylika bolag att idka handel torde dock vara oegentligt åtminstone före tillkomsten af Kong. Förordningen den 28 Juni 1798, då firmabegreppet först vann fast fot i vår rätt. Dessförinnan torde förhållandet från näringsrättslig synpunkt rigtigast uttryckas så, att handel visserligen kunde idkas i bolag, men att det icke var bolaget utan de enskilde borgarne, som ansågos såsom utöfvare af rörelsen[1]). En följd häraf var också, att samma vilkor i allmänhet gälde för rätt att utöfva handel i bolag som för rätt att idka dylik rörelse för egen räkning. Det enda undantaget härifrån utgjorde de s. k. vederlagssvennerna, hvilkas ställning dock synes hafva varit temligen obestämd. Den förändrade uppfattning, som med 1798 års förordning kan anses hafva tagit sitt inträde i vår rätt, har i ifrågavarande hänseende ej medfört någon förändring i sak. Alltjemt torde vi sålunda få uppställa samma vilkor på bolagsmännen i ett handelsbolag som på enskilda handlande, såvidt bolaget skall få egna sig åt handelsverksamhet, och detta på samtlige bolagsmän, oafsedt om de alla hafva del i förvaltningen eller ej.

Hvad åter angår aktiebolagen, torde redan beträffande de kompanier, genom hvilka aktiebolagsformen först hållit sitt intåg i vår rätt, uppfattningen varit en annan, om den än vacklat i början[2]). Huru som helst torde deras

---

[1]) Vi lemna då derhän, om bolagen enligt 15 kap. H. B. i 1734 års lag i öfrigt voro att fatta såsom juridiska personer eller ej.

[2]) Så fordrades i en del privilegier, att bolagsmännen skulle vara borgare, se Stiernman I: 973, II: 177, II: 609, III: 45, V: 78. Att märka är också, såsom vi förut framhållit, att grosshandeln, åt hvilken verksamhet dessa kompanier, såvidt de afsågo handel, åtminstone hufvudsakligast egnade sig, alltid intagit en friare ställning än minuthandeln i afseende å rätten att utöfva dylik rörelse.

rätt att idka handelsrörelse åtminstone till tiden för tillkomsten af Kongl. Förordningen den 6 Oktober 1848 hafva varit beroende af de för dem utfärdade privilegier och oktrojer och således icke varit att bedöma efter handelsförordningarnes föreskrifter. De särskilda kompaniernas stadgar innehöllo också i allmänhet bestämmelser om kompetensvilkor för att vara styrelseledamot. Efter 1848 års förordning deremot torde man ej kunna undgå att tillerkänna de af handels- och näringsförordningarne uppstälda vilkoren för rätt att idka handel betydelse äfven i fråga om aktiebolag. Att härvid ej kan blifva fråga om de enskilda aktieegarne, är genast från början klart. Deremot torde man få fordra, att, derest ett aktiebolag skall utöfva sådan handelsverksamhet, som i 2 § N. F. omtalas, medlemmarne i dess styrelse skola oafsedt de i 40 § Aktiebolagslagen stadgade vilkor besitta de i förstnämnda lagrum föreskrifna qvalifikationerna. Bevis om frejd och rådighet öfver sig och sitt gods torde sålunda böra bifogas ansökningen om bolagets registrering, om styrelsen vill undgå att göra särskild näringsanmälan[1]. Detsamma torde gälla äfven om registrerade föreningar i den mån de kunna anses idka handel.

Tillstånd att idka gårdfarihandel är af så personlig natur, att ett dylikt ej gerna kan tänkas utdeladt åt bolag.

---

[1]) Jmfr 9 § 3 mom. N. F. Uppenbarligen försvåras numera kontrollen i ifrågavarande hänseende genom de förändrade föreskrifterna om den myndighet, hos hvilken aktiebolags registrering skall ega rum.

Sjunde kapitlet.

Subjektiva privaträttsliga hinder för idkande af handel.

Förut[1]) hafva vi framhållit, hurusom dylika hinder kunna förekomma, och att de, der de förekomma, hufvudsakligen hafva sin rot i samhällets skyldighet att upprätthålla kontrakts- och aftalsfriheten[2]). Vi yttrade vidare, att dessa hinder toge formen af antingen ett af samhället skyddadt aftal eller ett af lagstiftaren såsom underförstådt antaget moment i ett dylikt.

Hvad först angår frågan, huruvida en person gent emot en annan kan giltigt förpligta sig att icke idka handel, synes Willgren[3]) vara af den åsigten, att ett sådant aftal är giltigt, blott icke derigenom den förpligtades förvärfsförmåga så kringskäres, att han icke har någon möjlighet att i öfverensstämmelse med sin natur och sina anlag försörja sig. Det är visserligen sant, att denna gräns för aftalsförmågan i ifrågavarande hänseende alltid finnes, men det kan ifrågasättas, om hvarje aftal, som icke öfverskrider denna gräns, skall åtnjuta rättsskydd. Under sådana förhållanden skulle t. ex. två personer, som ansåge det icke anstå deras stånd eller ställning att idka handel, gent emot hvarandra kunna förpligta sig vid vite att aldrig öppna handelsrörelse. Ej torde väl någon vilja påstå, att staten skulle vara skyldig att ingripa för att upprätt-

[1]) Sid. 72.
[2]) Jmfr dock Canstein I: 117.
[3]) Sid. 95.

hålla ett dylikt aftal. Uppenbarligen måste skyldigheten å den enes sida motsvaras af ett förnuftigt intresse från den andres sida af förpligtelsens uppfyllande. Utan en sådan motsvarighet blir nemligen ett aftal om inskränkning i den personliga handlingsfriheten uti ifrågavarande hänseende från juridisk synpunkt otillbörligt. Detta intresse måste derjemte, enligt vårt förmenande, vara direkt. Om t. ex. en person insåge, att en annan, för hvilken han mer eller mindre intresserade sig, icke skulle besitta de nödiga egenskaperna för att drifva en handelsaffär, och derföre läte honom vid vite förbinda sig att icke idka dylik handel, torde ej heller en sådan öfverenskommelse kunna förbinda. Det är visserligen ett berättigadt intresse hos den förste, som ligger bakom öfverenskommelsen, men detta intresse är för litet hans eget, och öfverensskommelsen medför i jemförelse dermed för stort ingrepp i den andres frihet, för att icke höra till de juridiskt otillåtna öfverenskommelsernas klass. De direkta förnuftiga intressen, hvilka en person kan tänkas hafva af, att en annan ej idkar handel, torde utan fara för misstag kunna sägas vara af uteslutande *kommersiel art*, afse att hindra *skadlig konkurrens* med en affär, som man har, eller som man tänker sätta upp. Det är uppenbarligen också från denna synpunkt man bör bedöma giltigheten af dylika aftal. Med denna utgångspunkt visar det sig först och främst, att ett aftal, hvarigenom en person utan några inskränkningar till art eller ort förbundit sig att helt och hållet afstå från idkande af handel, ej gerna kan vara berättigadt. Inskränkningen måste således vara begränsad till visst slag af handel eller till viss

ort eller visst afstånd från viss ort. Deremot torde inskränkningen icke behöfva vara begränsad till tiden för att vara giltig. Skall nemligen en persons intresse af att t. ex. en annan icke å samma plats öppnar samma slags handelsrörelse som den förste vid *en tidpunkt* anses vara tillräckligt starkt för att böra skyddas mot en annans intresse af fri åtkomst till ett näringsyrke, torde, *så länge samma förhållanden fortfara*, rättsskyddet också böra fortfara. Annat blir åter förhållandet, om t. ex. den förste upphör med sin rörelse eller helt och hållet förändrar densammas beskaffenhet och aftalet ej ingåtts just för att underlätta en sådan förändring. Hans förnuftiga intresse af att aftalet vidmagthålles bortfaller derigenom och dermed också dess tillbörlighet. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, om man ej borde anse en dylik inskränkning i den personliga friheten äfven med de gränser, vi angifvit för densamma, otillbörlig och om ej derför en öfverenskommelse i sådant syfte borde sakna rättsskydd. Det skäl, som enligt vår mening talar mest häremot, är det, att *aftalsfriheten* uppenbarligen så långt som möjligt bör upprätthållas[1]). Temligen säkert är emellertid, att ett

---

[1]) Genom dom den 21 Maj 1894 (Holm sid. 319) har Kongl. Maj:t också tillämpat ett aftal, hvarigenom en person gent emot en annan vid vite förbundit sig att "hvarken sjelf för egen räkning eller tillsammans med någon annan upprätta någon sådan affär (som den medkontrahenten bedrefve) och ej heller åt någon annan sköta någon dylik affär" i viss namngifven stad. De skiljaktigheter, som vid ifrågavarande måls afdömande förekommo, rörde ej aftalets tillämplighet utan frågan om vederbörande verkligen brutit detsamma. Den tyska rättspraxis, som äfven haft frågan under ompröfning, har dervid kommit till samma resultat. Vi återgifva här efter Engelmann (sid. 62) dess motivering: "Verträge, durch welche der eine Kontrahent dem anderen Kontrahenten ge-

dylikt aftal hos oss måste vara förstärkt genom öfverenskommelse om visst vite, ty med den svenska rättspraxis i fråga om styrkande af liden skada torde det ej gå att få något skadestånd utdömdt.

De fall, då lagstiftningarne uttryckligen för idkande af handel uppstält hinder af privaträttslig art, äro, så vidt de för oss kunna hafva något intresse, sådana, då hindret ansetts ligga uti ett underförstådt moment i ett aftal. Så stadga en del lagstiftningar[1]), att personligen ansvarige medlemmar i ett handelsbolag icke få utan de andra bolagsmännens samtycke vare sig för egen räkning göra affärer i den handelsgren, hvaråt bolaget egnar sin verksamhet, eller såsom synlige bolagsmän ingå i ett annat likartadt handelsbolag. Någon sådan allmän inskränkning hvarken finnes eller har funnits i vår rätt. Förbudet i MEStL 15 kap. 6 § Kon. B. att hafva två vederläggningar, en i staden, en utom staden, berodde tydligen på annan grund[2]). En in-

genüber sich Beschränkungen in seinem Gewerbetriebe unterwirft, sind nicht ungiltig, sofern sie nicht dem öffentlichen Interesse zuwiderlaufen. Dem öffentlichen Interesse laufen sie aber nicht zuwider, wenn das Verbot sachlich, zeitlich und örtlich beschränkt ist. Falls dagegen ein solches Verbot zeitlich unbegrenzt sei, so mache dies eine derartige Vereinbarung unwirksam. Es sei contra bonos mores die eigene Freiheit in diesem Umfange zu beschränken.“ För vissa särskilda fall har man emellertid i senare tider uppgifvit vilkoret på begränsning till tid och ort. Engelmann loc. cit. Jmfr Marcinowski sid. 37.

[1]) Tyskland och Österrike, Handelsgesetzbuch art. 96 och 150; England, se Späing sid. 89. För den franska rättens del gälla enligt Code civil art. 1847, jemförd med Code de commerce art. 24, något afvikande bestämmelser.

[2]) Deremot är det väl icke utan att ett dylikt vilkor förefunnits i särskilda bolags stadgar. Åtminstone ett exempel derpå kunna vi anföra. Enligt de stadgar, som den 1 Oktober 1666 utfärdades för det förnyade Tjärukompaniet fingo dettas direktörer ej för egen räkning drifva någon tjärhandel, se Hammarskjölds redogörelse sid. 62.

skränkning af samma slag är förbudet för prokurister och handelsbiträden att för egen räkning göra handelsaffärer utan principalens samtycke[1]) eller i strid mot hans intressen[2]). En liknande bestämmelse har en gång uttryckligen varit uttalad i vår rätt. I 6 § af Allmänna förordningen för dem, som här i Riket ville lära och drifva handel, den 19 December 1834 hette det nemligen: "*Ej ma en köpsven, medan han står hemma i sin tjenst hos sin husbonde, med hemlig handel och varors införskrifvande, för egen*, eller andras *räkning, skada och förolämpa dess husbonde* och de rätte handlande". Att härvid emellertid äfven offentligrättsliga synpunkter spelat in, derpå tyder, utom sjelfva ordalagen, den omständigeten, att straff stadgades ej blott för köpsvennen utan äfven för husbonden, om han såg genom fingrarne med dylik handel från köpsvennens sida[3]). Förbudet fans för öfrigt redan i Reglementet för Handelssocieteten i Göteborg den 14 Oktober samma år andra afd. 8 §[4]). Någon dylik inskränkning omtalar icke N. F.; och ur de allmänna bestämmelserna om handelsbetjentes lydnadspligt och åligganden i öfrigt i 14 § 3 och 4 mom. N. F. torde den ej heller kunna härledas. Visserligen kan husbonde med stöd af dessa bestämmelser *faktiskt* hindra biträdet att *personligen* utöfva handelsrörelse, men deremot synes oss intet hinder förefinnas för ett handelsbiträde att i sitt namn öppna och drifva handelsrörelse, om han kan få någon *prokurist* eller något

---

[1]) Tyskland och Österrike, Handelsgesetzbuch art. 56 och 59.
[2]) Fransk och Engelsk rätt, Späing sid. 55.
[3]) Modée II: 1206.
[4]) Dens. II: 1070.

biträde, som sköter affären åt honom. Öfriga i den utländska rätten förekommande privaträttsliga inskränkningar i rätten att idka handelsrörelse sakna allt intresse för oss.

Beträffande nu omhandlade vilkor är slutligen att anmärka, att de utan åtskilnad afse all slags handel såväl den *fasta* som den, hvilken eger rum *under kringförande*.

Ifråga om *bolag* och *föreningar* kunna uppenbarligen hinder af senast angifna art ej ifrågakomma. Deremot kunna uppenbarligen bolag och föreningar i lika måtto som enskilde bindas af ett aftal om att ej idka handel.

Innehållsförteckning.

Litteraturförteckning, sidd. III—VIII.

Första hufvudafdelningen.

Inledande spörsmål.

Första kapitlet: Allmänna synpunkter, sid. 1.

Andra kapitlet: Handelns begrepp och arter, sid. 17.

Tredje kapitlet: Om subjektiva vilkor för rätt att idka handel i allmänhet, sid. 64.

Andra hufvudafdelningen.

Subjektiva vilkor för svenska undersåtar för vinnande af handelsrättighet.

Fjerde kapitlet: Offentligrättsliga vilkor för vinnande af rätt för enskilda personer att idka fast handel, sid. 74; Burskap, sid. 81; Vilkor afseende arbetsfördelning mellan handel och förädlingsnäringar, sid. 93; Lärotid och kunskapsprof, sid. 95; Frejd, redbarhet och ordentlighet, sid. 101; Viss religion, sid. 106; Rådighet öfver sig och sitt gods, sid. 109 (verkan af konkurs, sid. 111, qvinnas rätt att idka handel, sid. 115, omyndigs rätt att idka handel, sid. 140); Förmögenhet, sid. 148; Hinder genom innehafvandet af vissa slag af tjenstebefattningar, sid. 150; Sterbhus, sid. 155.

Femte kapitlet: Offentligrättsliga vilkor för vinnande af rätt att idka handel medelst kringförande, såvidt fråga är om enskilda personer, sid. 155.

Sjette kapitlet: Om offentligrättsliga subjektiva vilkor för att bolag och föreningar skola kunna vinna rätt att idka handel, sid. 163.

Sjunde kapitlet: Subjektiva privaträttsliga hinder för idkande af handel, sid. 166.